

Edebiyat Defteri

YASAR ÖZMEN

-Yazıları-

Oluşturulma Tarihi:
1 Ocak 2021 Cuma

Yayınlayan:
Edebiyatdefteri.Com
Türkiye'nin Kültür ve Sanat Platformu

MEDYATİK BİYOGRAFI

Alçılı, jöleli, kalçalı, jileli
Örtülü, sargılı, beyinli, beyinsiz
Görüngüler dolaşır ekrandan ekranlara
Hiçbir şey söylemeden ne çok şey konuşurlar yetersiz
Dönüp bakarsın arkana
Hem kel hem fodal tümünden kılıksız
Nezaketi nezaketle sıvarlar temiz duvarlara
Giydirirler kaldırım serçelerine yalanlarını refakatsiz
Kirli bilgi, kirli yüz, kozmetik küpü tertemiz
Islak bir tebessüm düşer bizlere
Arlanır, darlanırsın ne yazık ki
Bu akıl gazileriyle aynı memleketliyiz.
16 Agu 2013

ŞİDDET VE YAZIN

Altının ayarı, durduğu rafın ya da yanında bulunduğu diğer nesnenin/kişinin niteliğine göre belirlenmez; kendi saflık derecesiyle belirlenir.

“Edebiyatın, şiddeti önleyici etkisini nasıl artırabiliriz” diye sorduğumuzda, buna doyurucu yanıt verebilecek çalışma var mıdır? Çocuk edebiyatında şiddet konusu üzerinde özellikle durulduğunu biliyoruz ancak yetişkinler için aynı çalışmaların yapıldığını söyleyebiliyor muyuz? Sanırım buna yanıtımız olumlu değildir. Çoğunluğumuz, neyin dilsel şiddet, neyin eleştiri olduğunu veya neyin alaysama olduğunu ayırt edemeyecek durumdadır. Şiddetin her türüne karşı çok duyarlı bir toplum olmadığımız gibi şiddet ve dilsel şiddet konusunda bilgi noksanlığımız olduğunu hemen söylemeliyiz. Bu yüzden, dilsel şiddet içeren metinler, iyi bir şiir olarak topluma sunulabiliyor, alkış alabiliyor. Şiddet duygusunu kamçılayan şiir, öykü veya denemelere yapıt denebilir mi, bunlar ayrıca tartışılmalıdır.

Yazın dünyamızda, şair veya yazarlar hakkında yazmak pek yaygın ve geçerli bir tutumdur. Neredeyse bir yazın türüne dönüşmüştür; biyografi olmayanlardan söz ediyorum. Ritüeli şuymuş, alışkanlıkları buymuş, böyle yazar şöyle çizermiş, kahvaltısını böyle yapar, paltosunu şöyle giyer, votkasına şarap karıştırmış gibi dedikodudan öte bir anlam içermeyen yazılar... Yapıtları hakkında söyleyeceğiniz bir şey varsa, eleştiri gibi eleştiri yapıp etkinliğini ve yetkinliğini yazacaksanız diyeceğim yoktur. Şair ve yazarları öteki tarafa koyup kendi tarafına geçerek, inceleyip eleştirmek yerine övgü ya da yergiyle metin yazmak sığ bir konu gibi geliyor bana. Çünkü yetkin bir eleştiri sistemi olmadan haklarında ortaya koyacağımız yargı, bir temele dayanmayacak, onları sadece övecek ya da yerecektir.

Konumuz şiddet ve edebiyatsa, saygınlık, makam, mevki algısından, yani kişisel dürtülerin en ilkel olanıyla hareket eden bir kitleden söz etmeliyiz öncelikle. Sadece sanatçılar arasında değil; hemen hemen her ortamda olan bu kaygı ve tutumdan. Ayırıştırılmış, akışkan, birbirine saldıran, birbirinin üstüne basan “bir ben” kaygısının görünürlüğü vardır buralarda. Ne var ki bu kaygıdan doğan tutum, dilsel şiddetin (edebî şiddet) altında yatan temel öğedir. Görünür olmak, bir başkasının omzuna çıkmakla veya yakınında olmakla özdeş tutulmaktadır. Sanata gönül vermiş insanları bu tür davranışlara zorlayan, ele geçirilmiş ve dayatılmış sistem ile alışıl gelmiş algı biçimidir, düşüncesindeyim. Toplum tarafından saygınlık görüyor olmak, kişiye rütbe ve makam verilmiş anlamına gelmez. Diğer taraftan iyi şiir yazmak ve çok güzel tablolar yapmak, ne rütbe verir ne de makam sahibi olmanızı sağlar. Sosyal medyada bir paylaşım, çok hoşuma gitmişti. Aklımda kaldığı kadarıyla şöyle yazıyordu: “Galaksinin içinde binlerce gezegenden birinde, taş çatlasa altmış-yetmiş yıl yaşayan küçük bir canlı formusun, senden önce milyarlarca insan yok oldu, sen de çevrendeki yirmi-otuz kişi dışında kimsenin umurunda değilsin. Ne diye kasiyorsun kendini?”

İnsan; sıkıntılarını, isteklerini ve eksikliklerini gidermeye çalışır. Bunlar, çoğu zaman yerleşik kurallara aykırı davranışlar olarak ortaya çıkar. Ancak başka bir konu vardır ve işin temeli burasıdır diye düşünüyorum. Üstün olma ve saygınlık sorunu... Bu sorun; insanda sonradan oluşan bir durumdur. Üstün olma güdüsüyle ilgilidir; ancak bu metinde, toplumsal olgu ve olaylardan öğrenilen sözde saygınlık sorunundan söz ediyorum. Toplumsal olgu ve tutumlar, kişiler üzerinde etkilidir. Bu tutumlar, bir anlamda toplum içerisinde öğrenilip taklit edilen, sonra da davranış biçimine dönüşen şeylerdir. Ayırdına varamayanlar veya davranış değişikliğine gidemeyenler, başkalarının ona dikte ettiği makam, mevki, iyi şair, ortalama şair gibi yakıştırmaları gerçekliğe taşıyarak bunlara boyun eğmek durumunda kalırlar. Buna göre tutum geliştirirler ve herkesin saygı duymasını isterler. Deyim yerindeyse, “Dünyayı kurtardığını” düşünerek herkesin onu omuzlar üstünde taşımasını bir hak olarak görürler. Ne yazık ki okuduğumuz çoğu metinde bu tür yaklaşımlar sıklıkla görülür. Buna, insan oğlunun kendisini savunma mekanizmasıdır, deyip geçelim.

Sosyal medyaya, dergilere, kitaplara, sanat veya şiire ilişkin yazılara şöyle bir bakalım. Bu yazıların çoğunda, yazar veya şair, kendini ışıklı bir vitrinin en üst noktasına yerleştirmiş, diğerlerini; kötü, bilinçsiz, bilgisiz, şiirden, yazından habersiz bir kalabalık olarak görmektedir. Sanatsal ve bilimsel yazılar konu dışı olmak üzere, eleştiri adı altında yazılan metinlerin büyük bir kısmı böyledir. Yukarıdaki tümceler, birer saptama olduğu için satırlara girdi. Yazınımızda sık sık karşılaştığımız eleştiri amaçlı metinler, çoğunlukla dilsel şiddet içeren metinlerdir. Yazı ve şiirlerimizde kullandığımız dil, başkasının üzerinden pay çıkarmaya, yarar sağlamaya, görmezden gelmeye, oç almaya, tanınırlık devşirmeye, saygınlığına zarar vermeye, küçük düşürmeye ve gülünç duruma düşürmeye yönelikse bunlar, dilsel şiddet içeren metinler olarak görülmelidir.

Başkalarını aşağılamak, kendine makam mevki vererek bir yerleri işgal etmeye yeltenmek, bir diğerini değersiz görmek, güzel değeri olmasına karşın sırf saplantılarınızdan dolayı bilerek görmezden gelmek, sanatta ve edebiyatta bir şiddet türüdür. Şiddeti sekiz kategoriye ayırıyor Franz Kiener. (İleten İmran Karabağ, Dil ve Şiddet, İkaros Yayınları) Maytap geçmeden başlayıp küçük düşürme ve sözlü saldırıya, hakaretten küfre kadar varan konuşma dilidir. Bir başkasını incitmeye, onun duygularını ve saygınlığını ezmeye yönelik sözlü eylemler bütünüdür.

Bunu biraz açalım isterseniz. Ruhsal şiddetin en etkili aracı dildir. Diğer bir deyişle sözle yapılan saldırılardır. Şiddet açısından düşünenecek olursak çoğu metinde var olan, ancak çok üzerinde durmadığımız ayrıntılardır bunlar. Elbette dilsel şiddet konusu, eğitim ve yaşam anlayışıyla doğrudan ilgilidir. Ayrıntılı düşünmeyi gerektirir. Bu tür söylemlere başvuran kişi, kendisine bir yarar sağlamak amacıyla yapar. Ne kadar özen gösterilip gösterilmeyeceğini, toplumdaki ortak davranışlar belirler.

Dilsel Şiddet (Sözlü saldırılar) Kategorilerini şu şekilde belirliyor Franz Kiener:

1. Şüpheye dayalı olanlar; yalan söylemek, bir başkası hakkında çarpıtıcı bilgi vermek...
2. Yerleşik kurallara aykırı olanlar; azarlama, uyarma, ön yargıya dayalı eleştiri, yargılayıcı sözler, alay etmek,

görmezden gelme,

3. Kötü niyetli olanlar; suçlama, iftira ve ihanet türü sözler, öç alma, dolaylı yoldan zarar verme, haysiyet ve onurunu kırma...

4. Teşhir ediciler; küçük düşürücü, suçlayıcı, tahrik edici, saygınlığını yok edici söylemler

5. Taciz ediciler; tartışmaya yönlendirenler, saygısız konuşmalar,

6. Tehdit edici-meydan okuyucular; okura bağırma, saygı sınırlarını aşan söz kullanımı

7. Sert tartışmaya neden olanlar; hakaret, küfür, hor görme, aşağılama...

8. Gülünç duruma düşürenler; alaycı, taklit edici, iğneleyici ve makaraya alıcı, maytap geçme.

Aslında “şiddet, övgü, eleştiri ve dilsel şiddet” ayrımı önemlidir. Sınırları çok dikkatli çizilmelidir. Eleştiri olmadan gelişim olmaz. Dilsel şiddet içeren ancak göz ardı edilebilir gibi düşünülenler vardır ki bunlar, ruhsal çöküntüyü için için körükleyen şeylerdir. Görmezden gelme, hor görme, küçümseme söylemleri gibi... Neden özellikle bunu belirtiyorum? Okuduğumuz pek çok metin, eleştiri gibi görünmesine karşın çoğunlukla dilsel şiddet içermektedir. Biz bunları eleştiri yazısı ya da deneme diye okuyor, üstelik “Ne güzel yazmış, ağzına sağlık diyoruz.” Çünkü bizden başka birini aşağılıyor veya toplum gözünde onun saygınlığını zedeliyor. Çoğunlukla bunlar, bizim de şiddet duygumuzu kaşıyan metinlerdir. Büyük çoğunluğumuz da bunların dilinden hoşnut oluyor.

Sanat adına ve eleştiri düşüncesiyle yazılan çoğu metin; kişi, grup, sınıf gibi hedef aldığı kitlenin toplum gözünde saygınlığının zedelenmesine neden oluyor. Bunları çok kötü iş yapıyor olmakla suçlayarak veya yaptıklarını kötüleyerek, okurların uzak durmasına yardımcı oluyorlar. Birey olarak bizler, birbirine bakarak karar vermeye eğilimli kişileriz. Olumsuz bildirimlerden etkilenecek, etkinlikte, dergi sayfalarında veya bir grubun yanında bulunmaktan kaçınıyoruz. Hem de çok açık bir şekilde yapıyoruz bunu. Sanat dünyasında bilerek ya da bilmeden yapılan bu tür girişimler etkili birer şiddet türüdür, diye düşünüyorum. “Altının ayarı; durduğu rafın ya da yanında/ilişkide bulunduğu diğer nesnenin/kişinin niteliğine göre belirlenmez; kendi saflık derecesiyle belirlenir.” Sanatçı da altın gibidir. Bulunduğu, durduğu yere göre saygınlığı belirlenmez. Bu, dayatılmış ve sonradan öğretilmiş bir anlayış kalıbıdır. Diğer yazarın iyi ya da kötü olması kimsenin iyi yazar olmasıyla ilgili değildir. Düzeyleri hakkında karşılaştırma yapabilmek için somut bir kanıt da yoktur elimizde. Sınırsızlık, sonsuzluk ve özgürlük ortamında üretilmelidir her yapıt. Kimin ne yaptığını ve kimin nerede durduğunu küçümsemek bağnaz bir yaklaşımdır. Birinin yanında durduğu için şişirmek, kendi yetkinliğini kanıtlayamamış kişi tutumudur; başkalarına karşı dilsel şiddet kullanmak ise eğitimsizliktir.

Sonuç olarak; edebiyatı şiddetten uzak tutacak, daha doğrusu toplumda şiddeti önlemeye yönelik edebiyatın işlevini etkin kullanacak, önce yazar ve şair olarak, şiddetin kaynaklarından kendimizi arındırmalıyız. Dilimizden, kalemimizden uzaklaştırmalıyız. Dilsel şiddet, tek başına bir eylem/olgu değildir; içimizde yatan asıl şiddetin dışavurumudur. İster istemez kalemimize yansır. Okura aynı şekilde geçer. Okuru estetik yaşantıya yöneltmek yerine, şiddet eğilimli bir varlığa dönüştürür. Kadın, çocuk veya toplumun her kesimine karşı şiddet, içsel bir sıkıntının sonucunda ortaya çıkar. Bu sıkıntılar, sanat ve yazın gibi alanların gücüyle azaltılabilir. Yeter ki yazar ve şairler, son zamanlarda olduğu gibi içlerindeki şiddeti sağa sola cömertçe saçmasınlar. Ön almak için öncelikle yazar ve şairler dikkatli olmalıdırlar. Özet olarak, şiire silah, eleştiriye mezarıcı, öyküye gardiyan ve denemeye bildirge süsü vermemek gerekir. Şiiri veya yazınsal metni, öteki üzerinde üstünlük kurma gereci olarak görmemeliyiz.

Şiirin/sanatın hedefi, okuru ezmek ya da ötekini dövmek değildir; estetik yaşantıya sokmaktır. 14 Aralık 2019
Narlıdere/İzmir

Deneyim ve düşünceleriyle metne katkı vereler:

Hidayet Karakuş, Handan Tan, Ayşe Karadağ

ŞİİR SARNICI (e-dergi)

ŞİİR SARNICI'NDAN

Mutlu, sağlıklı ve sanat dolu bir 2020 yılı geçirmeniz dileğiyle... İki bin yirminin ilk günlerinde Şiir Sarnıcı' (e-dergi) nın üçüncü sayısını okuyorsunuz. Dergi çıkış bildirisinde de söylediğimiz gibi hedefimiz, yazın ve sanat alanında uluslararası nitelikli bir dil sanatları dergisi olmaktır. Dergimiz yüz dört dilde okunabilmektedir; bunu biz yapmadık, var olan teknolojiyi kullanıyoruz. Henüz nitelikli bir yazın dergisi ölçütlerine ulaşamadık; bu zaman ve ilgi gerektiren bir durumdur. Ne olursa olsun bu hedefi gerçekleştirmek için kararlılığımızı sürdürüleceğiz. Ne var ki bu sayfalar, duyarlı ve gündelik algı biçimlerini aşmış sanat severlerin çabasına gereksinim duymaktadır. Derginin dağıtım, pazarlama ve parasal bir kaygısı yoktur; emek dışında maliyeti de... Bir kişiyle de yönetilebilir; istiyoruz ki duyarlı sanatçılar çabamızın bir ucundan tutsunlar. İmece yöntemiyle, parmakla gösterilecek, tarafsız, özgür bir yazın düzlemi oluşturalım. Yazın dünyasında aranan, nitelikli yazılarla sayfalarını dolduran, "yazım/şiiim Şiir Sarnıcı'nda yayımlandı diye gençler için gurur kaynağı olan, sanata heveslendiren bir dergi durumuna getirelim. Benimdi-senindi, oydu-buydu, küçüktü-büyüküdü, ünlüydü-ünsüzdü yoktur algı dünyamızda. Kötü şair-ortalama şair-iyi şair, taşralı, kentsoylu gibi yer, makam, mevki yakıştırmaları da olmamalıdır. Yetkin, sanatsal ve estetik değer taşıyan yazı, öykü, şiir, deneme yazan yazarlar doldurmalıdır sayfalarımızı.

Sanat görüşümüz; ortalarda dolaşan, ayrıştırılmış, onun bunun öğretisinin tutuklusu olmuş ve sanat biliminden soyutlanmış bir anlayış değildir. Çağdaş sanat veya evrimsel sanat kavramlarıyla tanımladığımız; akla, bilgiye, bilime, sınırsızlığa, sonsuzluğa ve yaratıcılığa dayalı bir sanat anlayışıdır; ögesi insan olan, sevgiyi temel alan, insanda yaşam sevinci yaratarak aklın evrimini hızlandıran nitelikli sanattır.

Bu yüzden, çağın gerisinde sürünmeyen, dilsel şiddet, propaganda dili ve irşat dili taşımayan ancak sanatsal değer taşıyan elit yapıtlar olmalıdır sayfalarımızda yer alanlar. Bunu sağlamanın ilk koşulu, bilimden ve bilgiden alması gerekeni alanların yazacağı yazı ve yapıtlar gönderilmesidir. Çağa ışık, insana aydınlık ve yaşam sevincine kıvılcım çakan yapıtlarla beslemeliyiz sanatseverleri.

Genellikle çok konuşan, kendimiz dışındakileri umarsızca suçlayan, beğeni eşliğimiz düşük, başkalarının bilmesinden rahatsız olan ve sanatı birilerinin/öğretilerin kontrolündeymiş gibi varsayan bir algıya sahibiz toplum olarak. Bu saptama için istatistiki veriler yeterlidir; basılı dergilerdeki eleştirel denemelere ve yazılara baktığımızda kolaylıkla anlayabiliriz. Eleştirel bir tümcedir; ne var ki bir saptamadır. Gerçekle yüz yüze gelmek zorunda olduğumuzu da anımsatmakta yarar olduğunu düşünüyoruz. Algılarımız; hiçbir amacın, düşüncenin ya da sözde görüşlerin etkisinde değildir. İnsana ve sanata dönüktür; yapacağımız her şey insanda yaşam sevincini yüceltmek içindir.

Hedefimiz, gençlerimizi nitelikli sanatsal bilgiyle donatmak ve onları sanat dünyasında görünür kılmaktır. Bu konuda başarılı olabilmenin koşulu, yetkin ve sanat bilgisi güçlü akademisyen, yazar ve şairlerimizin deneyimlerini bizimle paylaşmalarıdır. Taşın altına elimizi koyup hep birlikte bir şeyler yapma çabası içinde olmalıyız. Şuna inanırız; "Altının değeri bulunduğu rafla belirlenmez; üzerinde taşıdığı saflık derecesiyle belirlenir." Dergimizin henüz yayınlanmış olması ve bilgisunar ortamında yayınlanıyor olması, toplumda beğeni kazanmış sanatçılarımızın bizden uzak durmaları için bir gerekçe olmamalı... Sanat dünyasının en önemli noksanlıklarından birisi, birçok güzel sanatlar fakültesi olmasına karşın sanat eğitiminde yetersizlik ve deneyim aktarımında kopukluk olmasıdır. Sanatçılar, şairler, yazarlar duyarlı insanlardır; gelecek kuşakların ve yaşadığımız dünyanın sorunlarından daha fazla yara alırlar. Gerçekliğin gerisinde bir ortamda yaşadığımızı ve bunun nedenin biçimlendirilmiş bilinçlerden kaynaklandığını çıplak gözle bile görebilirler. Gerçekliğin gerisinde tutsak edilen bilinçlerin bir şekilde oradan kurtulmalarını sağlamaya yönelik çaba, en onurlu tutum olmalıdır. Çünkü; insanı, tam insan yapmanın en kolay yolu sanattır; sanatın işlevini uygun yönetmek; onları, çocukluk yıllarından başlayarak düşük yoğunluklu sanat ortamından yüksek yoğunluklu sanat ortamına taşımaktır. Savaşım için nerede ve kimin yanında bulunduğumuzun bir öneminin olmadığını, her düşüncenin saygın ama geçerli olması gerektiğini biliyoruz. Bu yüzden her kim olursa olsun herkesi, yapıtlarıyla sayfalarımızda görmek istiyoruz.

Çabamız içinde olmak isterseniz, dünyanın neresinde olursanız olun bir tuş sesi kadar yakınınızdayız. Mahalle ya da yerel dergicilik, hız çağına yakışmaz artık. Ulaşım ve iletişimin hızı anlıktır. Sayısal teknoloji uygulamaları sayesinde dünya insanlığı arasında dil sorunu da kısmen ortadan kalkmıştır. Her ne kadar sayısal uygulamaları yok sayarsanız sayın, geleceğin teknolojisidir ve er geç bu yöneme geçilecektir; bir an önce katılmalısınız bu katara...

Dünyadaki tüm yazar ve şairler ile bizi kuşkuyla izlemekte olan sanatsal yetkinliğe sahip ülkemizin güzel şair/yazarlarına sesleniyorum: Çevreye, insana, insanca yaşama ve sanatın itici gücüne karşı duyarlılığınız varsa ve insanlığın içini acıtan olaylara karşı bir şeyler yapmak istiyorsanız, işte bütün dünya yazar/şairlerinin buluşabileceği; uçsuz bucaksız, özgür ve sensiz-bensiz bir ortam. Hiçbir kaygı ve çıkar çatışmasına aldırmadan sizlerle büyümek için oluşturulmuş özgür ve özgün bir yazın evreni. Hep birlikte ele alıp elden ele büyütelim. Saygılarımla...

GELECEĞE MEKTUP

Nesnenin ya da fizyolojinin evrimi değildir asıl olan; düşüncenin, düş gücünün evrimidir. Çünkü dünyayı yaşanabilir kılan ya da ateş topuna çevirecek olan düşünce ve düşlemin gücüdür.

Geleceğe Mektup

Sana nasıl seslenmeliyim, bilemedim; başla beni geleceğin çocuğu. Oturdum, mektup yazmaya çalışıyorum. Beş veya on asır sonra birbirimizi anlayabilecek miyiz, bundan bile emin değilim. Senin için söylediklerimin bir anlamı olacak mı, onu da bilmiyorum. Tarihsel bilgi olarak ne aktarabilirim kestiremiyorum. Bugünkü dünya ve gelecek görüşümle, çağımdan ve gelecekte söz edebilirim ancak; senin düşünce dünyanı ne yazık ki okuma yetisine sahip değilim. Amacım yol göstermek değildir; böyle bir yeteneğim olmadığı gibi yol göstermeye gereksiniminin de olmayacağını düşünüyorum. Mektubumu, en azından beni ve benim çağımı anlamak için yazıyorum. Geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurulmadığı sürece, bilginin tarihselliği ve metinler arası ilişki diye isimlendirdiğimiz devrim, seni ek araştırmaya zorlar. Ulaştığın sonuç, bizi anlamak için yeterli olmayabilir. Geçmişimi, çağımı ve geleceği öngörebildiğim kadarıyla tanımlamaya çalışayım.

Mektubumu; bulut teknolojisi, beynine enjekte, sanal görüntü veya daha gelişkin iletişim aygıtlarıyla okuyor/dinliyor/görüyor olacağından eminim. Bizim kuşak, terörün, savaşın, kavganın içinden kopup geldi; bugün de bunlarla iç içedir. Anlayacağın bizi, çatışma kültüründen beslenen atalarımız yetiştirdi. Buna karşın, atalarımızla duygudaşlık kurduğumuzda onlara kıyamıyoruz. Onların yaşam, gelecek, değişim ve gelişim algıları böyle gerektiriyordu; bizimki de çok farklı değildir. Senin çağın ve düşünsel dünya, aynı çatışmanın içinde olacak mı şimdiden bir şey söylemek zor. Ancak sen daha fazla çatışmalara açık bir çağ yaşayacaksın, görebiliyorum: İnsan nüfusu, diğer canlıların nüfusuna oranla daha hızlı artış göstermektedir. Yaşamda var olma üstünlüğüne ve olanağına sahiptir. Dünya aynı dünya, su ve kara parçalarının gıda üretimi insan nüfusu kadar hızlı artış göstermemektedir. Su ve gıda gibi temel gereksinimler, senin çağında ulaşım, bölüşüm, dağıtım sorununu doğuracaktır. İster istemez yüksek yoğunluklu bir çatışmanın, mutlak bir yarışın içinde olacaksınız. Diğer yandan teknolojinin sağladığı hız ve nükleer gelişmeler, daha büyük sorunları beraberinde getirecektir. Üstelik senin kuşağın, bugünkü insan egosundan daha fazla egoya sahip olarak yaşamda var olmaya çalışacaktır.

Bunları, başka alanlarda çalışanlar ve istatistikî araştırmalar daha ayrıntılı söyleyecektir. Ben mektubumda sanatsal konulara ilişkin bazı ayrıntıları dile getirmek istiyorum. Senin zamanında belki yağlı boya tablo yapılmayacak; bizim zamanımızda yapılmış olanlar da bir anlam taşımayacak olabilir. Bunların çok daha gelişkin olanlarını sayısal teknoloji veya düş dünya sanal olarak yapacaksın. Duvarlarında tablo yerine sayısal teknolojiyle oluşturduğun görüntüler yer alacaktır; kim bilir bizim düşleyemediğimiz biçime sahip yapıtlar olacak. Biçime dayalı heykel ve resim gibi sanatlar, daha gelişkin teknikle üretilebilecek, bugünün yapıtlarıyla benzerlikleri olmayacak belki. Teknoloji ve sanat tekniği ne kadar gelişirse gelişsin, insan denen varlık aynı değişime uğramayacaktır. Varoluş amacına yönelik çabası ile duyguları bugünden çok farklı bir düzleme taşınamayacaktır. Üremesi, yaşama çabası, kendini gerçekleştirme güdüsü ve beslenme amacı bugünün koşullarındaki benzer olacaktır.

İnsanlık, günümüze kadar savaşlarla zaman yitirdi. Barış ve sevgi içinde çağdaş bir dünyada yaşayabilirdik; bunu kurabilme yetisine sahip olduğumuzu düşünüyorum. Geçmişimiz, bize böyle bir dünya bırakmadı; biz de kuramadık. Barış ve sevgi içinde insanca yaşanabilir yeni dünyanın kurulması, bilincin kendi yaşamsal ve varoluş değerleriyle yapılandırılmasına bağlıdır. Yaşamsal ve varoluş değerlerini en üst düzeyde açığa çıkaran şey, sevgi ve onun türevleridir. Senin kuşağın, sevginin oluş ve sürekliliğine yönelik ayrıntılarını daha net keşfedecektir; ben bugün bilebildiğim kadarıyla bundan söz edeyim. Sevgi, beden salgıları ve bilincin yapılandırılmasına bağlıdır. İnsanın asıl amacı, yaşamın ve neslin sürekliliğini sağlamak için en yüksek seviyede kendisini gerçekleştirmektir. Buna bağlı olarak, sanatın asıl amacı, sevme duygusunu yüksek kılarak yaşam sevincini güçlendirmek ve bununla aklın evrim sürecini hızlandırmaktır. Sevginin gerisinde, haz duymaktan insanın yaşama bağlılığına, en iyi yaşamsal koşulları oluşturmaktan neslin sürekliliğinin sağlanmasına ve aklı evrimleştirerek en güç koşulların üstesinden gelme çabasına kadar sıkı bir kararlılık vardır. Varoluş güdülerimiz ve bilincimizin yönlendirdiği bir olgudur. Beynimizin çalışma biçimi ile şekillenen karmaşık bir evrendir. Bu evrenin oluşumunda, sanatın gücü önemli yere sahiptir. Sevgi, bugün olduğundan daha farklı çözümlenmeyi, keşfedilmeyi ve daha farkındalıklı bir yaklaşım sergilemeyi bekler. Neden söylüyorum? Sevginin olduğu yerde savaş ve çatışma kültürü beslenemez, varlığını sürdüremez. Ayrıca, sevgisiz sanat üretilemez; sanatsız da sevgi güçlü kılınamaz.

Benim çağım sıkıntılarının henüz aşılamadığı bir çağdır çocuk. Yazdıklarım sıradan bir sızlanma değildir; birer nesnel gerçekliktir. Sanat, özellikle yazın sanatı ellerimizde can çekişiyor. Onu, estetik değeriyle ele almıyoruz, meta değeriyle yönlendirmeye, yapmaya ve ölçmeye çalışıyoruz. Anlayacağın duyguların yönlendirmesine göre değil; öğretilmişliklerin, çatışmanın, dayatılmış sistemlerin yönlendirmesine göre sanat ortaya koymaya çalışıyoruz. Bir anlamda taklit aşamasının ötesine geçemedik diyebilirim. Sanatın amacı ve işlevi, insanın yaşam sevincini artırarak düşünsel evrimini hızlandırmak olmalıdır. Tam insan olması yönünde itici güç olmalıdır. Biz, asıl amacı bir yana itip görünür olma çabası içinde birbirimizin omzuna basmaya çalışan kalabalıklarız. Sanat, eğlence ve estetik tavır

geliştirmek için temel ögedir. Biz, estetik tavır göstermek şöyle dursun, sanatla eğlenmiyoruz bile. Varsa yoksa sanatı kullanarak maddi kazanç sağlama ve üstünlük güdülerini doyuma ulaştırma peşindeyiz.

Şiir, öykü ve roman gibi yazın sanatları, biçimden çok anlam alanında değişime gebe olacaktır; çünkü bunlar düşünce dünyasının ve imgelem gücünün çıktılarıdır. Bugünün yazın sanatları ile zamanının yazın sanatları arasında karşılaştırma yapabilmen için bazı verileri ortaya koymanın yararlı olacağını düşünüyorum. Biz nasıl Aristo'nun Poetikası'nı okuyor ve Horatius'un Arz Poetikası'nı didik didik ediyorsak, sen de çağının sanatını daha ileriye taşımak için günümüzün sanatsal bilgilerini incelemek zorunda kalacaksın. Çağımıza ilişkin bilgi ve deneyim, senin için çok anlamlı olmayacak, bunu görebiliyorum; sen daha ileri düş ve düşünce dünyasında yaşayacaksın; her ne olursa olsun tarihsel bilgi ve sanatsal kalıtlar en azından yaratıcılık konusunda katkı sağlayacaktır.

Sanat, geçmişte gücün, inançların ve ideolojilerin emir eri gibi düşünülmüştür. Günümüzde de benzer şekilde ele alınmaktadır. Biçim değiştirmekle birlikte çok farklı bir yaklaşım içerisinde olmadığımızı söyleyebilirim. Senin zamanında, sanatın asıl amacı ve işlevine dönük iyi yönde değişim ve dönüşüm kesinlikle olacaktır. Ancak şunu unutmamalısın; insanın gereksinimleri ve bu gereksinimleri karşılama biçimi çok belirgin yön ve şekil değiştirmeyecektir. Bilgi ve bilginin kullanımı ne kadar gelişirse gelişsin, insanın tutumu, bu gelişime koşut değişime uğramayacaktır.

Bizler; inanç, ideoloji, politika ve sanat gibi görüngüler arasındaki ilişki ile ayrımı, sağlıklı çözümleyemeyen bir kuşağız. Sapla samanı birbirine karıştırıyoruz. Nasıl olsa hepsi midede eriyecek diye her birini karıştırıp yutmaya çalışıyoruz. Daha belirgin bir örnek vermek gerekirse, şiirle öykü arasındaki ayrımı bile sağlıklı göremiyoruz. Konusunda yetkinliğe ulaşmış yazarları/şairleri de yeterince izlemiyoruz; çünkü bizde yapılandırılmış olan hırsların tutuklusu durumundayız. Gündelik yaşayarak büyük işler yapılamayacağını bilmemize karşın kendimize dönmüyor ve değişim konusunda ağır aksak davranıyoruz. İşte bizim yaşam, sanat ve yazına bakışımız bu durumdadır. Ne yazık ki sana daha geliştirilmiş bir sanat evreni devredemeyeceğimizi açık yüreklilikle söylemeliyim.

Sayısal teknolojiyi iyi kullanamıyoruz; üstelik kullanıcı düzeyinde bunları öğrenmekten kaçınan bir yaklaşım içindeyiz. Çağın gerekleri gelip kapımıza dayanmış, hazır olarak önümüze konmuş olmasına karşın bir elimizle onları itiyoruz. "Zamanım yok, ne işime yarar, aman sende, aklım ermez" gibi gerekçeler ileri sürüyoruz; aslında hepsi tembelliğin bir sonucu. Teknoloji çok hızlı geliyor. Yakalamak için çok çalışmak gerekir. Diğer tarafını düşündüğümüzde, benim kuşağım az şey yapmış sayılmaz. Nazım Hikmet'imiz, Sait Faik Abasıyanık'ımız, Aziz Nesin'imiz, Yaşar Kemal'imiz... var. Çağın hızına oranla yavaş hareket etmemiz anlayışla karşılanabilir; sen de bunu anlarsın diye düşünüyorum. En azından keşfedilmedik daha pek çok görüngünün olduğunu, bunlar senin aracılığınla, zamanla gün yüzüne çıkarılacağını biliyoruz. Bunlara ortam yaratmaya çalışıyoruz.

Öğretici davranmak, öğüt vermek, davranışlarınızı yönlendirmek dahası kontrol etmeye çalışmak, en başta gelen hastalığımızdır. Böyle yaparsan şöyle olur demek hoşumuza gider. Deneyimden edindiğimiz bilgiyi senin de aynen kullanmanı bekleriz. Öğretici olamayan iyi birer öğretmeniz. Söylemekle değil; yaptıklarımız ve tutumlarımızla bunları aktarabileceğimizi bildiğimiz halde öğüt vermekte ısrar ederiz. Bu, çatışma kültürünün bizlerde yarattığı bir sonuçtur. Başta söylediğim gibi mektubumu ne sızlanma ne de öğüt vermek amacıyla yazıyorum. Senin düşünce ve düş dünyan; oldukça gelişkin, bilgiyi doğru kullanan, insan-emek odaklı, barışçıl ve özgür bir ortam yaratacaktır. Bundan kuşku yoktur. Geleceğe bu kadar güvenle bakabilmemin ve sana güvenmemin altında şu düşünce yatar: Nesnenin ya da fizyolojinin evrimi değildir asıl olan; düşüncenin ve düş gücünün evrimidir. Çünkü dünyayı yaşanabilir kılan ya da ateş topuna çevirecek olan düşünce ve düşlemin gücüdür. Bizden sonra gelen yakın kuşaklara baktığımda; duygudaş, çağdaş, akılcı, bilimsel, özgür bilince sahip ve donanımlı bir gençlik buluyorum karşımda. Dayatma ve çatışma anlayışından vaz geçen, özgür ve insan olma onurunu daha üstün tutan bir anlayışı egemen kılmaya çalışıyorlar. Güven veriyor, umut veriyorlar.

Günümüz silah teknolojisi, kısa sürede dünyayı yerle bir etme yeteneğine sahiptir. Bilimsel bulgular, yaşam kaynaklarını kısa sürede kullanılamaz hale dönüştürebilir. Bu gelişmeler, senin zamanında akıl almaz boyutlara varacaktır. Doğru yönetilmez ve insana dönük kullanılmazsa büyük bir tehlik seninle demektir. Üretilen bilgiyi insan odaklı kullanmak zorunda olduğumuzu sen de görüp önemini anlamış olacaksın. Bu yüzden, bugünden sonra çatışma ve dayatma mantığını dışlayarak sevginin güçlü kılınması için çaba harcamalıyız. Sevginin olduğu yerde birbirine saygı ve dinginlik vardır. Bu duygunun güçlendirilmesi, en çok önem vereceğin bir konu olmalıdır. Sevgi; duygudaşlığı, duyarlılığı, saygıyı, cömertliği, çatışmasız toplum yapısını doğurur. Bu nedenle, sanat gibi sevgiyi güçlendiren görüngülere önem vermek gerekir. Düşük yoğunluklu sanat ortamında eğitilen çocuklar, şiddete yönelmezler. İnsanî değerleri üstün tutarak ölüm ve şiddete neden olan uygulamalardan kaçınırlar. Benim çağım, özgürlük getirmek için savaşa karar verebilecek kadar dayatıcı yaklaşıma sahip insanlarla doludur. "Benim davama hizmet etmeyen sanat sanat değildir." diyebilen kalabalığın içinden kopup geldik ve bu kalabalık halen etkin durumdadır.

Sistemleri, ülkeleri veya dünyayı yönetmek, insanı yönetmek demektir. İnsanı yönetmekse duyguları yönetmekle eşdeğerdir. Bildiğiniz gibi olumsuz duygular, dilsel şiddetten başlayıp terör ve savaşa kadar varan olumsuzlukları beraberinde getirir. Tarihe baktığımızda, bizim zamanımız dâhil, terör, şiddet ve savaşlarla geçmiş bir zamanla karşılaşsınız. Senin de aynı sonucu yaşamaman için duygu yönetimi denen kavrama eğilmelisin. Olumlu duyguları toplumlarda başat kılmak, şiddetten, kavgadan ölümden uzak barışçıl bir toplumun temel taşlarını atmak demektir. Mektubumda sanata yönelik konulara bu yüzden değinmek istedim. Çünkü sanat, 'duygu yönetimi'nin temel bileşenidir. Olumlu duyguları, yani sevgiyi güçlendirmenin en kolay ve en kalıcı yöntemidir. Adil, duygudaş, duyarlı, sevgi dolu ve özgür insan, sanat gibi amacı 'güzeli yaratmak' olan etkinliklerle yapılandırılabilir.

Sen bizi çok fazla dikkate alma; bizler, kavgada üstün olmak için şiiiri silah yerine kullanan bir kuşağız. Anlayacağın bizim sanat anlayışımız, kalın dişli törpülerle inceltilmelidir. Başta söyledim ya, savaş ve şiddetin kol gezdiği ortamlar, duygularımızı, ülkümüzü ve amaçlarımızı belirledi. Sorunlu kararları alma ve uygulama zorunda bıraktı. Senin geleceğin akılcı, sevinçli ve daha çağdaş olmalıdır; dahası bunu umut ediyorum. Çünkü senin duyguların, çok iyi yönetilirse de özgürlük bilincine varmış ve insan olma değerlerini özümsemiş durumdasın. Senden; olumsuzluk, haksızlık, şiddet, savaş ve terörden yana karar çıkmaz, diye düşünüyorum.

Çağımızın en büyük yarası olan ve senin kuşağını daha fazla etkileyecek olan, önemli bir soruna daha değinmek istiyorum. Bildiğin gibi doğada var olan her canlı türünün bir işlevi var ve doğanın kendi kendine kurduğu bir dengede sürekliliğini korumaktadır. Biz buna ekosistem diyoruz. Günümüz teknolojisi, bunların bir kısmını yok etmektedir; ekosistemi alt üst etmektedir. Dahası yükselen bir ivmeyle yıkım sürmektedir. Nasrettin Hoca'nın "Bindiği dalı kesmek" diye bir fıkrası vardır. Senin zamanında Nasrettin Hoca tanınıyor ve fıkraları anlatılıyor olacak mı, bilmiyorum. Örnek vermek gerekirse, bindiği dalı kesen ama bundan haberdar olmayan bir varlık durumundayız bugün. Ekosistemi, buna bağlı olarak ekolojik (çevrebilimsel) dengeyi bozuyoruz. Doğadaki oksijen oranı ve içilebilir su kaynakları yaşamsaldır. Havadaki oksijen oranı %16-%22 arasında olmak zorundadır. Bu oranlar sınır değerleridir ve bu oranların dışında yaşam olası değildir. Şu an bile havadaki oksijen sınır değerlerini ters yüz edebilecek bilgi ve teknolojiye sahibiz. Bu oranların korunması için önlem alma gerekliliği vardır; örneğin oksijen dengesini sağlamak için bugün aldığınız önlem, bir insan ömründen daha fazla zaman sonra etkili olmaktadır. Sana dengeli bir doğa bırakmayacağımızdan eminim; çünkü bindiğimiz dalı bilinçsizce kesen bir kuşağız. Bu yüzden, ekosistem ve çevrebilimsel dengeye özen göstermek, koruyu ve önleyici önlem geliştirmek en temel göreviniz olmalıdır. Doğanın dengesini koruyacak ya da bozacak olan şey, teknoloji değildir; insandır. Sanattan ve duygu yönetiminden bu nedenle söz ediyorum; sevginin bir anlamda olumlu duygunun daha güçlü olmasını önemişiyorum. Birkaç delinin yarattığı ve milyonlarca insanın ölümüne neden olan İkinci Dünya Savaşı'nı bir düşünün. Ayrıca nükleer silahlarla bir anakaraya saldırıda bulunulduğunu varsayın. Nasıl bir sonuç ortaya çıkacaktır, senin düş gücüne bırakıyorum. Anlayacağın, havadaki oksijeni sınır değerleri dışına taşımak, var olan teknolojiyle çok kolaydır. Yaşamsal önemi olan şey, insanın kararını etkileyen itici gücün sağlıklı yapılandırılmasıdır. Yani sevgi gibi olumlu duyguların, üst düzeyde tutulması ve yönetimidir. Tek seçeneğimiz, sanat gibi güzeli var eden değerler yardımıyla insanın olumlu duygularını beslemek ve güçlendirmektir. Yinelemek gerekirse, sevginin egemen kılınması, kitlesel ölüm ve yıkımları önlemek anlamına gelir.

Çağımın bilgi birikimi gereği, dünyanın üç boyutlu olduğu görüşü yaygındır. Yaşam biçimimizi ve sistemleri buna göre şekillendiriyoruz. Aslında dördüncü bir boyutun olduğunu, ne var ki bu boyutu doğru yönetemediğimizi söylemeliyim. Dördüncü boyut, metafizik dünya veya ruhsal dünyadır. Yani insan duygularının biçimlendirdiği dünyadır. Biz bunun ayrıntılarını keşfedebilmiş bir kuşak değiliz. Dünyayı yöneten bu boyut olduğunu söylersem, bizim kuşağımız için çok şey anlatır mı, emin değilim. Sen bunu tüm çıplaklığıyla görebilir olacaksın. Dahası beş ve altıncı boyutu keşfedeceğini düşünüyorum. Sevgi, daha geniş anlamda söylersek olumlu duygu, dünyanın üç boyutunu yönetme ve kontrol etme gücüne sahiptir. Bu yüzden mektubumda; sanat ve sevgi, sanat ve insan ile yaşam ve duygu ilişkisi üzerinde ısrarla duruyorum.

Biliyorum, hız yüksek, zaman kısadır senin için. Önüne söz kalabalığı koymamak için mektubumda doğrudan gerekçeleriyle birlikte sonuçları yazdım. Umarım, çağıma ilişkin aydınlatıcı bilgi verebilmişimdir. Seviyle sürekliliğe yönelmeniz dileğiyle... 9 Aralık 2019, Narlıdere/İzmir

SANATTA ÖZGÜNLÜK VE BİRİCİKLİK

Şiir sanatı, yetenek temelli bir alan gibi görünüyorsa da her sanat dalında olduğu gibi felsefi ve kuramsal yönü daha ağır basar. ‘Ben şiirimde kültürümü, duygularımı, sezgilerimi anlatırım, içimden geldiği gibi yazarım’ demek sanat olgusuna biraz sığ bakmak demektir. Her sanatta olduğu gibi kişisel yetenek önemli bir etkindir; ancak yetenek konusunu bir kenara koyup şiiri kuramsal açıdan ele almak, geleceğin şiirinin kurulması için bize önemli veriler sağlar. Sorulagelmış ya da bugüne kadar sorulmamış farkındalık yaratan sorular sormaya iter bizi. Nasıl ki bugünün bilimlerinin çıkış noktası felsefeden hareket almışsa şiir sanatı da kuramsal bilgi, düşünce ve dilin teknik kullanımından hareket alarak geleceğini kurar. Bu durumda şu soruları kendimize hemen sormalıyız: Şair; şiirini nasıl yazar veya bir şiir nasıl doğar, hangi süreçten geçmelidir; dil, duygu, düşünce ve bilimle ilişkisi nedir?

Tarihe baktığımızda divan şiiri dışındaki şiir anlayışı çoğunlukla halk ağzı ile kendine zemin bulmuştur. Yunus Emre’den Aşık Veysel’e kadar büyük şairler, bugün bile hayranlıkla okuduğumuz insan odaklı şiirler yazmışlar ve bizim şiir yolumuza aydınlık olmuşlardır. Divan şiiri de bu aydınlığın önemli bir parçasıdır. Ancak bütün sanat dalları, modern sanat dönemiyle birlikte kuramsal bilgi, teknik olanak, dilsel ayrıntı ve bilimsel verileri baz alma yoluna girmiştir. Şiir bir sanat alanıdır; bunun yanında bilimsel disiplini olan bir bilgi kütesidir; yani bir bilim alanı olma yeteneğine sahip bir bütündür. Bu yüzden şiir sanatı, sanat bilimi açısından ele alınmalı ve çağdaş sanat anlayışının öngördüğü bir yön çizmeye çalışılmalıdır. Ayrıca doğa, sosyal ve insan bilimleri ile olan ilişkisi doğru çözümlenmelidir. Kullanılabilir bilgi ve kirliliği birbirinden ayırt etmek ve şiir sanatının geleceğini insanı kavrayan bir yapıya taşımak, günümüzün görünen bir gereksinimidir.

Sanatı bir bütün olarak ele aldığımızda, sanat bilimi ve ontolojik inceleme sonuçlarına dayanarak şöyle diyebiliriz: Şiir veya herhangi bir sanat eserinin ortaya çıkmasında iki aşama vardır: Birincisi; sanatçının duyuşsal ve düşünşel dünyasını oluşturan ve imgelemi doğuran bilinç dünyası, diğeri deyişle “imgelem” sürecidir. İkincisi ise bilinç dünyasının yani sanatçının imgeleminin, sanat dili, teknik ve teknoloji yardımıyla kendine özgü ve özel biçimlerde nesnellige dönüştürülmesidir.

Sanat yaratım sürecinde, yani bilinçten imgeleme kadar (imgelem dâhil) olan süreçte, sanatçı ne kadar bilimsel ve teknik verilere sahipse, artalan bilgisi ne kadar zenginse, donanımı ne kadar güçlüyse, imgelemi o kadar zengin olur ve insanı kavrayan değerlere o denli egemen olur. Onun; görme, işitme, duyma, sezme yetisi daha güçlüdür. Soyut, sanal, bilinç üstü ve fizikötesi görüngüleri daha sağlam temele oturur. Bir anlamda, sanatçının bilinçten imgeleme kadar olan sürecinin asıl kaynağı; duyuşsal, teknik, bilimsel, insani ve sosyal disiplinlerden beslenir.

Bu yazının temel konusu olması ve sık sık kullanacağım için imgelem kavramını bir kez daha burada açıklamaya çalışayım: “İmgelem; toplam bilgi birikimimiz, belleğimiz ve bilincimizin zihinsel ve duyuşsal olarak ortaya koyduğu tüm tasarılar, fanteziler, sezisler, anlamsal görünüş ve görüntülerdir. Bilgilerin yoğurularak anlamın derinliklerinde gezinilmesidir; düşlemin daha geniş alanıdır. Düş ve düşünme gücünün zihinde ortaya çıkardığı örüntüler evreni olarak da tanımlayabiliriz.”

Bu düşünceden hareketle, lisans ve lisans üstü sanat eğitim içeriğinin etki ve ilgi alanı, “imgelem yetisi”nin güçlendirilmesi olmalıdır. Diğeri bir söylemle eğitim izlencesinin içeriği, öğrencinin imgelem yetisini güçlendirmeye yönelik olmalıdır. İmgelem yetisi güçlü olmadan insanı kavrayan ve insanın derinliklerine sızan imge yaratılması olası değildir. Bu nedendir ki imgelem olanakları belli bir düzeye çıkarılmadan ortaya çıkacak sanat, geçmişte var olan klişeleşmiş anlayışı kırabilme yeteneği taşımaz. Her şairin belirli bir dünya algısı ve onu anlamlandırma yetisi vardır. Ancak şair, bilimsel veri ve sanat biliminin ayrıntılarına egemen olmadan kuracağı şiir var olanlara yaslanmak zorunda kalır. Bana göre bu biçimde yazılan her şiir, özgün ve biricik olabilme yeteneğinden ödün veriyor anlamına gelir.

Çağı aşan şiiri yazabilmek ve şiire yeni bir gelecek kurmak, şairin imgelem gücüne ve zenginliğine bağlıdır. Bizler, uyutmak için büyük sahte tasarıların içine itilen ve bu anlayışla sanat üretmeye çalışan şanssız bir kuşağız. Salt sosyal alanda değil bütün alanlarda, bölünmüşlük, bilgiye saygısızlık, okumadan yazmak, kendini gösterme bencilliği, ideoloji ve inanç kaygısı gibi etkenler, ne yazık ki Türk şiirinin de derinden etkilendiği onulmaz bir hastalıktır. Konuyu dağıtmamak için öncelikle şunu söylemeliyiz: Şiir sanatına bir gelecek kurmak istiyorsak kuramsal bilgiye ve bilgiler arası eşgüdüm ile onun bilimsel çözümüne gereken önemi vermek durumundayız. Onu, gerektirdiği disiplinlerle ele almalıyız. Örnek olması için, 24. İzmir Kitap Fuarı’ndaki izlenimlerimden edindiğim sonucu burada dile getirmeliyim. Günümüzün şair ve yazarları, çevrede ne olup bitiyor, öneme değer eser var mı, kim ne kadar nitelikli yazıp çiziyor, bakmıyor bile. Tanınmışlığı, tanıklığı veya popülerite devşirme beklentisi yoksa, diğeri eseri onlar için yok hükmündedir. Bunun kısaca tanımı, okumadan yazmak demektir; hedef, sanat ya da yazın değil demektir. Oysa iyi eser nitelikli etkileşim sonucunda üretilebilir. Birbirimizden öğreneceğimiz o kadar çok şey var ki; ben yetkinim diyen şairler buna dahildir. Bilgi bilgiyle, bilgi katılımla, bilgi çoğul düşünce yaklaşımlarıyla çoğalır. Sanat eseri bireysel çıktıdır; gerisindeki imgelem, toplumsal, yaşamsal, deneyimsel, bilimsel, olgusaldır. Sanat kültürü ve sanatta yaratıcılık bilginin çözümü, yorumu ve deneyim sonucu gerçeklik kazanır; estetik değer üretme yeteneğine sahip

olur. Deneyim aktarılmazsa ve yeterince yararlanma yoluna gidilmezse, şiirin varacağı nokta bugünün gerisinde kalması demektir; durağanlık, geriye gitmek demektir sanatta.

'Türk şiiri magazinsel söylemler üzerinde yönlendirilmektedir.' diye bir tümce kurarsam pek çok şair karşı çıkacaktır; ancak işin ayrıntısına girdiğimizde bunun gerçek olduğuna tanık oluruz. Sanatçının imgelem gücü, çok boyutlu veri akışıyla artırılabilir. Biz insanların en onulmaz hastalığı neyi bilmediğimizi bilmiyor olmamızdır. Şiirin birkaç teknik ayrıntısını bildiğimizde dünya şiirini anlamışız gibi duyumsarız. Aslında şiirin teknik ayrıntısı herkesin kısa bir eğitimle edinebileceği bir konudur. Asıl olan şiiri yazdıran ve imgeyi kurduran imgelemdir. İmgelem gücü öyle kolay elde edilecek bir sonuç değildir; yaşam, evren, insan ve bilimlerin karşılıklı ilişkilerinin çözümünden doğan bir yetenektir. Geleceği kucaklayan şiiri ancak ve ancak bu güce sahip şairlerin yazabileceğini söylemek yanlış olmaz. Sanatın doğumundaki ikinci aşama ise teknik kısımdır. Biraz da ustalık ve yetenek alanıdır. Renge, ışığa, sese, harekete ve güzel söze dökme işidir. Zaten bu konu her yerde, her yazıda, her kurs ve sohbetle insanlara aktarılmaya çalışılıyor. Aslında sanatı ticari sektörlerle iç içe çalışmak zorunda bırakan aşama ve süreç burasıdır. Herkes Nazım'ın iyi şiir yazdığını bilir; ancak kimse ona o şiirleri yazdıran imgelem gücünün kaynağını sorgulamaz. Sanat, estetik ve şiir gibi kavramlar; insan zihninin sahip olduğu bilgi ve deneyim yüküne, yaşam koşullarının şekillendirdiği duygu gücüne göre şekil alır.

İmgelemin nesnelleştirilmesi ve somutlaştırılması sanattaki ikinci aşamadır, demiştim. Bilim ve teknolojiyi çok daha yoğun ve görünür biçimde kullanan süreçtir. Ayrıca sanat dili kullanımı bu aşamadan sonra öne çıkar. Salt duygunun ivmesi ile sanatsal edim açıklanamaz. Söz ettiğim iki nedenden dolayı, sanatı ve eleştiriyi bilimselliğin dışında düşünmek, sanatçı, sanat, bilim, bilinç, imgelem ve bilgi kavramlarının arasındaki bağıntıya bütüncül verilerle bakmamış olmayı gerektirir. Aslında burada anlatmaya çalıştığım şey, sanatın yaratım sürecidir. Özgün ve biricik olma özelliğine giden yoldur. Aslında B. Croce'nin dediği gibi "estetik yaratma süreci" ile benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Hatta, B. Croce'nin estetik yaratma sürecindeki ilk üç aşama, "izlenim, tinsel sentez ve hedonist eşlik" bilinçten imgelem sürecine karşılık gelen aşamayı oluşturur. Son aşama ise imgelemin nesnelleştirilmesi aşamasıdır ve Croce bunu "fiziki fenomenlere aktarılması" diye ifade eder.

Şiirimizde en çok ilgi duyduğumuz alan, sanat yaratım sürecinin ikinci aşamasıdır; yani dilsel ve imgesel alanıdır. Genel duruma baktığımızda, şiir nasıl yazılır, imge, bağdaştırma ve sapma nasıl yapılır, türündeki soruları yanıtlamaya çalışırız. Bunların yanıtlarını bulunca iyi şiir yazılır düşüncesindeyiz çoğunlukla. Oysa bu soruların yanıtları, sanat eseri ortaya koymanın teknik gerekliliğidir. Şiirde dilin yetkin kullanım ayrıntılarıdır. Bunları her şair bilmek zorundadır zaten; bilmeden şiir yazılamaz. Yazıldığını varsaysak bile yazılanlar, öykünen ve sıradan bir metin olmaktan öte geçemez. Şiir, gördüğünü, duyduğunu, içinden geleni anlatmak değildir; gördüğünü, duyduğunu yeni baştan anlamlandırmak ve estetik değer yaratacak biçimde insanı kavrayan imgeyi ve imge bütünü kurmaktır. Şiire sanat eseri olma özelliğini kazandıran, salt dil kullanım yeteneği değildir. Anlamsal derinliğin; insan, yaşam ve evren ile olan ilişkisinde. İmgelem gücü ve zenginliği; her sanat eserinin doğumunda ön koşuldur. Başka bir deyişle güçlü imgelem, gelecekle anlam ilişkisini kalıcı ve yaratıcı kurmak demektir. Bu nedenle, şiir eğitimi/kursu veren ve okullarda şiire yönelik çalışanlar, hedef kitesinin imgelem yetisi, gücü ve zenginliği üzerine yoğunlaşmalılardır.

Sonsöz olarak şunu söyleyebilirim: İmgelem yetisi yüksek şair, aynı zamanda dili çok iyi kullanan kişidir. Bilgiyi çözümlemiş, yorumlamış ve daha yetkin dil kurgulama yeteneğine sahiptir. Dile, çağa, deneyime, iletişime, okumaya ve araştırmaya önem veren; bunları yapan kişidir. Okurun algısını, estetik kaygısını, yaşam ve evrenin gelecekle olan ilişkisini, zihninde çözümlenmiştir. Var olana değil; estetik ve sanatsal değer taşıyan öğelere kendiliğinden yönelecek demektir. Sanattaki "özgünlük" ve "biriciklik" kuralı bu noktadan sonra geçerlilik kazanır. Usta çırak yöntemi yetişmiş olmak elbette önemli bir deneyimdir; ancak özgün ve biricik kuralına uyan eser üretmek için yeterli bir süreç değildir. Bu nedenle; okumadan, sanatın felsefesine girmeden, kavram ve terimler arasındaki anlamsal konumu ve hiyerarşisini zihinde çözümlenmeden şiir yazmak, trenin raylar üzerinde seyretmesine benzer; yönü ve hareketi raylar belirler. Sanat kumandanının dış etkenlerde olmasını kabul etmez. Özgür olmalı ve sınır gözetmemelidir. Sanatın sanat olabilmesi için; biçimden anlama, anlamdan anlatıma, sestem çağrışımına, coşumdan estetiğe kadar tüm varlık katmanlarında sanatçının özgün yaratısı gereklidir. Temmuz 2019, Narlıdere
Çağdaş Türk Dili dergisinde yayımlandı...

ŞİİR SARNICI (E-DERGI)'NDAN

Mutlu, sağlıklı ve sanat dolu bir 2020 yılı geçirmeniz dileğiyle... İki bin yirminin ilk günlerinde Şiir Sarnıcı' (e-dergi) nın üçüncü sayısını okuyorsunuz. Dergi çıkış bildirisinde de söylediğimiz gibi hedefimiz, yazın ve sanat alanında uluslararası nitelikli bir dil sanatları dergisi olmaktır. Dergimiz yüz dört dilde okunabilmektedir; bunu biz yapmadık, var olan teknolojiyi kullanıyoruz. Henüz nitelikli bir yazın dergisi ölçütlerine ulaşamadık; bu zaman ve ilgi gerektiren bir durumdur. Ne olursa olsun bu hedefi gerçekleştirmek için kararlılığımızı sürdüreceğiz. Ne var ki bu sayfalar, duyarlı ve gündelik algı biçimlerini aşmış sanat severlerin çabasına gereksinim duymaktadır. Derginin dağıtım, pazarlama ve parasal bir kaygısı yoktur; emek dışında maliyeti de... Bir kişiyle de yönetilebilir; istiyoruz ki duyarlı sanatçılar çabamızın bir ucundan tutsunlar. İmece yöntemiyle, parmakla gösterilecek, tarafsız, özgür bir yazın düzlemi oluşturalım. Yazın dünyasında aranan, nitelikli yazılarla sayfalarını dolduran, "yazım/şiiirim Şiir Sarnıcı'nda yayımlandı diye gençler için gurur kaynağı olan, sanata heveslendiren bir dergi durumuna getirelim. Benimdi-senindi, oydu-buydu, küçüktü-büyüktü, ünlüydü-ünsüzdü yoktur algı dünyamızda. Kötü şair-ortalama şair-iyi şair, taşralı, kentsoylu gibi yer, makam, mevki yakıştırmaları da olmamalıdır. Yetkin, sanatsal ve estetik değer taşıyan yazı, öykü, şiir, deneme yazan yazarlar doldurmalıdır sayfalarımızı.

Sanat görüşümüz; ortalarda dolaşan, ayrıştırılmış, onun bunun öğretisinin tutuklusu olmuş ve sanat biliminden soyutlanmış bir anlayış değildir. Çağdaş sanat veya evrimsel sanat kavramlarıyla tanımladığımız; akla, bilgiye, bilime, sınırsızlığa, sonsuzluğa ve yaratıcılığa dayalı bir sanat anlayışıdır; ögesi insan olan, sevgiyi temel alan, insanda yaşam sevinci yaratarak aklın evrimini hızlandıran nitelikli sanattır.

Bu yüzden, çağın gerisinde sürünmeyen, dilsel şiddet, propaganda dili ve irşat dili taşımayan ancak sanatsal değer taşıyan elit yapıtlar olmalıdır sayfalarımızda yer alanlar. Bunu sağlamanın ilk koşulu, bilimden ve bilgiden alması gerekeni alanların yazacağı yazı ve yapıtlar gönderilmesidir. Çağa ışık, insana aydınlık ve yaşam sevincine kıvılcım çakan yapıtlarla beslemeliyiz sanatseverleri.

Genellikle çok konuşan, kendimiz dışındakileri umarsızca suçlayan, beğeni eşliğimiz düşük, başkalarının bilmesinden rahatsız olan ve sanatı birilerinin/öğretilerin kontrolündeymiş gibi varsayan bir algıya sahibiz toplum olarak. Bu saptama için istatistiki veriler yeterlidir; basılı dergilerdeki eleştirel denemelere ve yazılara baktığımızda kolaylıkla anlayabiliriz. Eleştirel bir tümcedir; ne var ki bir saptamadır. Gerçekle yüz yüze gelmek zorunda olduğumuzu da anımsatmakta yarar olduğunu düşünüyoruz. Algılarımız; hiçbir amacın, düşüncenin ya da sözde görüşlerin etkisinde değildir. İnsana ve sanata dönüktür; yapacağımız her şey insanda yaşam sevincini yüceltmek içindir.

Hedefimiz, gençlerimizi nitelikli sanatsal bilgiyle donatmak ve onları sanat dünyasında görünür kılmaktır. Bu konuda başarılı olabilmenin koşulu, yetkin ve sanat bilgisi güçlü akademisyen, yazar ve şairlerimizin deneyimlerini bizimle paylaşmalarıdır. Taşın altına elimizi koyup hep birlikte bir şeyler yapma çabası içinde olmalıyız. Şuna inanırız; "Altının değeri bulunduğu rafla belirlenmez; üzerinde taşıdığı saflık derecesiyle belirlenir." Dergimizin henüz yayınlanmış olması ve bilgisunar ortamında yayınlanıyor olması, toplumda beğeni kazanmış sanatçılarımızın bizden uzak durmaları için bir gerekçe olmamalı... Sanat dünyasının en önemli noksanlıklarından birisi, birçok güzel sanatlar fakültesi olmasına karşın sanat eğitiminde yetersizlik ve deneyim aktarımında kopukluk olmasıdır. Sanatçılar, şairler, yazarlar duyarlı insanlardır; gelecek kuşakların ve yaşadığımız dünyanın sorunlarından daha fazla yara alırlar. Gerçekliğin gerisinde bir ortamda yaşadığımızı ve bunun nedenin biçimlendirilmiş bilinçlerden kaynaklandığını çıplak gözle bile görebilirler. Gerçekliğin gerisinde tutsak edilen bilinçlerin bir şekilde oradan kurtulmalarını sağlamaya yönelik çaba, en onurlu tutum olmalıdır. Çünkü; insanı, tam insan yapmanın en kolay yolu sanattır; sanatın işlevini uygun yönetmek; onları, çocukluk yıllarından başlayarak düşük yoğunluklu sanat ortamından yüksek yoğunluklu sanat ortamına taşımaktır. Savaşım için nerede ve kimin yanında bulunduğumuzun bir öneminin olmadığını, her düşüncenin saygın ama geçerli olması gerektiğini biliyoruz. Bu yüzden her kim olursa olsun herkesi, yapıtlarıyla sayfalarımızda görmek istiyoruz.

Çabamız içinde olmak isterseniz, dünyanın neresinde olursanız olun bir tuş sesi kadar yakınınızdayız. Mahalle ya da yerel dergicilik, hız çağına yakışmaz artık. Ulaşım ve iletişimin hızı anlıktır. Sayısal teknoloji uygulamaları sayesinde dünya insanlığı arasında dil sorunu da kısmen ortadan kalkmıştır. Her ne kadar sayısal uygulamaları yok sayarsanız sayın, geleceğin teknolojisidir ve er geç bu yöneme geçilecektir; bir an önce katılmalısınız bu katara...

Dünyadaki tüm yazar ve şairler ile bizi kuşkuyla izlemekte olan sanatsal yetkinliğe sahip ülkemizin yazar/şairlerine sesleniyorum: Çevreye, insana, insanca yaşama ve sanatın itici gücüne karşı duyarlılığınız varsa ve insanlığın içini acıtan olaylara karşı bir şeyler yapmak istiyorsanız, işte bütün dünya yazar/şairlerinin buluşabileceği; uçsuz bucaksız, özgür ve sensiz-bensiz bir ortam. Hiçbir kaygı ve çıkar çatışmasına aldırmandan sizlerle büyümek için oluşturulmuş özgür ve özgün bir yazın evreni. Hep birlikte ele alıp elden ele büyütelim. Saygılarımla...

YAŞAR ÖZMEN

İletişim Adresi:

siirsarnici@gmail.com

Bilgisunar Adresi:

<https://siirsarnici-e-dergi.blogspot.com/>

YAŞAR ÖZMEN İLE MEHMET BÜYÜKÇELİK'İN SÖYLEŞİSİ (SİLGİ DERGİSİNDE YAYIMLANDI)

SİLGİ DERGİSİ (MEHMET BÜYÜKÇELİK); Sanat felsefesi, fotoğrafçılık, resim, öykü ve şiir gibi alanlarla ilgilenen, “Bir Damla Suda Halkalar (şiir)”, “Saf Sanattan İnsana Şiir Çözümleme Tekniği ve Şiir Eleştirisi” isimli kitapları yayınlanan çok yönlü şairimiz Yaşar ÖZMEN’le şiir üzerine söyleştik.

SİLGİ: Sayın Özmen, çok yönlü bir sanatçısınız ve hepsinin içinde şiirin izlerini bulduğunuzu söyleyebilir misiniz?

Yaşar ÖZMEN: Her sanat türü, hangi dili (ışık, devinim, ses) kullanırsa kullansın, dil-düşünce, düşünce-dil bağıntısına dayanır. İmge kurma koşulları, ışık, ses, görüntü gibi dil kullanım tekniği dışında hepsinde aynıdır. İmgelemden imgeye yönelir. Düşünce-dil bağıntısını en etkin ve ilk elden şiir kullanır; dil şiirin gereğidir. Bu yüzden şiir, doğuş ve yaratım bakımından sanat alanlarının temelinde yer alır. Bana göre, her eserin içinde şiir olmak zorundadır; hatta iyi şiirin içinde de diğer sanatlar olmalıdır.

SİLGİ: Şiirle tanışmanız yaşamınızın hangi evresinde gerçekleşti, nasıl başladı ve gelişti?

Y.ÖZMEN: Çocukluğumdan beri şiire karşı duyarlılığım vardır. Ancak, eğitim ve iş koşulları gereği, zaman bulup şiir üzerinde hiç çalışmadım; ta ki 2011 yılına kadar. Bu yıldan sonra kısa kısa deneme ve şiirler yazmaya başladım. Veysel Çolak yönetimindeki Karşıyaka şiir atölyesiyle tanıştım. Atölye, etkinlikler, kitaplar ve dergiler sayesinde şiiri anlar gibi olmaya başladım. Baktım olmayacak, şiirin kuramsal yanını ve felsefesini öğrenmek için araştırmaya yöneldim. Ayrıntıya girdikçe karşıma kocaman bir bilgi dünyası çıktı. Bu alanda yazılanlarla ulaştığım çözümler arasında, çelişki ya da farklılıklar kafamı kurcalamaya başladı. Bu yüzden sanatın dayandığı temelleri çözmek için, sanat biliminin alanlarına daldım.

SİLGİ: “Şiir ve sanat eseri üretmek, bir savunmadır yaşama ve varoluşa karşı” diyorsunuz, bu konuda neler söylersiniz?

Y.ÖZMEN: İnsanın; yaşamsal sürekliliğini sağlama ve varoluşuna anlam kazandırma çabası vardır. Genlerimiz, temel güdülerimiz ve sonradan oluşan bilinç dünyamızın mutlak çabasıdır bu. Yani kendini gerçekleştirme ve ben de varım diyebilme çabası. Sanat üretmek, güzel olanla yola çıkarak insanın asıl yöneticisi olan duyguyu ele geçirme girişimidir. Mutlak amacı gerçekleştirmek için ben de adayım diyebilmektir. Kısacası sanat; yaşama karşı savunma, varoluşa karşı direniştir.

SİLGİ: Şiir dilini oluştururken neleri dikkate alıyorsunuz; genç şairlere bu konuda neler önerirsiniz?

Y.ÖZMEN: Şiir, var olanı, olayı veya süreci anlatmak değildir. Var olanı, olayı veya süreci yeniden anlamlandırmak ve okurun estetik kaygısını okşayan bir görüntü elde etme işidir. Diğer taraftan, var olmayan ancak düşüncede kurgulanabilen dünyayı görünür duruma dönüştürmektir. Anlatımcılığa kaçmayıp yeniden anlamlandırma yoluna gittiğimizde iyi bir şiir dili kendiliğinden oluşur zaten. Ayrıca, bağdaştırma, sapma, benzetme ve çağrıştırmaya tekniğini dikkate almak gerek; günlük dilden ayrılabilmek için. Gençlerin dünyayı ve yaşamı okuma biçimleri bizden çok farklıdır; bu yüzden gençler, kim ne demiş bakmadan kendi yollarına gitmelidir.

SİLGİ: Şiirinizi besleyen esin kaynaklarınızdan hangileri daha çok öne çıkıyor?

Y.ÖZMEN: Yalnızca esin kaynakları demeyelim, imgelem kaynaklarından da söz edelim. Esin ve imgelem, bir arada çalışırlar. İnsan, yaşam ve yaşadığımız coğrafyanın sorunlarıdır bizi büyüten, deneyim sahibi yapan ve bizi biz yapan. Turgut Uyar bu soruyu ne güzel yanıtlamış dizleriyle: ... //Çocuksu, deli deli zincirler boğuntusu gök//Elimde kolumda senin seslerin var gel de aldırma// ...

SİLGİ: Bir şiir için kitaba giden yolun dergilerden geçtiği bilinir. Dergilerin önemi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Y.ÖZMEN: İsteyen herkes, sanat bilgisine ve sanata her durumda ulaşabilir. Şiirini her ortam yayınlatabilir. Eskiden olduğu gibi dergiler, tek başvuru kaynağı veya yayın ortamı değil artık. İkincisi; dergiler çok sağlıklı bilgi içermiyor. Sanatsal değer taşıyan şiirle sıradan bir betiği birbirinden ayırdıklarını çoğunlukla söyleyemeyiz. Yazı veya şiirim şu dergide yayınlandı mı, yayınlandı; eleştiri yok, tartışma yok, karşılaştırma yok; üzerinde düşünmek yok, geri bildirim yok. Kısacası esere, emeğe, şaire özen yok... Teknoloji, ekonomi, koşullar ve insandaki değişim, yazın dergilerini her geçen gün biraz daha önemsizliğe sürüklüyor. Keşke geçmiş saygınlıkları olsa.

SİLGİ: Şiir Sarnıcı adlı e-derginiz ilk sayısı ile okurla buluştu. Yayın hedefinizi kısaca açıklar mısınız?

Y.ÖZMEN: Okuru çok az olacak, biliyorum. Sayısal yayınlara (e-yayın) karşı bizim kuşağın önemli sıkıntıları var. Ancak; genç okurlar, basılı yayınlara değil, sayısal yayınlar üzerine yoğunlaşıyor. Hedefimiz gençler olmalı. Özellikle sanat eğitimi alan gençler. Ayrıca e-derginin hiçbir gideri yok emek dışında. Dünyanın her yerine bütün dillere çevrilebilir şekilde bir tuşa basarak gönderebiliyorsunuz. Böyle bir olanağı, özellikle gençlere ulaşmak için kullanmalıyız. Şiir Sarnıcı'nın asıl hedefi; nitelikli ve çözümlenmiş sanatsal bilgi ile nitelikli eseri okura en kolay yoldan ulaştırabilmektir. Yazar/Şair/sanatçı ile okur/izleyici arasında kolay ulaşılabilir bir kütüphane olmaktadır.

SİLGİ: Şiirde anlam ile öyküde anlam arasında nasıl bir farklılık görüyorsunuz?

Y.ÖZMEN Anlam, her sanat eserinin temel varlık katmanıdır ve hepsinde aynıdır. Yalnızca anlamı kurma yöntemleri farklıdır. Öykü, olayları ve olguları doğrudan anlatarak anlamı kurar; başka yollara çok başvurmaz. Şiir ise örtüktür, çoğul anlama yönelir, çağrıştırmaya tekniğini kullanır, anlama varış yolu farklıdır. Özellikle şiirde anlam, okura göre değer alan bir yapıya sahiptir; rastlantısaldır, devinimseldir, çağrışımsaldır.

SİLGİ: Seçki hazırlasaydınız bugünün iyi şiirini nasıl seçerdiniz?

Y.ÖZMEN Sıra dışı dil kullanan, çoğul anlama yönelen, var olana benzemeyen, çağrıştırmaya gizilgücü yüksek şiirleri.

Başka bir söyleyişle; imgelem yetisi güçlü şaire ait, imge gücü etkin ve okurda imgelem oluşturma yeteneği yüksek şiirleri seçerdim.

SİLGİ: Şiir ödülü veren kurullar için neler önerirsiniz?

Y.ÖZMEN Seçici kurullarda görev alıp dürüstlüğüne ve tarafsızlığına inandığım ustalar vardır. Kayırmacılık, kotarmacılığın döndüğü durumlar da söz konusu. Haksızlık etmek istemiyorum. Ancak seçici kuruldaki üyeler, her ne kadar adil ve tarafsız olsalar da bir şiiri veya şiir kitabını değerlendirmek için ellerinde nesnel bir sistem yoktur. Sanatta salt öznel yargıyla yola çıktığınızda, özellikle ülkemizde ulaşacağınız nokta, şiirin dışında bir yerdir. Elimizde bu ödül saygın diyebileceğimiz bir gerekçe ne yazık ki yoktur.

SİLGİ: Başka neler söylemek isterdiniz?

Şiir sevmektir; sevmekse şiirselliktir. Teşekkür ederim.

GÖRSEL SAYISAL ŞİİR KİTABI ÖNSÖZÜ

Kazın ayağı öyle değil derler ya
Öğle değil işte; yüzgezer

Neden sayısal kitap (e-kitap)? Güzeldir yeni basılmış kitaptan burnumuza düşen kâğıt kokusu. Yeni bir yapıt, henüz doğmuş bebek gibi yumuk gözleriyle gülümser yazarına. Hazla birlikte güven verir bir süre ona. Üzülür bir taraftan, şiir sanatı ilgisizliği hak eden bir sanat mıdır, diye. Ne basımevleri karşılıksız basar kitabını ne de okurlar istekle satın alırlar. Bunlar yetmiyormuş gibi bir de oyunun esas oğlanları arasında, ezikliğin kavruk yıkıntısını duyumsarlar kitap fuarlarında...

Bilgiye, bilime, sanata verilen değer kıtlığı ve bunların üzerine gidilme seyrekliği yaralar derinden. “Şiir işte! Nargile tütünü kadar gözde olamaz tabii” deyip kızır için için. Sonra sorar; ben bu kadar yükü neden yükledim şu sayfalara? Buna karşın hiç acımaz emeğine. Çabasının altında başka bir gerçeklik yatar; hem de önemli bir gerekçedir bu . Çağı yakalamak ve okura daha kolay ulaşmak için yöntem aramaya yönelir. Neden sayısal kitap sorusuna aşağıdaki gerekçeleri sıralar:

a. Yaşamı, insanı ve bunların arasındaki ilişkiyi anlamanın en pahalısı, deneyimdir. Bir şiir kitabım ve bir kuramsal kitabım yayımlandı. Şiir kitabım neyse. Kuramsal kitabım; biri eleştiri kuramı olmak üzere yeni tanımlanmış üç kuram ve bir sanat çözümleme tekniği ileri sürüyor. Şiir/sanatta sesi, ses bilimiyle bir ilk olarak bütünlüklü inceleyip yeni ayrıntılar ortaya koyuyor. Dillendirilmemiş kavram ve terimlerin önünü açıyor. Sanat, şiir ve resimle ilgili genellemelere tokat atıyor. Buna karşın hiçbir kimse, bugüne kadar kitap hakkında gerekçeleriyle birlikte olumlu-olumsuz yorumda bulunmadı, bulunamadı. Demek ki ben bunları çok erken zamanda yazmışım; yeni ve farklı bilginin sanatçılar arasında bir değeri yokmuş. Çağı önceleyen ve çağıyla özdeş bilgi, kapı dışarı edilemez, bunu bilirim. İyi bilgi sümen altına sığmaz. Gelecek kuşaklar, bunları bulup gün yüzüne çıkaracaklardır; kuşum yok. Madem bunlara ilgi oranı oldukça düşük, ben de daha verimli bir yöntem bulmak durumundayım. İşte bu yüzden; her an her yerde iletişim kolaylığı olan; dünya genelinde dolaşım olanağı ve okuma seçeneklerinin daha fazla olduğu bir yöntemi denemek istiyorum. Resim, fotoğraf ve şiirlerimi gelecekte ilgilenecek okurlar için kolay bir yöntemle depolamak istiyorum.

b. Sayısal kitaba iten diğer bir neden, üzerinde uzun zamandır düşündüğüm bir tasarıdır. Resim sanatı, fotoğraf ve şiir sanatını; aynı kulvarda bütünleştirebilmektir. Daha doğrusu, görsel estetik değer ile anlamsal estetik değer in bileşke gücünü denemektir. Bu, şiir sanatının imgelem yaratma yeteneğine sınırlama getirir gibi görünebilir; farkındayım. Bu nedenle, bazı şiirlerde görsel yoktur. Şiirde görsel estetik değer in katkısı ne olacak denenmelidir, diye düşünüyorum. Bu tasarımı gerçekleştirmenin en kolay yolu, sayısal kitaptır. Resim, fotoğraf ve şiirin toplam sanatsal gücünü artıracak bir sonuca ulaşacağımı düşünüyorum.

c. Maddi karşılık beklemeksizin yazıyorum ve yazdıklarımı bedel ödmeden okur ulaşabilsin istiyorum. İlgisiz kişilerin üstümden ilgisiz yararları, beni gerçekten üzüyor; emeğime saygısızlık olarak görüyorum.

d. Bir diğer neden şudur: Geleceğin en kullanılabilir okuma biçimi sayısal kitaptır. Yakında en geçerli yöntem bu olacaktır. Bakmayın sizler kâğıt kokusuna alışkınsınız benim gibi ama gençler bunları okuma aygıtlarından okuyorlar artık. İşte bu nedenle, “Umut Bekler Bizi” isimli görsel şiir kitabım “Sayısal kitap” olarak bilgisayar ortamında yayımlanmıştır, paylaşılmıştır. Anı ve geleceğe belge olması için birkaç örnek dışında basımı yapılmayacaktır. Yüz yıllarca minicik bir aygıtta saklanabilecektir. Dünyanın her yerine bir tıkla gönderilebilecektir. İsteyen, kitabın ismini yazarak her an kolaylıkla bulabilecektir. İmza ve söyleşi günleri yoktur. İyi okumalar dilerim. İsteyen herkese, e-postayla gönderebilirim. Kitabıma ve PDF dosyasına, sosyal iletişim sayfalarımın ulaşabilirsiniz. Sayısal kitap dünyasının hukuksal ve sistemsal altyapısının kütüphaneler dahil tüm kurumlarda bir an önce oluşturulması dileğiyle...

Birkaç söz de görsel şiir kitabımın içeriğine ilişkin olsun istiyorum:

Çağdaş sanat, var olana öykünmekle şiir yazma ve resim yapma anlayışını yıkmıştır artık. Şiir ve resim; yenedünyayı, çağdaş insanı ve aralarındaki ilişkiyi farklı biçimde anlamlandırma, görme, duyma, işitme, sezme işidir; var olandan ve kavranabilen dış gerçeklikten yeni görünüşler, anlamlar ve görüntüler üretmektir.

Sanatsal yaklaşımlar, günümüz şiir önderleri ve düşünürler; şiire nasıl bakarlarsa baksınlar, ben şiirde kalıcılığı, estetik ve şiirsel değer varlığını, yaşamsal ve vazgeçilemez öğelerin ağır ve felsefi olarak görünüşe taşınmasında buluyorum. Anlamsal derinliğin, anlatımın ve şiirsel ezginin; okurdaki imgelem uzamını zenginleştireceğine, şiirdeki lirizmi daha düzeyli oluşturacağına inanıyorum. Görsel gerekçelerle desteklendiğinde daha vurucu ve sarsıcı estetik değer üreteceğini düşünüyorum.

Dünyanın en güzel ve yüce duygusu sevgidir. Sevgi ise güzellik karşısında büyüyen bir duyumsama eylemidir. Pek çok düşünürün söylediği gibi sanat güzeli görünüşe çıkarmak, insanı güzel ve yetkin ruha taşımaktır. Sonuç olarak insanda sevgiyi ve yaşam sevincini yaratmaktır. Sanat sevmektir; sevmekse şiirdir, şiirselliktir.
Yaşar Özmen, Mayıs 2020, Narlıdere/İZMİR

GÖRSEL-SAYISAL ŞİİR NEDİR, NASIL YAPILMALIDIR?

Görsel-Sayısal Şiir; nedir, amacı nedir, nasıl yapılıyor ve yapılmalıdır?

Uzun zamandır kendime sorduğum ve üzerinde düşündüğüm soru şuydu: Fotoğraf, resim ve şiiri bir arada nasıl kullanabilirim? Şiirde, görsel estetik değer ile imgesel estetik değeri nasıl birleştirebilirim? İkisinin birleşiminden nasıl bir sonuç elde edebilirim? Bu soruların yanıtlarını biraz olgunlaştırdıktan sonra, "Umut Bekler Bizi" isimli görsel-sayısal şiir kitabımı 15 Mayıs 2020'de bilgisunar ortamında ve PDF dosya biçiminde yayımladım. Tablolar ve şiirler bana aittir, fotoğrafların bir kısmı alıntı ve birleştirmedir. Yanlış bilmiyorsam bu, Türk şiirinde ilk denemedir. İyi bir sonuç verip vermeyeceğini, kalıcı olup olmayacağını zaman gösterecektir.

Neden "Görsel-Sayısal Şiir?" Öncelikle isimlendirme konusuna değinip bir an önce görsel-sayısal şiiri, merak konusu olmaktan çıkarmalıyım ve anlaşılmasına katkı sağlayacak şekilde üzerinde konuşalım. Görsel diye nitelendirmemin nedeni, görsel sanat olan resim sanatı ve fotoğrafın, şiir sanatıyla bütünleştirilmesinden doğmasıdır. Görsel imgenin, anlamsal imgeyi desteklemesi veya tersi durumdur. Okurda ortak ve daha zengin bir imgelem dünyasını yaratmak için görsel ile sözeli bir arada kullanma çabasından doğar.

Işık, renk, yazı gibi sanatın gereçlerinin ekranlarda görünümü, sayısal bir anlatımdır ve en küçük birimi pikseldir. Bilgisunar ve bilgisayar ortamında görüntülenebilmesi sayısal kodlar (piksel) üzerinden yapılmaktadır. Görüntü ve imge görünümünün, sayısal/dijital kodlarla ifade edilmesidir. E-kitap (Sayısal Kitap) olarak bildiğimiz teknikle benzerlik gösterir. Bu yüzden "sayısal" sözcüğünü kullandım. Bu yöntem, basılı kitaptan daha çok ekran görüntüsü biçiminde tercih edilmelidir. Cep telefonu veya diğer ekranlar, resmi ve fotoğrafı basılı kitaba göre daha sağlıklı görüntüleyebilir. Ekran görüntüsüyle daha yüksek etki sağlama olanağına sahiptir. İşte bunlara dayanarak tasarımı, "Görsel-Sayısal Şiir" olarak isimlendirdim. Bu yeni bir şey mi? Teknik gereklilikleri içeren, sanatsal gereklere göre uyarlanan, imge bütünlüğü oluşturan ve çağrışımsal imgelem alanı yaratan kitap bütünlüğünde ayrıntılı bir çalışma ile karşılaşmadım. Ne var ki sayısal teknolojiye uygulanan bir durumdur. Pek çok kişi, sosyal medyada şiirlerini buna benzer bir şekilde paylaşıyor; genellikle imgesel bütünlüğü esas almıyorlar. Örneğin kendi fotoğrafıyla paylaşıyor. Çoğu yazıya da fotoğraf ekliyorlar, fotoğraf olduğunda okunurluk oranı yüksek olduğu için.

Görsel-sayısal şiir, Türk şiirinde bilinen görsel veya somut şiir anlayışından ayrılır. Bildiğimiz görsel ve somut şiir, şiirin kendi kullandığı malzemeyle imge açılımı yapmaya, biçim üzerinde oynamaya çalışan bir tekniktir. Harfler ve dizelerin veya birimlerin biçimsel kullanımıyla oluşturulan bir yöntemdir. Türk şiirindeki örnekleri, bize bunun bu şekilde anlaşılıp uygulandığını göstermektedir. Görsel-sayısal şiir ise iki sanat alanını birleştiren ve bunların imge gücünü topluca kullanan, birlikten bütünlük doğurarak daha yüksek estetik değer yaratan bir yöntemdir. Resim sanatı, şiir sanatı veya fotoğraf-şiir sanatının ayrı ayrı ortaya koyduğu imge gücünü, imgelem yeteneğini birleştirir ve estetik değeri yükseltir. Bileşke güçten yeni, sinerjik bir estetik değer yaratma mantığı üzerine kurulu bir yaklaşımdır. Şiirde biçim; her ne kadar tartışılıyor olsa da bütün katmanları sırtında taşıyan önemli bir katmandır. Sanat eserinin varlıksal bütünlüğü gereği, tıpkı insan vücudu gibidir. Yapıtın hem tüm organları hem de ruhsal/duyusal dünyası, biçim üzerinde konuşlu olmak zorundadır. Bilimsel olarak da böyledir zaten. Ne var ki biçim, heykel sanatı veya resim sanatında olduğu gibi şiirin estetik değerine etkisi konusunda başat katman değildir. Başka bir deyişle şiirde biçimin, imgesel güce ve estetik değere çok fazla katkısı yoktur. Heykelde durum daha farklıdır. Tiyatro sanatında daha farklıdır. Sanat terimleriyle anlatırsak biçim, yapıtın nesnel ve duyusal alanlarını üzerinde barındıran bir yapıdır. Görsel şiir veya somut şiir diye bilinen şiirler, yapıtın biçimi üzerinde değişiklik yaparak farkındalık yaratmak üzerine kuruludur; bu uygulamadan kısmen imgesel bir verim de alınabilir ama benim anladığıma göre sınırlıdır. Bana göre görsel-sayısal şiirin yanında çok sönük kalır.

Sanatın maksadı, en yüksek düzeyde estetik değer yaratarak insanı estetik yaşantıya sokmaktır. Estetik yaşantıya sokarak, duyarlılığını ve yaşam sevincini güçlendirmektir. Yaşamsal varlığını ve sürekliliğini sağlamaya yönelik anlam kazandırmaktır. Şiirin maksadı da budur. Öyleyse biz, neden bütün sanatların bileşke gücünü kullanmayalım?

Örneğin sinemanın yaptığı gibi; resim, fotoğraf, hareket, müzik, şiir ve yazın dallarını aynı karede neden bütünleştirmeyelim? Engelleyen bir durum yok bildiğim kadarıyla; önyargı dışında... Öyleyse görsel bir sanat türünü veya teknolojik bir durumu, daha yüksek estetik değer yaratacak şekilde şiirle birlikte kullanabiliriz. Bu, fotoğraf ve resimle sınırlı olmamalıdır. Daha teknolojik ve değişik yöntemler de kullanılabilir; grafik veya hologram gibi...

Şiir, kolay yapılabilen bir sanat gibi dursa da aslında çok zor bir sanattır. Herkes şiir yazabilir; ancak metnin şiir olabilmesi için anlatım, ses ve anlamla sıradan metinlerden ayrılması gerekir. Diğer sanatlara göre imge oluşturma gereci oldukça fazla, imgelem yaratma gücü oldukça yüksektir. İlgisi ve etki alanı çok geniştir; yaşam, nesne ve evren arasındaki soyut-somut tüm olgu ve olayları en ayrıntısına kadar çağrıştırmaya gücüne sahiptir. Şiir sanatının sahip olduğu bu olanak, neden resim sanatı ve fotoğrafla bütünleştirilip bunların bileşke gücünden daha yüksek bir değer yaratmak için kullanılmasın? Mantıken de doğru bir yaklaşım değil midir? Bana doğru geliyor ve bunu denedim.

Resmin, imge gücü ve imgelem yaratma yeteneği şiire göre daha özel alanı kapsar. Bir anlamda sınırlıdır imge ve imgelem gücü. Fotoğraf da resim sanatı gibi kısıtlı imge ve imgelem yeteneğine sahiptir. Örneğin resim bir kare olmasına karşın şiirle aynı kareden çok sayıda ve çeşitlilikte resim yaratabilirsiniz. Yani görselin, görünenin dışına taşma, çağrışımsal imgelem kurma, rastlantısal anlam kurma olanağı kısıtlıdır. Daha durağan ve statiktir. Şiirde sözlerin; çağrışım yelpazesi oldukça geniştir, anlam genişlemesine açıktır, çoğul anlama açıktır, imge olanağı oldukça fazladır, çok fazla resim oluşturabilir. Dolayısıyla imgelem yaratma gücü çok yüksektir. Çağrışım, çağrışımsal imgelem, ezgisel imge, rastlantısal anlam ve rastlantısal imgelem gibi şiirsel/sanatsal özellikler, şiirde imge

oluşturma ve imgelem yaratma gücünü sınırsız kılmaktadır. Bir anlamda görseller şiirin çağrışım gücünü yükseltmek üzerine kurgulanmalıdır. Örneğin bir fotoğraf bir coğrafyada yaşanan dramı göz önüne getirebilir; ne var ki şiir bu dramın ayrıntılarına değinir, inceliklerine dokunur, çeşitli durumlarını çağırıştırır. Şiirde; anlam, anlatım ve sesle ortaya konulan bu değerler, görsel estetik değerle birleştiğinde iyi bir sonuca gider kanısındayım. Fotoğraf, salt kadraja takılan karelerle sınırlı değildir. En iyi fotoğraf, çekilen değil; yapılan fotoğraftır. Yani teknolojiyle oluşturulan fotoğraf, istediğiniz görüntü ve imge kurgusuna açıktır. Resim zaten elle yapılan bir sanat olduğu için, istediğiniz gibi hareket edebilirsiniz. Burada önemli olan şudur: Resim, şiir ve fotoğraf hem anlamda hem imgede hem görüntüde bütünleşmeli, aynı çağrışım yelpazesi sınırları içinde olmalı, aynı hedefe yönelmeli ki estetik değeri, sarsıcılığı ve vurgusu daha güçlü olabilsin. Bunun için yapılacak iş çok basit değildir. Fotoğraf yapmayı ve birleştirmeyi bileceksin. Resim yapmayı bileceksin, iyi şiir yazmayı bileceksin ve her üçünün imge gücünü birleştirerek yapının çağrışım yelpazesini kurgulayacaksın. Şiirin kendi içinde dilsel ve sanatsal bir tekniği var; resmin ayrıca bir tekniği var; fotoğrafın da kendine özgü tekniği ve teknolojisi vardır. Görsel-sayısal şiir yazmak istiyorsanız, resim, fotoğraf ve şiir dalında; yapım, çizim, çekim ve yazım konularında iyi olmalısınız. Fotoğrafi başkasından, tabloyu bir başka yerden alıntılırsanız, konu ve imge bütünlüğünü kurmakta zorlanabilirsiniz. Fotoğraf-şiir veya resim-şiir bir arada ve aynı zaman dilimi içerisinde kurgulanmalıdır/yapılmalıdır/yazılmalıdır. Bu tekniğin, profesyonel yaklaştığımızda önemli oranda estetik değer üreteceği kanısındayım.

Nasıl yapılmalıdır? Fotoğraf-şiirde, şiirin anlamsal ve çağrışımsal gücünden yola çıkarak fotoğraf karesini fotoğraf yapma tekniği ile, yani fotoğrafları birleştirerek düzenleyebilirsiniz. Veya fotoğrafı kurgulamak istediğiniz temaya göre çekip, fotoğrafın imgelerini destekleyecek biçimde şiiri yazabilirsiniz. Zor olan şiir yazmaktır; şiir ortaya çıktıktan sonra şiirin temasına göre fotoğrafı çekerseniz ve imge bütünlüğü oluşturacak şekilde birkaç fotoğrafı birleştirebilirsiniz. Resimde uygulayacağınız teknik de aynıdır. Fotoğrafta olduğu gibi ya resimden şiire ya da şiirden resme yönelmelisiniz. Hangi yöntem daha kolaydır dersenez? Bana kalırsa hem görseli hem şiiri aynı zaman dilimi ve aynı tema içinde var etmek daha uygun ve kolaydır. Resimde kurgulayacağınız imge bütünlüğü ile şiirde kurgulayacağınız imge bütünlüğü birbirine koşut olmalıdır. Ayrışmadan bir hedefe yönelmelidir, bütünlük oluşturmalıdır. Bunların, imge yönü ve okurda yaratacağı imgelem yeteneği birbirini bütünler biçimde olmalıdır. Bu yüzden, imge bütünlüğünü kurmak, çağrışım yelpazesini bir temaya yöneltmek, rastlantısal anlamı, çağrışımsal imgelemi ortaya koymak ve imgelem olanaklarını hesaplayıp görsel-sayısal şiiri kurgulamak; ayrıntı, zaman ve emek isteyen bir iştir. Bu, önemli anlamda sanat bilgisi gerektiren bir durumdur.

Sanatta sınır ve kural tanımıyorum; temel ve teknik gereklilikler dışında. Sınırsızlık, sonsuzluk ve yaratıcılık; sanatın temel ilkesi ve çıkış noktası görülmelidir. Örneğin görsel-sayısal şiir, şiir türlerinden bildiğimiz somut şiir ve görsel şiirle de birleştirilebilir. Fotoğraf-resim-görsel şiir-somut şiir-şiir, şeklinde de ele alınabilir. Yenilik ve farklılığın sınırı yoktur. Bunu engelleyen bir durum var mıdır? Yoktur. Yeni bir durum olarak düşünülebilir. Estetik değer yaratacağı inanılan her şey yapılabilir. Yapılacak bir tek şey vardır: Öğretilmiş olanları, dayatılmış olanları, sınır ve kural getirilmiş olanları buruşturup atmak. Bilgi, bilgiyi üretir; akıl, bilgiyi teknolojiye dönüştürür. Bunlar da şiiri geleceğe taşır. Düşüncenizi ve düş gücünüzü özgür bırakmak, sanatta yaratıcılığın olmazsa olmazıdır.

Görsel- sayısal şiirle ilgili olumsuz bir durum öne sürülebilir mi? Her şeyde olduğu gibi olumsuz birkaç yönü olabilir. Örneğin görselin şiirdeki imge ve imgelem gücünü sınırlayabilir, görüşü ortaya atılabilir; bu olasılığı da vardır. Görseli sözle uygun kullanırsanız bu kısıt da aşılabilir. Daha yüksek imge gücü ve imgelem zenginliği yaratılabilir.

Sonuç olarak Görsel Sayısal Şiir; görsel sanatla dil sanatını birleştirerek daha zengin, daha güçlü ve daha somut imge elde edebilen; okuru daha zengin ve kapsamlı imgeleme taşıyan; daha yüksek estetik değer elde ederek okur zihninde kalıcı ve sarsıcı bir tat bırakmaya yönelen şiirdir. İşte ben böyle bir yöntemi denedim. Estetik ve sanatsal değeri ile kalıcılığı hakkında gelecek karar verecektir. Ne var ki ortaya koyduğum görsel-sayısal şiir; her yönüyle tartışılmalı, eksik yanları tamamlanmalı, sıkıntılı yanları giderilmeli; eleştiri konusu olarak ele alınmalı; gelişime açık yanları ilgili uzmanlar tarafından denenmeli ve okur/yazar zihninde olgunlaştırılmalıdır. Akıl akıldan üstündür ve her ileri sürülen eksiklik veya güzellik, ek değer katacaktır. Bu tür girişimler, üzerinde düşünülmeyle olgunlaştırılır.

Bunca sözden sonra, yukarıdaki fotoğraf ve şiir, görsel-sayısal şiire bir örnektir. Fotoğraf karesi birkaç fotoğrafın birleşimidir. Gar, Güvenpark, Bakanlıklar'daki bomba yüklü araç ve canlı bomba saldırılarını konu alan fotoğraflardır. Fotoğrafların imgesel değeri aşağı yukarı birbirine yakın tema üzerinde konumludur. Şiirse bu fotoğrafların imge değerini ve imgelem gücünü daha ayrıntıya götürmekte ve daha farklı çağrışımlar ortaya koymaktadır.

12 Haziran 2020 Narlıdere

HOMEROS EDEBİYAT ÖDÜLLERİ 2020 BİR ŞİİRİ İNCELEME YARIŞMASI DEĞERLENDİRMESİ

Sarmal Çevrim Dergisi, 15. sayısında Homeros Edebiyat Ödülleri 2020 Bir Şiiri İnceleme Yarışmasında dereceye giren şiir incelemelerini yayımlandı. Yayımlarından birkaç ay geçmesine karşın Sevgili İbrahim Oluklu'nun çabasıyla dergiye henüz ulaşabildim. Bu sayede dereceye giren incelemeleri topluca okuyabildim. Bilindiği gibi Türk yazınında, edebiyat yarışmalarının açıklamalı sonuçlarına ulaşmak çok olası değildir. Seçici Kurul, ödüle layık gördüğü şiir incelemelerinin neden ödüle layık olduğuna ilişkin gerekçeli kararını açıkladı mı, bilmiyorum. Türk yazınında böyle bir gelenek, uyulama veya yöntem var mıdır? Böyle bir uygulama yoksa, en azından etik olması, emeğe saygı duyulması, şeffaf ve adil bir tutum açısından hemen başlatılmalı. Ödül alan yapıta ilişkin seçici kurul gerekçeli kararını, net olarak ortaya koymalı ve basın yoluyla açıklamalı. Sadece bu yarışma için değil; tüm yazın yarışmaları ve diğer etkinlikler için geçerli bir tümce kurmalıyız burada: 'Bu tür işlerde ne kadar bilinmezlik varsa o kadar sorun var demektir.' Şiir sanatı sorun kaldırmaz...

Karşıyaka Belediyesinin düzenlediği şiiri inceleme yarışmasına ben de katıldım ve sonuçlarına göre üçüncülüğü Dizdar Karaduman'la paylaştık. Yarışmanın tarafı olmam yüzünden adil bir yorum yapamayabilirim diye düşünenler olabilir. Bu yazımda, kimlerin incelemesi ödüllendirilmekten ziyade; neyin, nasıl ödüllendirildiği üzerinde duracağım. Bu yüzden, yarışmanın içinde olup olmamam çok şey değiştirmeyecektir, umarım.

Bir şiiri inceleme yarışmasında dereceye giren incelemeleri okuyunca bu yazıyı kaleme alma gereği duydum. Yeni ve bilimsel esaslara dayalı, şiirin ontik (varlıksal) bütünlüğü ve integral yapısı gereği şiir çözümleme tekniği ileri sürmüş birisi olarak bu yazıyı yazma hakkını kendimde görüyorum. Ayrıca bu ve buna benzer yazınsal yarışmalarda sonuçlar, enine boyuna tartışılmalıdır; etik yanından adillikine, tarafsızlığından şeffaflığına, dil yapısından değerlendirme ölçütlerine kadar... Tartışmaya esas olmak üzere her yarışmanın sonucu, seçici kurul gerekçeli kararı olarak açıklanmalıdır. Etik değerler, mantıken bunun böyle olmasını söyler. Ortada bir emek vardır, seçici kurulun bir çabası vardır; bunlar görünür kılınmalıdır. Yapılan işe, harcanan emeğe hakkı verilmelidir.

Şiir incelemesi yarışmalarında seçici kurul tarafından nelerin ele alınması, nasıl olması, neden böyle bir yöntemin uygulanması ve nelerin dikkate alınarak ödüllendirilmeye gidilmesi konusunda, bilinenlerden farklı şeyler söylemek istiyorum. Yarışmaların, kapsam ve yöntem olarak bir çerçevesi, belirli sınır ve kuralları olmalıdır. Bu yarışmada belirli bir kapsam ve yöntem olmadığı gibi nasıl bir inceleme istendiği açık ifade edilmemişti. Buna karşın yarışmaya başvurduğum ve yarışma sonucuna ilişkin bazı tahminlerim vardı. Ne var ki bu kadar hayal kırıklığı yaratacak bir durumun olabileceğini hiç düşünmemiştim; peşinen söylemeliyim.

Türk şiirindeki ödül ve eleştiri sisteminde; ne nerede aksıyor, ne neden eksik; ortaya koymak, eksisini artısını konuşmak gerekir. Aksi durumda gelenekten edinilen uygulamalarla çağdaş sanat döneminde evde göce dövmeye devam ederiz. Homeros Edebiyat Ödülleri 2020 için söylemiyorum; genel anlamda yazınımsızdaki ödül ve eleştiri sistemi, belirli bir ölçüt, yöntem veya tekniğe sahip değil; hiç saygın değil, yazara, şaire, okura güven vermiyor. Bu yüzden; genelleme, doğrulama ve yinelemelerle şiir bilgisi öğrendiğimiz, şiir incelemesi yaptığımız bir edebiyat dünyasından bazı ayrıntılara dokunup uyandırmalıyız uyuyan yerlerimizi. Özellikle şiir, bütün disiplin ve kültürleri kapsayan bir düşün sanatıdır. Kavramların hiyerarşisi ve anlamsal konumlarını, birbirleriyle ilişkilerini çözmeden yapılacak ve hakkında metin yazılacak bir sanat alanı değildir. Hele hele inceleme metni...

Bugüne kadar yapılan şiir inceleme yarışmaları ve ödül sisteminde sorgulanması gereken çok şey olduğunu bazı metinlerden anlıyorum. Öncekileri ayrıntılı incelemedim; net bir şey söyleyemem, zaten dereceye giren yapıtlara ulaşmak sıkı bir çaba gerektiriyor. Ayrıca gerekçeli karar açıklaması yok... Bugüne kadar bir şiir kitabı için gerekçeli karar açıklaması gördüm: Her tür metin için geçerli olabilecek, sanat bilimini yerle bir eden üç beş genelleme tümceydi... Yalnız şiir incelemesi değil; şiir alanındaki tüm ödül ve yarışma yöntemleri, sorgulanmalı, en uygun, adil ve uygulanabilir olanı ortaya konmalıdır.

Yarışma, ödül ve eleştiri sistemindeki sorunlara kısa sürede çözüm üretilebilir mi? Tabii ki üretilemez; bu, anlayış ve kavrayış sorunudur. Tespit edilip değerler dizgesinde değişikliğe gidilmesi gereken bir durumdur. Zaman ve bilinç olgunluğu gerektirir. Çağdaş sanat anlayışının kavranması ve bilimlerin eşgüdümüyle ele alınması gereken bir durumdur.

Uzatmadan kısa, açık ve olumsuz bir soru sormak istiyorum:

Şiir incelemesi ne demek değildir?

Çoğunluğunu Karşıyaka Belediyesi Homeros Edebiyat Ödülleri 2020 Bir Şiiri İnceleme Yarışması'nda dereceye giren incelemelerden çıkardığım maddelerle, şiir incelemesinin ne olmadığı konusunu burada açmak istiyorum.

Öncelikle;

-Şiir incelemesi demek, süslü kompozisyon yazma tekniği demek değildir.

-Şiir incelemesi demek, şiirdeki kahraman ya da konuların ruhsal çözümlemesinden şiirin öyküsüne ulaşmak demek değildir.
-Şiir incelemesi demek, şairin öyküsüne dayanarak bunun üzerinden şiir anlayışını kanıtlamak demek değildir.
-Şiir incelemesi demek, şairin dünya ve yaşam algısından yola çıkılarak şiirinde ne dediğini kanıtlamak demek değildir; tam tersidir.
-Şiir incelemesi demek, sanat felsefesi ve estetik kavramlarının kuru sıkı sallanmasıyla oluşturulan, süslü ve bilinenleri yineleyen bir metin yazmak demek değildir.
-Şiir incelemesi demek, şiir ve şairi konu mankeni yapıp öyküsü üzerine edebiyat parçalamak demek değildir.
-Şiir incelemesi demek, şairin şiir anlayışını yüceltmek için referanslara yaslanıp yalan yanlış çıkarımları sıralamak demek değildir.
-Şiir incelemesi demek, şiirin okurla olan ilişkisini, okurdaki etkisini bir kenara koyup övücü genellemelerle şairin şiirini nasıl yazdığını saptamak demek değildir.
-Şiir incelemesi demek, şairin herhangi bir izleği üzerinden genelleyci deneme yazmak demek değildir.
Şiir incelemesi demek, dizelerin anlam açılımını sıralamak demek değildir.
Şiir incelemesi demek, şairin ne dediğini kanıtlamak demek değildir; dediğinden doğan sonucu ortaya çıkarmaktır.
Şiirin etkinliğini, yetkinliğini ve etkisini ortaya koymaktır.

Öyleyse şiir incelemesi ne demektir? İşte asıl yanıtlanması gereken soru budur.

Şiir incelemesini kısa ve net tanımlamak gerekirse: Şiirin; “sanatsal, şiirsel ve estetik” değerini ortaya koymaktır. Kısa ve basit bir tümcedir. Nasıl yapılır? İşte bunun için bütünlüklü bir sistem gerekir. Şiir incelemesi dediğimizde şiir, ameliyat masasında tanısı konmamış bir hasta gibidir. Bütün organlarını tek tek ele almamız gerekir. Bunu yaparken de şiirin arka planındaki yaşamsal tüm fonksiyonlarını incelemek ve organlarla ilişkisini belirlemek gerekir. Bütün bilimlere, özellikle sanat bilimine başvurmadan içinden çıkamayacağımız bir karmaşa durumudur bu. Kaotik olmakla birlikte çözümlenemez şeyler olmadığını peşinen söylemeliyiz. Maksudumuz bağcı dövmek değil de üzüm yemekse, soruları ve hedefi net ortaya koyarak yola çıkmalıyız. Şiir incelemesi demek; şiiri her yönüyle, olabilecek her tür soruya yanıt verebilecek şekilde incelemektir. İnceleme sözcüğünün kavram kapsamı, sözlüklerde bu şekilde açıklanır ve zihnimizde anlamsal karşılığı budur. Çünkü her şiir; varlıksal (ontik) bir bütünlüğe sahiptir, ön ve derin yapıdan (nesnel ve duyusal alan) oluşur. Bu iki alanın ayrıntılarına el atmadan şiir incelemesi yapamazsınız; tanı koyamazsınız. Şiiri anlam yönünden inceleyin veya anlatım yönünden inceleyin dersiniz o zaman durum farklılaşır, kapsam daha daralır ve hedef netleşir. Bir şiiri inceleme dediğinizde, şiiri; sanat felsefesi açısından, dil açısından, anlam, anlatım, çağrışım, ses gibi tüm yönleriyle incelemeli ve ödül de böyle bir incelemeye verilmelidir. Burası işin yöntem sorunudur. Bu tür etkinliklerde, yerleşik bir alışkanlık durumuyla yola çıktığımızdan, sonucun da alışkanlıklarla paralel işlediğini her zaman her yerde görebiliriz.

Şiir incelemesi, şiir incelemesi ne demek değildir, başlığı altında saydıklarımın hiçbirisiyle yapılamaz. Bunlardan bazıları incelemede ele alınmalıdır ama bu metinlerde olduğu gibi değil. Şiir bir sanat yapıtıdır; asıl ele alınması gereken yanı, şiirin düşünce sanatı olması ve şiirin ekinliği ile okurda bulduğu karşılığıdır. Yani sanat değeridir. Bir şiirin; biçimsel, anlamsal, anlatımsal, sessel, çağrışımsal, coşumsal değerlerini incelemeyen; şiir değerini, sanat değerini ve estetik değerini, ortaya koyamazsınız. İnceleme yapmak için, incelemeye yönelik sistem bütünlüğü gereklidir. Bunları yapmadan yaptığınız her inceleme; biraz üfürme, biraz şişirme, biraz kıyısından köşesinden dolaşma, biraz da şiir ve şair üzerinden edebiyat parçalama anlamına gelir. Şiir, bir dil sanatıdır ve tutarlılık, bağlaşıklık, metinler arası ilişiklik gibi metin dilbilimi gerekleri yanında bir de sanatsal ifadenin estetik bilimi bağlamında görünürlüğü söz konusudur. Her şeyden öte estetik değer inceleme metninde duyumsanır kılınması gerekir.

Yarışmada istenen ile beklenen ve isimlendirme uyumlu olmalı; bunun yanında istenen ile sonuç, örtüşmelidir. Bu durumda, yöntem ve ele alınacak konuların seçimi; hem seçici kurul hem de yazarlar için kolaylaşacaktır. Biz atalarımızdan böyle gördük, bizde bu kadarı var diyorsanız, bu ödül sistemini ve seçici kurulları öpüp başınıza koyabilirsiniz. Hayır biz bilgi çağının insanıyız; sanatsal ifadenin gerekleri, şiirsel görünüme esas ayrıntılar ve bilimsel olgular ne diyorsa oradayız diyorsanız, oturup sanatın döngüsüyle ilgili bilgilerimizi sorgulamalıyız.

Diğer bir konu da şudur: Eldeki metinler ne ise seçici kurul da o metinler arasından en iyisini seçmek durumundadır. Öyle olsa bile sanat felsefesi açısından ciddi hatalar taşıyan metinler, bir kenara konmalıdır; öyle olmuştur ümit ederim!? Alışılmış ve kanıksanmış bilgiyle verilen yargı, sanatın da sanattaki ödül sisteminin de en güçlü düşmanıdır. Bunun adı, yeniliğe duyarsız olmaktır ve şairin; beyin ölümünün başladığını, sanatın kış uykusuna yattığını gösterir. Sanatta sınır ve sonsuzluğun yanında özneler arasılık gibi kuram ve savların etkisini de dikkate almalıyız bunları sorgularken. Kişidir; düşünmesi, anlaması, görmesi göreceli ve özneler arasılık söz konusudur. Öyle olsa bile istenen biçim ile varılan sonuç, uyumlu olmalı, amaçla çelişmemelidir. Yeniliğin, farkındalığın, farklılığın ne olduğunu anlamadan şiir gibi bir sanat alanında metin yazmak, karar vermek, ben yaptım oldu şeklinde bir tutum takınmak sağlıklı bir sonuç doğurmaz.

Şiir incelemesinde maksat, en azında incelenen şiirin, şiirsel değerini ortaya koymak olmalıdır; genellemelerle şairini övmek ya da şiirin bir özelliğini çözümlenmek değil. Bu maksatla, şiir inceleme yarışması düzenlenecekse yarışmanın; kapsamı, hedefi veya şiirin incelenecek alanı belirlenmelidir. Örneğin, anlam açısından inceleyin diyebilirsiniz. Bir şiiri incelemek dediğiniz zaman bütünlüklü bir incelemeden söz ediyorsunuz demektir. Bu durumda sadece ruhsal çözümlenme yapan bir metne şiir inceleme ismiyle ödül vermek, yarışmanın ciddiyetini ve bilinçli yapıp yapılmadığını gündeme taşır. Yarışma; ismi, konusu ve sonucuyla çelişmemelidir. Yarışmada ödül alan yapıtlardan yola çıkarsak bu yarışmanın adı şöyle olmalıydı: “Homeros Edebiyat Ödülleri 2020 Bir Şiir Üzerine Deneme Yazma Yarışması” denmeliydi. Yarışmanın ismi böyle olsaydı, tüm olumsuz yorumların yolunu kapamış olacaktı. Çünkü denemenin

biçimi ve kapsamı belirsizdir; istediğiniz şekilde yazabilirsiniz. İnceleme dediğinizde bunun; sistemi, belirli yöntemi ve tekniği olmalıdır; dayanakları olmalıdır, söylemlerle işleyen bir tür değildir. Bu durumda ele alınan şiir, tüm yönleriyle bütünlüklü bir biçimde incelenmelidir ki adı inceleme olsun.

Sonuç olarak, şiir gibi düşünce sanatları, ayrıntılı düşünmeyi gerektirir. Gerek eleştiri gerek şiir ödülü gerek diğer etkinliklerde, şiir kendine şiir gibi davranılmasını bekler.

Özet: Yarışmalarda ödül verilen yapıt, seçici kurul gerekçeli kararının alt maddelerini kuşkuya yer bırakmayacak biçimde ayırıcı nitelikleriyle doldurmalıdır. Doldurmuyorsa ya istenende ya yapılanda ya da sonuçta sorun var demektir.

19 Eylül 2020 Yaşar Özmen, Narlıdere/İzmir

BİLGİYE DUYARSIZLIK

Çağımızda çok fazla bilgi üretiliyor ve bilginin dolaşım hızı oldukça yüksektir, bunu biliyoruz. Sanat veya şiir alanında da. Çağın gereği, hangi bilginin yetkin bilgi olduğunu, hangi bilginin sanatsal bilgi olduğunu ve hangi bilginin kirli bilgi olduğunu ayırt etmek de bir mühendislik işi. Bu yüzden ticarete, sanatta, siyasette danışmanlar ve yol yordam gösterici kuruluşlar, mantar gibi ortaya çıkmaya başladı. Doğal bir süreçtir; kabul etmek gerekir. İnsan beyni her bilgiyi yetkin ve gereğine uygun anlamlandırmaya, işlemeye yetişemiyor. Her alan kendi bilgi havuzunu oluşturmuş ve uzmanlık gerektiren dallara ayrılmış durumdadır; bilgiler arası eşgüdüm ve yorum sizin zekânızla doğru orantılı duruma gelmiştir.

Böyle bir girişten sonra bilgi yoğunluğundan söz edeceğim diye düşünebilirsiniz; ne var ki bilgi yoğunluğunun sorunlarından söz etmeyeceğim. Daha özel bir konuya değinmek istiyorum. İşin ilginç yanı kendi deneyimim olan bir konuyu gündeme getirmek üzere bu yazıyı kaleme aldım. Aslında kendi deneyimlediğim bir durumu örnek vermekten sıkılıyorum. Birebir yaşadığım deneyim olması nedeniyle, kendim için bir şey yapmış görünmekten çekiniyorum. Öyle de olsa, sosyolojik ve gerçek bir durumu ortaya koymak, bazı konulara dikkat çekmek için kendime ilişkin bu örneği vermek istiyorum.

“Saf Sanattan İnsana Şiir Çözümleme Tekniği ve Şiir Eleştirisi” isimli kitabım Kasım 2018’de yayımlanmıştır. Kitapta yeni önermeler, kuramlar, katman edebiyat eleştiri sistemi, şiirsel ezgi, şiir/sanat çözümleme tekniği ve yeni terimler/kavramlar ileri sürdüm. Türk ve dünya yazınına farklı bir şeyler ürettiğimi, sanat/şiir anlayışının önünü açıcı, özellikle şiir için yeni ve farklı bir şeyler ortaya koyduğumu düşünüyorum. Kullanılabilir, bilimler arası eşgüdümle araştırılması ve değerlendirilmesi gereken bilgiler öne sürdüğümü söylemeliyim. Bunların yanında bazı etkinliklerde, katıldığım medya programlarında, Kuramlar ve Şiir Çözümleme Tekniği gibi kitaptaki pek çok bilgiyi sözlü olarak açıklamaya çalıştım. Ayrıca Vedat Günyol 2020 deneme yarışması seçici kurul özel ödülü alan ‘İmgelem-İmge-İmgelem’ isimli deneme kitabım ve Homeros edebiyat ödülleri bir şiiri inceleme yarışmasında dereceye giren bir çözümlememin yer aldığı ‘Sanat/Şiir Çözümlemesi’ isimli deneme kitabım, ileri sürdüğüm konulara açıklık getirmek üzere e-kitap olarak yayımlanmıştır. Aradan uzun zaman geçmesine karşın sosyal medyada birkaç tepki dışında ileri sürdüğüm bilgiler konusunda doyurucu açıklama, yorum ya da olumlu/olumsuz eleştiri almadım. Yazınsal bir platformlarda bunların konu edildiği bir yazı veya eleştiri görmedim. Yeni düşünce, yaklaşım ve daha önce dillendirilmemiş yazılara karşı herhangi bir tepki ve geri dönüş almadığım için, eksik bir şeyler mi ortaya koydum, yanlış veya yinelemeler mi yaptım diye kuşkuya düştüğüm zamanlar da oldu.

Bunların yanında, ‘Şiir Sarnıcı (e-dergi)’ isimli üç aylık sanat ve yazın dergisi çıkarıyorum ve şu anda altıncı sayısını okuyorsunuz. Bu dergi, blogumda ve internette aradığınızda ilk sıralarda görünen kolay ulaşılabilir bir dergidir ve yazınla ilgili sanat camiasının e-posta (bende bulunan) adreslerine PDF dosya olarak gönderilmektedir. Emek dışında hiçbir gideri ve geliri yoktur. Şiir Sarnıcı ve şahsım, herhangi bir öğretici, inanç ya da kalıplaşmış/ayrıştırılmış düşüncenin temsilcisi ya da sezdirenen bir uydusu değildir. Akli, bilgiyi, bilimi, sanatı, sevgiyi ve insanlığı önceleyen; kalıplaşmış, ayrıştırılmış veya güdülenmiş düşüncüyü dikkate almayan bir içeriğe sahip olması için çalışıyoruz. Olabildiğince bilimsel, yazınsal ve sanatsal nitelik kazanması için çaba harcıyoruz. Yazın, şiir ve sanat için bir şeyler yapamaya çalışıyoruz; edebiyat adına deyip dikte edilmiş fikirlerin peyki durumuna düşmek istemiyoruz. Grupların, komünlerin, çıkar çevresinin, ben bilirim tarzı ego yumağının barınabileceği bir alan dışına çıkarmaya çalıştığımız bir yazın platformudur bu dergi.

Derginin PDF dosyasını e-posta adresine gönderdiğimiz birkaç okur, geri dönüş yaptı; eleştirdi veya teşekkür etti. Bunların dışında ben şiir adına şöyle yapıyorum diye yazan çizen, şiirsel mecra da boy gösteren, şiir elden gitti diye çevresindekilere dert yanan, yurt içi/dışı şiir çağrılarında önde dolaşan, şiir adına sağda solda ahkam kesen; kısacası şiir ustası denen şair dostlarımdan ne bir dönüş oldu ne kutlayan oldu ne yorum yapan oldu ne şöyle olsa daha iyi olur diye yardımcı olmak isteyen oldu ne de yapıtını gönderip dergiye katkı sağlayan. Şiir öldü, dil elden gitti, sanat öldü, edebiyat adına, şiire zarar veriyor gibi yargı tümceleriyle feveran eden büyük yazar şair dostlarım; bundan sonra sakın ola böyle tümceler kurup bir de güvenimizi sarsmayın; çok açıktır ki kendiniz için olanın dışında bir şey yapmıyorsunuz. Sanat insanı; yararın, çıkarın, egonun, popüleritenin olduğu yerde değil; insanın ve insan için bir şeyler yapanın yanında olur, içinde olur.

Şimdi temel soruyu soruyorum: Bu ülkede sanatsal etkinlikler yürüten, sanatı işi olduğu için yapan ve sanat eğitimi veren yüzlerce akademisyen var. Binlerce şair ve yazar var; daha doğrusu var olduğunu biliyoruz. Ayrıca bir o kadar da edebiyat fakültesi, mezunu ve bunların öğretim üyeleri ile emeklileri var. İki binli yılların başında Güzel Sanatlar Fakülteleriyle ilgili bir yasa teklifinde açıklanan bir istatistiki bilgiye göre, kırkı fakülte düzeyinde olmak üzere sanat eğitimi veren yüz otuzun üzerinde kurum ve kuruluş var olduğu söyleniyordu. Üretilmiş yeni bilgi, kuram, kavram, yazınsal sistem ve ileri sürülmüş yeni bir teknik karşısında bunlar neredeler? İki sanatsal kuram, bir katman edebiyat eleştiri sistemi ve bir sanat çözümleme tekniği ileri sürdüm. Bunlar anlaşılmalıysa en azından bu nedir, diye sorulabilirdi. Yanlışa yanlış, kötüyse kötü deme cesareti gösterin hiç olmazsa. Yeni bilgi bu kadar değersiz mi? Edebiyat çevrelerinin ağzında sakız olmuş konular dışında yeni bir şeyler söylemek bu kadar mı ürkütücü, anlam

veremiyorum. Bilim, bilgi, kuram, sanat ve felsefe dediğimizde herkesin kaçıştığı bir edebiyat camiasında varlık bulmaya çalıştığımızı biliyoruz ama bu kadar da olmamalı...

İsterseniz bu sorunu biraz açalım. Sanat bilimine yönelik çalışmalar ve sanata ilişkin bilgi üretimi yinelemelerden öteye geçmiyor, diye bir yargı ileri sürersem ne dersiniz? 'Türk şiiri magazinsel söylemler üzerinde yönlendirilmektedir.' diye her ortamda kullandığım bir tümce vardır. Bu yargıyı haklı olarak ortaya koyduğumu düşünüyorum. Neden, diyeceksiniz. Haklı olduğumun kanıtıdır yukarıda sözünü ettiğim deneyim. Popülist bir yaklaşım, popülerite yığılmış bir ortam ve birbirini yineleyen sanatsal bir bilgi dünyasının içinde yaşıyoruz. Türk yazınında ödül uygulamalarından eleştiri sistemine kadar aşılamayan temel sıkıntıların olduğunu hepimiz biliyoruz. Ayrıca kendini kanıtlamış, toplumda beğeni kazanmış şairlerin söylemleriyle şiiri öğrenebileceğimizi düşünüyorum. Bunlar iyi bir birikimdir; tarihsel bilgidir. Metinler arası ilişkinin doğal bir sonucudur. Ancak şiirin gelişimi ve geleceği için yeterli değildir. İyi şiir yazmak istiyorsak, yeni bir biçem kurmak istiyorsak, şiir felsefesine ilişkin yeni kuramlar üretmek zorundayız. Çağın bilgisine ve ileri teknolojisine uyum sağlamak öncelikli işimiz olmalı. Yapıt ile insan arasındaki ilişkinin tanımlanmasında hâlâ sıkıntılar var ve net şeyler söyleyemiyoruz. O öyle demiş bu böyle demişle birbirini yineleyen ne var ki bilgiyi uygulamaya dönüştürmekten çok ötede kısır döngü içinde debelenip duruyoruz. Çağdaş sanatın önünü açan soruları ve evrimsel sanat yaklaşımına doğru gidişin yollarını, araştırmaktan kaçınıyoruz.

Kuramsal bilgi üretmeden çağı önceleyen biçem kuramayız. Yinelemeyle bir adım daha öteye gidemeyiz. Ayrıca bu tür yaklaşımla sadece öykünen bir sanat biçimi kurabiliriz ki bunun adı sanat değil, taklit olur. Sanatın temel ilkesi, her geçen gün yeni bir şey ortaya koymaktır. Kendini aşan yeni yapıtlarla yaşamın karşısına dikilmektir. Türk şiiri veya yazınının ileri gelenleri, kendilerine öykünmeci türetme peşindedirler. Yazının önünü açıcı, yol gösterici tutum; ne ödül sisteminde ne eleştiri sisteminde ne de diğer etkinliklerde duyumsanmaktadır. Bunun böyle olmadığını birisi bana açıklayabilir mi?

Sanatçının ben kaygısı yüksektir; onu sanat üretmeye iten şeyin, çıkış noktasıdır. Buna diyecek bir şeyimiz yoktur. Ancak üretilen bilgiyi görmezden gelmek, Orta Çağ mantığından kurtulup olaylara mantıksal bir açıdan bakmamak, açıklanmaya muhtaç önemli bir sıkıntıdır kanımca. Sanat çevresinde yaygın ve kanserojen bir hastalık durumudur.

Sanatın, şiirin, kültürün, eğitimin, bilginin, insanın, emeğin; değersiz görüldüğünün birebir gösterenidir. Sanat dünyası; özellikle anlam sanatları, yeni ve farkındalıklı bilgiyle zenginleşir. Aklın sınırlarını ve normalin çeperini kırmakla kendine yaşam alanı ve etki alanı kurabilir. Her geçen gün yeni ve farklı bir şey üretmeliyiz. Bilgiye duysız kaldıkça köreliriz. Bilgiyi öteledikçe saplantılarımız bizleri esir alır. Yenilikleri kıskanıp ondan uzak durdukça kabalaşırız. Sanatsal bağlamda iyi bilgi, kullanılabilir bilgi, yeni bilgi; bazen bir çocuğun sorusundan bazen bir rüzgârın sesinden üretilir. Her üretilen bilgiyi, didik didik etmeliyiz ki bir kazanım, bir sonuç elde edebilelim. Çıkalım artık yirminci yüz yılın tozlu sayfalarından, nesnellik ilkesi kırılalı yıllar oldu. Kurtulalım kalıplaşmış genellemelerden; genellemeler şiir gibi bir düşün sanatını açıklamaya yetmez. Dünyadaki olgu ve olaylara bakıp yeni bir şeyler yapalım. Dinozor hattını aşmak çok zor olsa da değiştirilmesi gereken çok şey var bu kulvarda; en başta anlayış...

Sonuç olarak, okumuyoruz. Sanatta yeniliğe karşı duyarlı değiliz ve yeni şeylere güvenimiz yok. Dahası sahip olduğumuz bilgi birikimini, günümüzün teknolojisi ve anlayışıyla kullanmayı bilmiyoruz. Kullanana da sözde bahanelerle reddediyoruz. 9 Eylül 2020 Narlıdere/İZMİR

Not: Şiir Sarnıcı (e-dergi) Sayı: 6 da yayımlanmıştır.

DİL ÇALIŞMALARI (ÇAĞDAŞ TÜRK DİLİ DERGİSİ'NDE YAYIMLANDI)

NOT:Metne katkı verenler; Hidayet Karakuş, Handan Tan, Suzan Sümer

Ayrıca bu deneme; Vedat Günyol 4. Deneme Yarışması Jüri Özel Ödülüne layık görülen İMGELEM-İMGE-İMGELEM isimli dosya ve e-kitapta yer aldı.

“Türkçeyi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak her aydının görevidir.” Yalnızca etkilendiği dillerin boyunduruğundan kurtarmak yetmez; aynı zamanda Türkçenin gelişimi için, düşünce-duygu-eylem boşluklarını bulup yeni kavram-terim-sözcüklerle dildeki anlatım olanaklarını artırmak gerekir. Dilimizdeki düşünce, duygu, eylem ve bunların yaşanma/oluş biçimindeki tanımsız alanlar saptanmalı ve tanımlanmalıdır. Saptanan boşlukların yerine; ses, anlam ve duygu değerine uygun yeni sözcükler üretilmelidir.

Türk diline karşı son derece duyarlıyız. Onu istediğimiz gibi yönetip istediğimiz şekli verebileceğimizi düşünürüz genellikle. Yanlış kullanım ve yazımlarda dil elden gitti, dile sahip çıkmıyoruz gibi yakınmalar ve suçlamalar ile sık sık karşılaşılıyor. Kimlik anlayışı, saplantı, önyargı, geleneksel bilgi ve öngörüye dayalı olası gerekçelerle, dil ve dilsel süreci değiştirebiliriz diye düşünüyoruz. Türkçeyi doğru kullanır ve kurallarına göre yazarsak önemli şeyler yaptığımız algısıyla haklı olarak kendimizi daha mutlu duyumsuyoruz. Haklı bile olsak, bunların yeterli ve sanıldığı gibi işe yarar şeyler olmadığını biliyoruz; en azından deneyim ve sonuçlarından. Ayrıca dilin bilimsel alanlarına egemen olmayan çoğu eğitimci ve önde gelenlerimiz, zorlamayla Türk dilinin özleştirilebileceğini, zenginleştirilebileceğini ve geliştirilebileceğini düşünmektedirler; dahası bilimsel temele dayanmayan çıkarımları çevresine sürekli dikte etmektedirler. Bunun yanında haklı olarak basın ve yazın dünyasındaki insanları yanlış kullanımından ötürü azarlamakta, yok saymakta, sınıflandırıp dışlamaktadırlar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana (On dokuzuncu yy. sonlarından beri demek daha doğru olur.) Türkçenin geliştirilmesi için yoğun ve haklı bir savaşım verilmektedir. Bu uğurda emek verenler, bizlerin saygıyla önlerinde eğileceği aydınlarımızdır. Türkçeye katkıları büyük hizmettir. Ayrıca, Türkçenin “özleşmesi, zenginleşmesi ve gelişmesine” katkı sunan her bireyin önünde saygıyla eğiliyorum. Çünkü dil demek; düşünce evreninin genişliği; duyguları yaşamının tanığı; yaşamı algılamanın ve duyumsamanın temel bileşeni; yaşamın estetik değeri; oluşturacağımız yaşam alanının niteliği; insan olmanın özü demektir. Bilim ve gelişimin temel bileşenidir. Aklın evriminde, geleceğin ve yeni dünyanın yapılandırılmasında, en güçlü etkidir.

Bu yazıda dil çalışmalarındaki süregelen eksiklikleri, başarıları veya yöntemleri bir yana koyup farklı bir bakış açısıyla düşünelim istiyorum. Geleneksel uygulamalardan bağımsız, çocuklar gibi safça sorular sorup yeni bir bakış açısı ortaya koymaya çalışalım. Metinde önerdiğim veya açıklamaya çalıştığım konular, daha önce üzerinde çalışılmış veya yeniden sorgulanmayı gerektiren konular olabilir; bunun yanında hiç ağız açılmamış konular da... Geleneksel ve alışılmış bilgidan bağımsız, sizlerle birlikte sesli düşünelim. Çünkü ileri süreceğim değişkenler ve yaklaşım, dil çalışmalarında ele alınması gereken değerler dizgesinde değişim gerektireceğini umuyorum; mantıksal ama doğrusal bir yaklaşım olmayacağını söyleyebilirim.

Dilin düşünce ile özdeş olduğunu dikkate alarak, dilin düşünceyi, düşüncenin de dili geliştirdiği gerçeğini ayrıntılı irdeleyip ne tür varsayımlar ileri sürebiliriz? Bu varsayımlar üzerinde dil çalışmalarına daha farklı nasıl yaklaşabiliriz ve nasıl yaratıcı çalışabiliriz? Hedef; dilin geliştirilmesi mi olmalıdır, yoksa düşüncenin geliştirilmesi mi olmalıdır, sorularını kendimize sormalıyız. Tersinden düşünüp düşüncenin geliştirilmesi varsayımını hedef olarak ele almış olursak altından neler çıkar, ayrıntılı incelemeliyiz.

Dilde “özleştirme (arıtma), zenginleştirme ve geliştirme” diye üç ayrı kavram kullandım. Sözü ettiğim üç kavramın önemli olduğunu düşünüyorum ve bu sınıflandırmayı yapmamız gerektiğine inanıyorum; öz ile önemi birbirinden ayırabilmek için. Bu üç kavramı açıklamadan önce üzerinde çok durulmayan bir soruyu yeniden düşünmenizi istiyorum; her ikisi de birbiri içerisindedir deme kolaylığına kaçmadan. Soru şudur: Dil çalışmalarında ‘hedef, düşüncenin geliştirilmesi mi olmalıdır, dilin geliştirilmesi mi olmalıdır?’ Başka bir biçimde soralım; hedef, dilin geliştirilmesi yerine düşüncenin geliştirilmesi olursa; dile ilişkin sorgulanması gereken öğeler ne olur? Daha özel bir soruyla pekiştirelim sorunun bağlamını; hedef, düşüncenin geliştirilmesi olup bu açıdan dil gelişimine yönelirsek, sorgulanması gereken değerler dizgesi nasıl bir görünüme kavuşur? Kısacası, günümüzdeki çalışmalara nasıl yön verir? Türkçenin gelişimine ivme kazandırır mı? Somut ve verimli bir şeyler üretebilir miyiz?

Dildeki sözcüklerin üretilmesi, dilbilgisine uyumu, anlamsal çerçevenin belirlenmesi, halk arasında kullanımı ve yaygınlaşması ile uğraşırken bir anda bunları bir kenara koyuyorsunuz ve temel değişkeniniz “düşünce” oluyor. Bu durumda, “Ne yapalım ki düşüncenin evrenini genişletelim ve dilimizi evrim sürecine sokalım” diye karşınıza bir soru çıkıyor. İşte bu sorunun şemsiyesi altında farklı bir düşünce ve yaklaşım belirlemeye çalışalım. Bütün bilinenleri bir kenara bırakmadan onların üzerine oturarak ve onlardan yararlanarak; önyargı ve ben bilirimciliğe düşmeden nasıl daha geniş bir açıyla düşünebiliriz? Birlikte beyin fırtınası yapalım...

Dil gelişimi için “düşüncenin geliştirilmesi varsayımı”ni baz aldığımızda ne gibi sorular çıkacaktır? Dünyanın bir noktasına her yönden gidilebildiği gibi hedef belirlendikten sonra ona ulaşmanın yolu sayısızdır. Özellikle açık dokulu kavramlarda bunun sayısı yoktur ve doğrunun doğruluk değerine çeşitli yöntemlerle ulaşılabilir. Metinde önereceğim hususlar da bunun gibi bir şeydir. Doğru tek değildir; yaklaşım yolu sayısızdır. Durağanlık varsa bir yerde, yaratıcılığı ve çözüm önerilerini sürekli kullanılan yolların dışında aramak gerekir. Umarım böyle bir yaklaşım daha verimli bir sonuç ortaya koyabilir.

Şimdilik bu soruları bir kenara koyalım ve dil çalışmalarında kullandığımız özleşme, zenginleşme ve gelişim kavramlarını düşündüğüm şekliyle açalım isterim. Çünkü konu dil olunca bu kavramların arasındaki ilişki ve birbirinden bağımsızlıkları önem kazanmaktadır. Özleşme deyince aklımıza ilk gelecek diğer bir tanımlama Türkçenin arıtılmasıdır. Bir anlamda, yabancı sözcüklerin kullanımdan uzaklaştırılarak yerine dilbilgisi kurallarına uygun üretilen yeni bir sözcüğün kullanıma sokulması olarak düşünülür. Bu tür çalışmalar, Türkçenin gelişmesi ve zenginleşmesine katkı sağlar mı? Elbette sağlar; ancak ileride açıklayacağım gibi yeterli bir sonuç üretir mi, işte bu tartışılmalıdır.

Var olan ve kullanılan bir sözcüğün yerine yeni bir sözcük türetiyorsunuz ve bunu kullanıma sokuyorsunuz. Yerleşmiş, deyimleşmiş, kavramsal alanı oluşmuş, kalıplaşmış, yaygın ve anlamsal çerçevesi anlamlara tam oturmuş bir sözcüğe sen benim değilsin-ki değil- sen git diyorsun ve yerine kapsamı tam oturmamış bir sözcüğü koyuyorsun. Zamanla bu sözcük anlam alanıyla birlikte halk ağzına yerleşiyor, kavramsal alanı oluşuyor, deyimlere giriyor, yaygın olarak kullanılıyor. Örneğin “edebiyat” yerine “yazın” sözcüğü gibi. Yani simgeyi başka bir simge ile değiştiriyoruz ve çok iyi iş yaptık diye övünüyoruz. Bu çalışma Türkçenin gelişimi için ne kadar etkilidir? Buradaki asıl soru budur. Ancak şöyle bir soru sormak istiyorum: Zaten var olan sözcüğün yerine yeni bir sözcük üreterek yerine koymanın Türkçeye kazandırdığı aç, yol ve düşün uzayı ne kadar verimlidir? Bu çalışma yeterli bir çalışma mıdır? Var olan bir şeyin yerine daha yenisini koymak, kişisel görüşleri tatmin dışında başka ne gibi yararlar sağlar? Hırslarımıza yenilmeden bu konuyu sorgulayalım. Bu tür çalışmaların Türkçeye çok şey kazandırdığını biliyoruz. Yeni yeni kavram ve düşünce alanı yarattığını biliyoruz, ancak yeterli bir çaba mıdır, düşünmeliyiz. Ülkemizin eğitimcilerinin üzerinde özenle durduğu, dildeki gelişimi salt buna bağladıkları için özleşme konusunu özellikle sorguluyorum. Özleşmenin başarılı olması ve yaygın olarak kullanılması durumunda Türkçede bütün sorunların çözüleceğini düşünen ve kendisine dil uzmanı diyen, büyük bir çoğunluğun varlığını biliyoruz. Kullanılan bütün sözcükler benim özümden doğan, kök ve ekleriyle benim olan; deyimler, sözcükler, terimler ve kavramlar olsun istiyoruz. Altı yüz bin Türkçe sözcük ve birçok deyim; özümüzden, kültürümüzden, sesimizden, gereklerimizde ve değerlerimizden doğsun istiyoruz. Haklıyız da. Ben de öyle istiyorum. Çünkü her bir sözcük, özümüzden doğan değerler ve ürettiğimiz kültür varlıklarımızın birer gösterevidir. Ürettiğimiz bir değer karşılığıdır. Bu çabaya sonuna kadar katılıyorum; ancak ayrıksı düşünerek Türkçenin gelişimi için daha etkin bir yöntem bulabilir miyiz?

Açık söylemek gerekirse dilin özleşmesi, dilin gelişimi için devde kulak bir çalışmadır, diye düşünenlerdenim. Yineliyorum; bu yöntemle az şey yapılmadı; Türkçemiz çok fazla sözcük kazandı. Bu sözcüklerin bir kısmı birebir yerine kullanılan sözcükle aynı anlama gelirken pek çok sözcüğün anlam alanı genişleyerek düşüncedeki boş alanları dolduran kapsamlı sözcükler oldu. Düşün ve fikir sözcükleri gibi. Bir anlamda düşünme yeteneğinin sınırlarını genişletti. Bu durum ister istemez dilin zenginleşmesi ve gelişimine katkı sağladı.

Yazınsal bir metin üzerinde çalışırken, sözcükler düşüncenizden aktığı dizgeyle oluşur ve diğer dillerden geçmiş sözcükler çoğu zaman gelir takılır; örneğin Farsçadan geçmiş şu sözcük mü yoksa bu yeni üretilen sözcüğü mü kullanayım diye ikileme düştüğünüz anda tüm yoğunlaşmanız yok olup gider. Okurken de aynı durum söz konusudur. Bu, bir sayfalık metinde onlarca kez karşılaştığım bir durumdur. Şiir yazarken de aynı sorunu yaşamaktayım. Yani bu ikileme, yazınsal metinleri önemli derece etkilemektedir; kendi deneyimimdir. İnsanlarda tutuculuğun yok edilmesi için dil gelişiminde paradigma (değerler dizesi) değişiminin gerekliliği ilk olarak burada kendini göstermektedir. Sen şu sözcüğü kullandın ben bu sözcüğü kullanıyorum türündeki mahalle baskısını halkın sırtından indirmek gereğini düşünenlerdenim. Çünkü dil zorlamayla yönlendirilen bir konu olmaktan çıkmalı ve kendi rayına bırakılmalıdır; raylar uzaktan kumanda edilmeli, bilimsel olarak kontrol edilmeli ve tüm bilimlerin ilkelerine dayandırılmalıdır. Kullandığı sözcüklerle insanları sınıflandırmak, çağın koşullarına uymayan bir tutum olarak geliyor bana. Ayrıca sözcük kullanımı ve anlatım biçimi kişinin bilinç düzeyiyle ilgilidir; bu durumda kişinin anlatım ve sözcük kullanım kararını kısıtlayıcı tutum takınılmamalıdır; çağdaş olabilmeyenin ilk kuralı, insanın diline, düşüncesine ve tutumuna saygıdır.

Üretilen ve türetilen her sözcük yeni bir sözcüktür; kullanıma sokulabilmişse. Bu çok iyi bir şey ve dile önemli bir katkıdır. Aynı zamanda dilin gelişiminde de etkilidir. Bu alan, çaba harcanması gereken bir alandır; diyeceğimiz bir şey yok. Ancak bu tür bir yaklaşım bana göre yetersizdir; dilin zenginliği ve gelişimi için yeterli kazanımı sağlamazlar. Şunu söylemek istiyorum; var olan sözcüğün yerine değişik ses ve hecede yeni bir sözcük koymak, dilin gelişimi için yeterli sonuç vermez. Asıl ele alınması gereken konu; düşünce, olay, olgu, duygu, durum ve harekette yaşanan/olan boşlukların yerine sözcük üretmektir.

İkinci önemli kavram ise dilin “zenginleşme”sidir. Bu, dilin özleşmesine göre daha kapsamlı bir konudur. Ayrıntısına girmemiz gereken bir alandır. Zenginleşme deyince dilde kavram ortaya koyma, sözcük çoğaltması ve sözcüklerin anlam alanlarının genişlemesi, diye algılamak gerektiğini bir kez daha vurgulayalım; çünkü dilin zenginleşmesi dil gelişiminin altyapısıdır. Bununla ilgili ele alınması gereken üç ayrı konu vardır:

Dünyanın herhangi bir yerinde üretilen bilgi varlığını; dilbilgisi kurallarımıza, anlam, ses, duygu değeri ve anlam

köküne uygun dilimize Türkçe olarak kazandırılmasıdır. Örneğin bilgisayar gibi... Bu son zamanların göz ardı edilen konusu olduğunu biliyoruz ve toplum kendiliğinden bunların bir kısmını benzetme yoluyla Türkçeye kazandırmaktadır. Bu ayrı bir sorundur ve kurumsal girişim ve yönlendirme gerektiren bir durumdur. Yani kurumsal yapı gerektirmektedir; Türk Dil Kurumu gibi... Bilindiği gibi üretilen her teknik, sistem, yöntem, olay, olgu, nesne; kendi kavram, terim ve sözcüklerini üretmek zorundadır. Her kültür varlığı, simge aracılığıyla dünya dillerinde tanımlanır. Bu evrensel bir olaydır. Dış dünyada tanımlananlar, dilimize kazandırılırken sokaktaki insanın söylemiyle değil; kendi özümüne, dilbilgisi kurallarına ve konuşma ezgimize uygun tanımlanması Türkçenin bilim dili olması ve anlamsal alanın kolay kavranması için önemli olduğunu düşünüyorum. Arapça ve Farsça sözcüklerin boyunduruğundan dilimizi kurtarmaya çalışırken diğer yandan Türkçeyi batı dillerinin egemenliğine sokuyoruz. Bu, özellikle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Sözcüğü olmayan ancak yaşanan durum, eylem, olay, olgu yerine yeni sözcük üretmektir. Üretmek sözcüğünü açalım. Sözcük üretmek; yeni bir buluşun, tanımlanmamış bir duygunun, duygunun yaşanma biçiminin, olgunun/eylemin oluş biçim ve çeşidinin, düşüncede yaşanan/olan/var olan bir boşluğun, yeni bir tasarımın tanımlanması ve isimlendirilmesi sonucu, düşünce varlığının gösterenini ortaya koymaktır.

Bu konuyu duygular veya zihni durum eylemlerinde de açıklayabiliriz; daha somut olduğu için hareketler üzerinden açıklamaya çalışalım. Örneğin, insan elinin bilekten aşağı kısmının on dört serbestlik derecesi vardır, yani elin parmaklarla birlikte on dört farklı yöne hareket yeteneği vardır; parmakların birbirleriyle olan hareket ilişkisi vardır; bu hareket yeteneği ile çeşitli şekiller oluşturulabilmektedir. Bunlardan yalnızca birkaçı Türkçede isimlendirilmiştir; zafer işareti, tamam işareti (bu söyleyişler bile en az çaba yasası ve temiz dil gereği sıkıntılıdır), “yumruk” gibi... İşte buradan başlanıp yaygın kullanılan hareketleri; görünümüne, anlamına ve sesine uygun tanımlayıp yeni sözcükler üretilerek kullanıma sokulabilir veya önerilebilir. Daha açık söylersek, yaşanan, duyulan, yapılan bir eylemin/duygunun/durumun tanımlanmasında Türkçede oldukça fazla boşluklar vardır ve bunlar tanımlanarak yeni sözcüklerle anlatılabilir. Eylem, durum ve duygu durumu ile yaşanma biçiminde var olup sözcük olarak kazandırılmamış boşlukların tespit edilip tanımlanması gerekir. İşte bu boşlukları tanımlama, düşünce sınırlarını genişletme eyleminin önemli bir parçasıdır. Başka bir şekilde söylersek, boşlukları tespit edip düşünme hızına, derinliğine, genişliğine ve özgürlüğüne daha fazla katkı yaparız.

İki veya daha fazla sözcükle açıklamaya çalıştığımız; durum, olay, olgu, eylem, nesne ve duygu durumunu tek sözcükle çözümlen yolları aranmalıdır. Örneğin anne sevgisi. Anne sevgisi dünyada önemli ve başat bir duygunun yaşanma biçimidir ve biz bunu tek sözcükle anlatamıyoruz. Bunu tek sözcükle anlatabilsek, doğrusal olarak bu sözcüğün türevleri oluşacak ve karşımıza yeni anlatım olanakları doğacaktır. Dil uzmanları, bilinenleri bir kenara koyup dil üzerinde ayrıksı bir bakış açısıyla düşünmelilerdir. Çünkü birkaç sözcükle tanımlanan bazı konular tek sözcükle anlatılabilir; böylece beynin çalışma süresini biraz daha azaltabiliriz. Temiz dili diğer bir deyişle temiz Türkçeyi yaratabiliriz. Bilindiği gibi beyin en kısa zaman, var olan en az bilgiyle anlamlandırma ve tanımlama yöntemiyle çalışan bir organdır. Bu yüzden dilde sadelik önemli bir konudur. Leonarda Da Vinci'nin söylediği gibi “Sadelik, en yüksek gelişmişlik düzeyidir”, çağdaşıktır. Dilde en kısa yoldan anlatıma yönelmek, en az çaba yasası gereği dile yapılabilecek en büyük katkı olur demek yanlış olmaz düşüncesindeyim.

Duyguların yaşanma ve görünme biçimi o kadar çok çeşitlidir ki bunları nitelendirmeye/isimlendirmeye kalkarsak yüzlerce sözcük üretebiliriz. Gülmenin sayısız biçimini isimlendirebiliriz veya nitelendirebiliriz. Düşünme süresinin kısaltılması ve sadeleştirilmesi için fazla sözcük kullanmadan sorunu anlatabilecek altyapının kurulması, sözcüklerin anlam ve ses uyumuyla üretilmesi ve kullanımı önerilmelidir. Yürümeyle koşma arasında farklı eylem biçimleri vardır; bunları değişik nitelendirmeye veya birkaç sözcük kullanarak tanımlamaya çalışıyoruz. Oysa hızlı yürüyüş eylemini tek bir sözcükle belirtirsek, bu sözcüğün ekleriyle birlikte birçok türevi ortaya çıkacaktır. Bunun anlamı, Türkçeye yeni yeni sözcükler kazandırmak ve düşün evrenini genişletmek, dolayısıyla dil evrenini genişletmek demektir. Düşünme ve söyleyiş süresini kısaltmak ve yeni sözcüğün anlam alanıyla düşünce de anlatım derinliği kazandırmaktır. Beynin anlamlandırma süresini kısaltmaktır.

Dilin zenginleştirilmesi konusuna olağan bir bakış açısıyla değil; düşüncenin geliştirilmesi yönüyle bakılırsa karşımıza daha farklı sorgulanması gereken konular ve özel çalışma alanları çıkar. Örneğin, düşünme sürecini kısaltmak ve beynin anlamlandırma yetkinliğini artırmak için dile kazandırılması gereken özellikler neler olabilir sorusu gibi... Var olan sözcüğün yerine sözcük türetmek değil; nesne, durum, ilişki, eylem, duygu durumu ve bunların dilde yaşanma/kullanım biçimlerinin tanımlanmasını kapsayan sözcük üretmek gerektiğini düşünebiliriz. Sözcükler, yalnızca gereksinimden doğmazlar/üretilemezler. Bugün beynimizin tanımladığı ancak sözcükler ile anlatamadığımız o kadar çok şey vardır ki bunları somutlaştırma yönüne gidebiliriz. Var olanı görüp-anlamlandırıp dilde tasarlama yolunu açan bir yaklaşım sergileyebiliriz. Bu durumda, bilimlerin bize sunduğu olanakları sonuna kadar kullanmak zorunda kalırız ki o zaman temele dayanmayan ve sıradan yaklaşımları öteleyebiliriz.

Dil çalışmalarında temel değişken “düşüncenin geliştirilmesi” varsayımı ile yola çıkar ve bu değerler dizgesi üzerinden sorgularsak dilin eylem/duygu/olay/olgu boşlukları ile uğraşırız; bu tanımlanmamış bir şeyin üstüne gitmek olur ki gelişmenin en etkin biçimidir. Soyut veya somut hareket-nesne-eylem-duygu-olay-olgu boşluklarının sorgulanması; düşüncenin genişletilmesi, düşünceye yeni yeni alanlar yaratılması demektir. Sorgulama hızını artırmak, düşüncenin genişlemesini sağlamaktır. Düşüncenin evrilmesi, dilin uzamının genişlemesi ve yeni anlam alanlarına açılması demektir.

Üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer konu şudur: Bilindiği gibi insanın, doğanın ve nesnenin; bazı eylemleri, davranışları, duyuları, sözcüklerle anlatılamamaktadır. Yaptığımız, duyduğumuz ve gördüğümüz, düşündüğümüz

her şeyi ne oranda sözcüklerle anlatabiliyorsak dil o kadar gelişmiş demektir. Türkçe çok zengin bir dil olmasına karşın bütün dillerde olduğu gibi bu tür boşlukları vardır.

Dilin özleşmesi, zenginleşmesi ve gelişimi birbirleri ile iç içe olan bir konudur; küçük ayrıntılarla bunlar birbirlerinden ayrılırlar. Şu ana kadar özleşme, zenginleşme konularına kısaca göz attık. Şimdi dilin “geliştirilmesi” konusunu ele alalım. Çünkü dilin özleşmesi var olan sözcükler üzerinden hareket ederken dilin zenginleşmesi var olmayan sözcüklerin üretiminde varlık bulmalıdır; daha doğrusu bana göre bu şekilde tanımlanmalıdır. Türetmek sözcüğünü kullanmıyorum; çünkü türetmek demek, var olan bir kökten eklemleme yaparak yeni sözcüğe ulaşmak demektir. Bu Türkçenin önemli bir özelliğidir; ancak elbette her söz yeni anlam alanları açarak yeni sözcüklerin doğumuna yol verir. Sadece bu durumla sınırlamamak için üretmek sözcüğünü kullanıyorum. Aynı aileden bir köke dayanmak zorunda değildir yeni sözcük; işlevsel özelliği, ses özelliği ve anlam alanı açısından düşünülerek yeni bir sözcük üretilebilir. Mutlaka bir köke dayandırmak, yaratıcılığı sınırlamak olur ki böyle bir zorunluluğumuz olmamalıdır.

“Dilde Gelişim”; özleşme ve zenginleşmeyi de içine alan kocaman bir alandır. Yani anlamsal olarak çok geniş bir kavramdan söz ediyoruz demektir. Neden? Özleşme, dilin gelişmesine katkı veren önemli bir çalışmadır. Zenginleşme ise insanoğlunun ürettiği yeni kültür varlıklarının dildeki karşılığını tanımlamak ve yeni anlam alanı kazandırmaktır. Olmayan sözcüğün yerine sözcük üretmektir. Bunları; ses, duygu, anlam ve köken olarak kavramsal bir alana oturtmaktır. İnsanoğlunun algıladığı ve anlamlandırdığı tüm soyut-somut varlık veya var olduğu varsayılanlar; her tür görüngü-hareket-eylem-duygu-yer-nesne vs. ile eş zamanlı dile kazandırılması demektir. Bir anlamda var olanı veya duyumsananı, düşünüleni, dile kazandırmak olarak anlamalıyız. Diğer dillerden taşınan, yeni bilgi ve teknik sonucu açığa çıkan terim/sözcükler dahil yüksek dolaşımı da içine alan bir alandır. Şöyle dersek daha anlaşılır olacak: Nasıl bilgi bilgiyi üretiyor, kültür varlığı başka bir kültür varlığını üretiyorsa bilgiler arası ilişki, kavram ve terimi, terimler de sözcüklerin ortaya çıkmasını sağlıyorlar.

Sonuç olarak bunların hepsi, dilin kendini geliştirmesi gibi görünse de düşünce gücünün artması, daha kapsamlı anlatım olanakları, yeni bakış ve anlayışın oluşmasıdır; düşüncede tasarılanmış yeni sözcükler olarak karşımıza çıkanlardır. Anlatım olanaklarını artıran, dolayısıyla düşünme gücünü zenginleştiren kaynaklardır.

İlkesel olarak dilin amacı, bana göre kendi anlatım olanaklarını artırmak olmamalıdır. Dilin asıl amacı, düşüncenin uzam, uzay ve boyutunu güçlendirmek/genişletmek olmalıdır. Daha doğrusu dilin genişliği değil; düşüncenin genişliği temel öge olarak ele alınmalıdır. Öyleyse biz, dil çalışmalarında düşüncenin geliştirilmesi varsayımından yola çıkarak daha değişik bulgulara ulaşabilir miyiz? Düşünce dili araç olarak kullanır; dil düşünceyi değil. Bu mantıktan yola çıkarak dil çalışmalarında düşünceyi geliştirmeyi baz almak daha akılcı bir yaklaşım olabilir mi?

Dilde gelişim dediğimizde biraz daha ayrıksı düşünme gereği doğmaktadır. Benim düşünceme göre dil gelişimi, üretilen kültür varlıklarıyla ilgilidir. Daha açık söylersek, doğa, sosyal ve insan bilimleri ile soyut-metafizik kavramların mantıksal sonuçlarıyla ilgilidir. Ne kadar bilgi üretirseniz, -ki bilgi üretimi bilimler arası bir sonuçtur- düşüncenin evreni o kadar genişler ve ister istemez kendi gösterenini üretir. Örneğin telefonda başlayıp günümüz iletişim teknolojilerine kadar tanık olduğumuz iletişim dünyası, kendi kavram, terim ve sözcüklerini üretmişlerdir; yöresel dillerden daha fazla sayıda özgün sözcüklere sahip olmuşlardır. Buradan da anlaşılıyor ki dilde gelişimi sağlamanın tek yolu düşünce evrenini genişletmektir. Yeni bilgi üretmektir; bilgiyi teknolojiye dönüştürmektir. Üretilen bilginin gösterenini yerine koymaktır. Bilgi üretmiyorsanız dilde gelişim sağlayamazsınız. Son yıllarda ne dış dünyada üretilen bilginin gösterenini dilimize doğru uyarlıyoruz ne de kendimiz sağlıklı bilgi üretiyoruz. Bilgi üretmeden gösteren de üretemeyeceğimize göre Türkçenin kısır bir süreç yaşaması kaçınılmaz bir sonuç değil midir? Dikkat edilirse üniversitemizden yazın dünyasına kadar tüm sektör ve kurumlar, zengin ve güçlü bir taklit dünyasında var olmaya çalışmaktadırlar. Örneğin, sanat dünyasında, sanatın önünü açan kuramsal yaklaşımlar, öne çıkan yazar ve şairler tarafından küçümsemekte ve görmezden gelinmektedir. Bilgi üretiminden kaçış nedeniyle, farkındalıklı düşünen, özgün bir şeyler ortaya koyan, öne çıkmış bilimsel bir sonuç üreten, ülkemizde yok denecek kadar azdır.

Dili geliştirmenin temelinde yatan ana öge, düşüncenin gücü ve uzamı ile uzayını genişletmektir. Farkındalıklı yaklaşım ve bilgiler arası çözümlenmelerle, düşünme açısı genişletilebilir, düşünce gücü derinleştirilebilir ve bu yolla yeni kavramlar üretilebilir. Yani kuramsal bilgiler ortaya konabilir. Diğer bir anlatımla, dildeki anlatım olanakları zenginleştirilebilir. Kuramsal bilgiler, bize genellenebilir, denenebilir ve izlenebilir kavramlara yöneltir ve bu kavramlar düşünce uzayına yeni yeni ufuk açar. Bildiğimiz gibi düşüncenin uzayı sınırsızdır ve buna bağlı olarak dildeki anlatım olanakları da sınırsızdır. İşte bu yaklaşım bize; insan, yaşam, nesne ve evren arasındaki ilişkilerin dilde yer almamış, anlatım olanağı kazanmamış boşluklarını tanımlar, yeni anlam alanları açar ve bizleri kavram üretmeye zorunlu kılar. Üretilen kavramlar kendi anlam alanlarını oluştururken aynı zamanda terim ve sözcüklerini üretmeye yöneltir. Örneğin sanata ilişkin bir kuram ortaya koyduğunuzda bu kuramı somut duruma dönüştürmek için anlamsal alanı belirli bir kavramla tanımlamak zorunda kalırız.

Açıkçası Türkçeyi şöyle kullandın böyle kurallarını hiçe saydın, mutlaka böyle kullanmalıyız gibi söylemler, dile ne bir katkı sağlar ne de ne de dilin kötüye gitmesini engeller. Bu söylemler, kendimizi ışıklı bir vitrine koymak dışında hiçbir anlam içermez, diye düşünüyorum. Çünkü dil yaşayan bir olgudur ve bu olgunun içinde düşünme görüngüleri çözülememiş bir değişken vardır. Bilimsel verilere göre tutum takınmak, en mantıklı yaklaşımımız olur. Ayrıca dil geliştikçe düşünce de buna koşut olarak gelişir, genişler; bunu görmezden gelemez. Dil ile düşünce iç içe bir olgudur. Ele aldığım konu bir yöntem konusudur ve baz alınması gereken noktalara açıklık getirmektir. Bir anlamda

dile ilişkin gittikçe kısırlaşan çalışma biçimine devinim ve yeni bir bakış açısı getirebilmenin yollarını araştırmaktır. Bilimsel çalışmalarda yöntem ve sorgulanması gereken ölçütler değiştikçe, yeni yeni durumlar ortaya çıkar ve sorunların çözümü kolaylaşır.

Dilde özleşme, zenginleşme ve gelişme kavramları; birbirini tetikleyen ve birbirini var eden kavramlardır. Şekil üzerinde açıklarsak; piramidin tabanını dilin geliştirilmesi, orta bölümü zenginleştirme ve özleşme ise üst kısmı temsil eder. Sonuçta düşünce evreni; özgürlüğünü, derinliğini, genişliğini, yetkinliğini ve yaratıcılığını kendi ekseninde var eder; bunlar sağlıklı ve tutarlı bir biçimde doğrudan dile yansıtılır. Bir anlamda dilin simgelerini düşünebildiği oranda ortaya koyabilir; bunun anlamı, dilin gelişmişliği düşüncenin evreni kadardır. Yani dili geliştirmek gibi bir işe soyunuyorsak, asıl değişken olarak düşünceyi baz almalıyız. Özet olarak en geçerli yaklaşım: 'Dil, düşüncenin gösterenidir; dilin göstereni düşünce değildir', olmalıdır. Açıkçası şunu söylemek istiyorum. Uygulamada gördüğümüz kadarıyla, dil çalışmaları istendiğimiz oranda başarılı değildir; elbette çok değerli çalışmalar yapılmıştır ancak bu konuda karakucak bir savaşım veriliyormuş izlenimi vardır. Dili geliştirmenin yolu düşünmenin sınırlarını genişletmektir; çünkü düşünmenin sınırı yoktur ve düşünce kendi uzayında genişledikçe kendi kavram ve terimleri ile sözcüklerini üretir.

Bu açıklamalardan sonra bir kez daha soruyorum: Dil çalışmalarında baz alınması gereken yaklaşım; düşüncenin geliştirilmesi mi, yoksa dilin geliştirilmesi mi olmalıdır? Düşüncenin geliştirilmesi yaklaşımı baz alınırsa "sorgulanması gereken değerler dizgesi" nelerdir? Yöntem ve yaklaşım değişikliği nasıl bir sonuç üretir? Uygulamada somut bir şeye ulaşabilir miyiz? Bu sorular; bilimsel, deneysel ve ayrıntılı araştırmalar gerektirmektedir. Diğer yandan, dil baz alınırsa şu anda yaptıklarımızdan çok farklı bir şey yapmayacağımız için düşünmeden oturmaya 'devam edebiliriz'. Örneğin tırnak içindeki, "devam edebiliriz" yerine neden "sürdürebiliriz" sözcüğünü kullanmadın diye birbirimizi suçlayarak Türkçeyi geliştirme algoritmasının üzerinde yerimizi alıp kısır döngüyü alkışlayabiliriz.

Sonuç olarak, özleşme çalışmaları bugün olduğu gibi daha kapsamlı olarak sürdürülmelidir. Dilin zenginleştirme çabalarına ise daha bilimsel bir açıdan yaklaşılmalıdır. Dilin gelişimi, özleşme ve zenginleştirme ile gerçeklik kazanır ancak bu, yeterli değildir. Başımızı kaldırıp bilimlerin ileri sürdüğü kuramlara bakmalıyız, yeni kuramlar üretmeliyiz ve düşüncede var olup da dilde göstereni olmayan nedir, bunları çözmeye yönelmeliyiz. Kısacası dil çalışmalarına fen, sosyal ve insan bilimlerinin toplamının gözünden bakmalıyız.

Türkçe, köklü bir kültüre ve uzak geçmişe (binlerce yıl) sahip olmasına karşın günümüzde palazlanıp uçmaya hazırlanan yaralı bir kuş yavrusu gibidir. Bilimlerle donatılıp, güçlendirilip ve farklı bir yaklaşımla hareketlendirilmeden bir kanadı hep kırık kalacaktır. Dil; yaşamın amacını, biçimini ve estetik değerini ortaya çıkaran bileşendir. Bilginin teknolojiye dönüştürülmesinde başat etkindir. Dil gelişimi; bilgi üretimi ve bilimlerin gelişimi ile koşut bir olgudur. Bilgi üretimi ve bilimlerin gelişimi ise dilin gücüyle doğru orantılıdır. Düşüncenin uzayı temel değişken olmalıdır ve dilin genişliği düşünebildiğimiz kadardır. M.K.Atatürk, Türk Dil ve Tarih Kurumu gibi kurumsal bir yapı oluştururken nasıl bir dil geleceği öngörmüştür? Öngördüğü o geleceği, yüz yıl sonra biz görebiliyor muyuz?

Dil çalışmalarında daha somut, hızlı ve etkili bir sonuca varabilir miyiz?

Yaşar Özmen
27 Ekim 2019, Narlıdere

E-KİTAP HAZIRLIĞI (Saf Sanattan İnsana, Şiir Çözümleme Tekniği ve Şiir Eleştirisi)

Sanat ve bilim, insanlığın ortak dilidir. Barışın ve yaşanabilir dünyanın tek güvencesidir. Birbiri içerisinde ve birbirinin tamamlayan bu iki alan, hiçbir gerekçeyle kirlenmemelidir.

SAYISAL SÜRÜM-2021 İÇİN ÖNSÖZ

Saf Sanattan İnsana, Şiir Çözümleme Tekniği ve Şiir Eleştirisi isimli kitabım, Kasım 2018'de Trend Yayınları'ndan yayımlandı. Virüs ve diğer nedenlerle, kitabımın okura yeterince ulaşamadığını bundan sonra da virüs ve açtığı yaralar etkisiyle istendiği düzeyde ulaşmayacağını düşünüyorum. Hangi yolla olursa olsun maksadım, kitabın çok okura ulaşması ve okunmasıdır.

Maksadım, Türk şiirini magazinsel söylemlerin dışına taşımaktır. Usta çırak yöntemi öğrenilen şiirin, öykünmeden öte geçemeyeceği kanısındayım. Ayakları yere basar şiir bilgisi ve sanat eğitimi, herkesin ulaşması gereken bir haktır. Bu yüzden, şiire yeni başlayanlara, şairlere, akademisyenlere ve özellikle sanat eğitimi alan lisans öğrencilerine ulaşmak için, kitabımı yeniden düzenleyip e-kitap olarak yayımlamaya karar verdim. Sayısal sürümü için; kitabı yeniden elden geçirdim, dilini yalınlaştırdım ve güncelledim. 'Homeros Edebiyat Ödülleri 2020 Bir Şiiri İnceleme Yarışması'nda üçüncülüğe uygun görülen şiir çözümlememi örnek olarak kitaba aldım. Ayrıca "Eleştiri ve Eleştirinin Eleştirisi" başlıklı denememi, özet bilgi içerdiği için Şiir Eleştirisi bölümüne ekledim.

İlk baskının, dili ağırdır ve anlaşılması güçtür. Ayrıca ileri sürülen teknik, kuram ve öneriler, daha önce dillendirilen konulardan farklıdır; anlaşılma gücü doğurmaktadır. Bunlar, deneme kitaplarım (Denemeler-1-2-3)'la ayrıca açıklanmaktadır. Başvurabilirsiniz. E-kitaptır ve internette rahatlıkla ulaşabilirsiniz.

Bu kitapta, bir sanat çözümleme tekniği ve üç kuram ileri sürülmüştür. Ayrıca lisans ve doktora öğrencileri için tez konusu olacak öneriler yapılmıştır. İnceleme ve araştırmaya gerek duyulan konular nokta olarak belirtilmiştir.

Saf Sanattan İnsana, okunması zor bir kitaptır; sanatın, özellikle şiirin öyküsünü anlamak istiyorsanız zorlayıp bu kitabı okuyunuz. Size söylenenden farklı bir dünyanın ve sanat dünyasının var olduğunu gösterecek yeni bilgi, bakış ve yorum içeriyor.

ÖN(S)ÖZ (İlk basım önsözü)

Sanata, sanatçıya ve şiire ilişkin manzaranın suskun yerlerinden çekilmiş ve masaya yatırılmış panoramik bir görüntüdür bu kitap. İlk bölüm, sanatın neden bir sanat onuru içerisinde sanatsal tutumla sürdürülemediğinin altında yatan gerekçeleri sorgulamaya yönelir. Dünyayı yeniden yapılandırma söylemlerinin aslında insanı yeniden yapılandırmaya yöneldiğini, sanatın, özellikle şiirin iç sesinin ve insanla ilişkisinin kirlendiğini duyar gibi oluruz satır aralarında. Şiir alandan çekildikçe, şiir içine kapandıkça, buna neden olan sudan gerekçeler daha fazla kafamızı kurcalamaya başlar. Duygu, dil ve düşüncenin bütün olanaklarını kullanabilen, sanatsal yaratıcılığın ekseninde bulunan şiir gibi bir sanat alanının bu denli toplumun uzağında gerçekleşmesinin nedeni yaralar içimizi. Şiir hem yaratıcılık anlamında sanatların merkezindedir hem de estetik kaygı ve tavır yaratma konusunda diğer sanatlara göre ilk sıralarda yer alır. Şiirin meta değeri ve meta estetik değerinin diğer sanat alanlarına oranla daha az olması, bireyin bu kadar uzağında gerçekleşmesini haklı göstermek için yeterli bir neden değildir. Öyleyse şiir sanatının insandan, özellikle genç kuşaktan bu kadar uzak durmasının altında yatan ve bizlerin algılayamadığı sorun nedir?

Bu kitabın temel konusu, "Şiir Çözümleme Tekniği"dir. Dil, düşünce, duygu, nesne, evren, yaşam, bireysel ve toplumsal olgular gibi pek çok alanı bir arada kullanabilen şiir sanatını, sanat bilimi ve diğer bilimlerin bize sunduğu olanaklarla ele almaya çalıştım. Maksadım, şiir gibi temel bir sanat alanının varlık katmanlarına yaslanarak şiir çözümleme tekniği yoluyla, sanat kavramının ne olup olmadığı ile sanat olgusunu zihinlerde duyulur ve görünür kılmaya çalışmaktır. Türk şiirinin tarihsel, dilsel ve bilimsel görünümünden yola çıkarak şiir sanatını ayakları yere basar nesnel bilgiye dönüştürebilmek ve bununla birlikte aşağıda sıraladığım birkaç konuya açıklık kazandırabilmektir.

Öncelikle amacım, genç bireylerin algılarında sanatsal bakış farkındalığı oluşturmak ve sanata yönelik olumlu duygu yaratmaya çalışmaktır. Sanat eğitimi alanlar için ise şiirin varoluş gerçeği hakkında bilgi bütünlüğü oluşturmak, şiirin iç ve dış organlarını inceleyerek bir parça olsun şiirin hak ettiği biçimde zihinlerinde yer etmesini sağlamaktır.

Benim anlayışıma göre deneyim, bilgi ve kültür mirası, ekonomik miraslardan daha değerlidir. Özellikle sanat eğitimi alan gençlere yardımcı kaynak oluşturmak amacıyla bütün sanat dallarının incelenmesi, deneyim ve bulguların ayrıntılı biçimde yazılması, deneyim, kültür ve bilgi aktarımının sürekliliğinin sağlanması önemlidir. Geleceği kurmanın vazgeçilemez adımlarından biri de gençlerin kullanabileceği biçimde sanatsal bilgi ve deneyim aktarımıdır.

Sevme duygusunu var eden, olumlu duyguyu besleyen ve insan olmanın kapılarını açan etkinliklerin başında sanat

gelir. İnsan olmanın, yaratıcı düşünmenin, işitiminin, görmeyi güçlendirmenin, yaşanabilir bir dünya tasarımı oluşturmanın, yaşam sevincini duyumsatmanın ve sevme duygusunu başat kılmanın; en keskin yollarından biri sanat kültürünün aktarımı ve içselleştirilmesidir. Bu nedenle:

Ülkemizdeki sanatsal etkinliklerin panoramik görüntüsünden, sanat bilimi ve diğer bilimlerden de yararlanarak sanatsal eylemlerin olur ve olmazlarını çözümleyerek bir nebze olsun görünür kılmaktır.

Şiiri tanımlamak, dilsel, sanatsal ve şiirsel özelliklerini saptamak; başka bir göz ve formatta şiirin dış ve iç tasarımını, görünmeyen duyuşsal alanını daha ayrıntılı ve daha analitik okumaya yöneltmektir. Diğer yandan, şiir nasıl yazılır sorusuna somut verilere dayalı kaynak oluşturmaktır. Özet olarak söylemek gerekirse; dil, duygu, düş ve düşüncenin hareket merkezi bir sanat alanına yaslanarak saf sanat[1]a giden yol güzergâhını temizlemektir anlaklarda.

Şiirin taşıdığı şiirsel, sanatsal ve yazınsal değeri daha somut ortaya koyabilmek için şiir çözümleme tekniği ile bir bakış biçimi ve yordam geliştirmektir. Ayrıca bu yöntemle, şiir eleştirisinde daha nesnel, bilimsel sonuçlara ulaşmak, öznel yargıyı en az düzeye getirmek ve biçimlendirilmiş (dünya algısı güdüm altına alınmış) eleştirmen tutumunu kabul edilebilir sınırlara çekmektir.

Şiir Çözümleme Tekniği (ŞÇT), aynı zamanda bütün sanat alanlarına uygulanabilir bir sanat çözümlemesinin doğum sancısıdır. İleride ayrıntılarıyla değineceğim ama şimdilik şu kadarını söyleyeyim; şiir çözümleme tekniğinde ele aldığım katman, tabaka ve eksen terimleri ile çözümleme akışı, dans gibi hareket sanatlarıyla birlikte tüm yapıtlarda var olan özellikleri çözümlemek için temel bir yaklaşım ortaya koyabilir. Ne var ki bu teknik, felsefi, bilimsel ve sanatsal bilgi altyapısı gerektirir; aynı zamanda farklı görüş, yorum, düşünce ve yaklaşımlarla olgunlaştırılmasına gereksinimi vardır.

Okunması oldukça zor, tercih edeni az ve içeriği çoğunluğun ilgi alanı dışında olan bunca uzun bir metni, uzun ve ayrıntılı araştırmalardan sonra oturup yazmamın önemli bir nedeni vardır. İnsanlar, toplumlar ve uluslararası ilişkilerin sağlıklı işleyebilmesi, insanın mutlu yaşayabilmesi; insanı insan olarak görmek ve insana hak ettiği değeri vermekle olasıdır. İnsanlar arası ve toplumlar arası ilişkilerin bu kadar bozulduğu ve yozlaştığı bir ortamda tek çıkış yolu; günümüz bireyini hırs, düşünme tembelliği ve ekonomik baskıdan kurtarmak; insan sevgisi ve yaşam sevincini duyabilecek yetkinliğe ulaştırmaktır. Bunu yapabilmeyenin en keskin yolu da saf sanat algısını ön plana çıkararak işlerlik kazandırmaktır.

Bu kitapta şiiri tanımak ve anlamak için yeni denebilecek bir teknik ve çok sık rastlanmayan önerilere tanık olacaksınız. Bir anlamda olagelenin dışında bir yaklaşım göreceksiniz satır aralarında. Her ne olursa olsun, amacımız, duruşumuz, direncimiz sanat ve şiirden önce tam insan[2] olmayı başarmaktır. Bu yüzden saplantı ve önyargı denen baş belâsı alışıklarımızdan, ayrılmış, bölünmüş, üstünlük veya ezilmişlik sendromundan kurtulup sevgi ile bu satırlara yaklaşırsanız kitapta çok şey bulacağınızı şimdiden söyleyebilirim.

Bu kitabı yazmaktaki diğer nedenim şudur: Şiir ve sanat dünyasında paradigma değişimine gidilmesi gereğine inanıyorum. Biçimlendirilmiş bilinçlerden şiirin kurtarılmasının, paradigma değişimine bağlı olduğunu düşünüyorum. Şiir, insanı insana egemen kılmaya yönelik güçlerin değil, insanı insana yaklaştıran duygu ve bilincin anlatımı, onun yatağından doğan imgelemin yansıması, sezdirilmesi ve duyumsatılması olmalıdır. En kısa söylemi ile Yunus Emre örneği, sevgi olmalıdır. Bir bakıma şiirin insana dönmesi, insanın olgusal, algısal, düşünsel sınırsızlığının evrenini bulgulaması önemlidir. Bugün algılanan şiir modeli ve sanat modeli, modern, postmodern veya çağdaş sanat anlayışı bağlamında bile olsa yer üstünde mutlak geçerli tek model ya da anlayış değildir.

Ne yaparsak yapalım; bugün anlayabildiğimiz kadarı ile düşünmek durumundayız. Ne yaparsak yapalım; bugün şiiri kavrayabildiğimiz kadarıyla değerlendirmek zorundayız. Tarihsel ve güncel tüm şiirsel ayrıntıları didikleterek çözümlemek, çözümlenen bilgilerden hareketle sanatın özellikle de şiirsel tasarım mantığının genişlemesine katkıda bulunmak, bir diğer amacımdır.

Kitabın ilk bölümünde, "Saf Sanattan İnsana" başlığı altında uzunca bir bölüm okuyacaksınız. Bir bakıma bu bölümde, saf sanata uğrayan yolların ayrıntılarında gezineceksiniz. Hedefim, sanata/şiire ilişkin algı ve yargının temelinde yatan verileri ortaya koyabilmek ve kavramlar arası sanatsal ilişkinin insan gözünden görülebilmesini sağlamaktır. Şiir ve insan arasındaki ilişki ile insanla diğer olgular arasındaki kısır döngünün ayrıntılarını bulacaksınız. Bir anlamda sadece sanat ve şiiri değil, gerçek dünyanın işleyiş biçimindeki kişisel algı yanılgılarını da satır aralarında duyar gibi olacaksınız. Bu bölüm, aynı zamanda şiir çözümleme tekniğinin bilgi altyapısını hazırlamaya yöneliktir. Ayrıca, zaman zaman entelektüel diye adlandırdığımız aydın kesiminin ve sanat yolcularının, nasırlı sosyal yaralarını görüntüye taşıyıp gelecekte kullanılmak üzere okur bilinçaltına itilmesine yöneliktir. Diğer bir söylemle bu bölüm, bir anlamda ön(s)öz niteliğindedir; sabırla okumanızı diliyorum.

Kitabım, sıra dışı ve yeni şeyler söylüyor ve şaşırtıcı önerilerde bulunuyor. Şiirin her ögesini ayrı ayrı inceliyor. Bunu yanında şiiri; ses bilimi ve estetik bilimi açısından her yönüyle ele alıp 'şiirsel ezgi' ve 'durumsal estetik değer' gibi yeni bilgilere ulaşıyor. Bu çalışmanın, Türk yazınında bir ilk olduğunu söylersem abartmış olmam kanısındayım. Doğa, sosyal, insan bilimleri ve sanat bilimini olabildiğince temel alır. Bilginin en işlenebilir-kullanılabilir biçimi ile hazırlanmış veri ve öneriler içerir. Maksadım; ekonomik veya kendi egoma dair bir sonuç elde etmek değildir, sadece bu tür bilgi ve bakışın sanat dünyasına, temel anlamda insanlığa kazandırılmasıdır.

Nâzım Hikmet, geçen yüzyılın birinci çeyreğinde "Putları yıkmalıyız." der. Bugün de aynı tümceyi kurmak durumundayız. O günün yıkılan putları daha sağlam, güncel ve daha gösterişli varislerini getirip dikmeseydi şiir ve sanatımızın üstüne eğer, sanırım bu sözü tekrar kullanmak zorunda kalmayacaktık. Günümüzde öyle aşılması zor engellerle karşı karşıyayız ki bugün şiirimizin üstüne dikilen putların öyle kolay yıkılır şeyler olmadığını görebilmek ve okuyabilmek için güncel olaylara egemen ve bilimsel birikime sahip olmak yetmez. İnanç, ekonomi ve ideoloji gibi imgelemi hapsedici, istem dışı düşünmeye zorlayıcı, sınırlayıcı ve yönetici etkenlerin dışına çıkabilmeyi başarmak, kavramlar arası hiyerarşiyi çözümleyebilmek gerekir.

İnsanın benimsediği davranış türleri, tutumlar, hırslar ve korkular ile bunun yanında bilgi, teknik, teknoloji, yapay zekâ, öğrenen makineler gibi etkenler, günümüzde insanların algılarında ve düşünme biçimlerinde hızlı bir dönüşüme neden olmaktadır. Gelecekte nasıl bir sanatsal dünya kuracağı konusu kocaman bir karanlığı önümüze yığmaktadır. Sanatın gelecekte alacağı biçim ve formlar, bu karanlıkta sürekli bir arayış içindedir. Ne var ki ulaştığımız bilgi ve sahip olduğumuz deneyim ile sağduyulu ve mantıksal yorumlarımız ışığında geleceğe baktığımızda, geçmiş yüzyıllarda yaşayanların aksine daha belirsiz ve tahmini daha zor sanat öngörüsü içinde olduğumuzu söyleyebiliriz. Ne yazık ki sezgi ve öngörü yetilerimiz, teknolojinin ve bilgi üretiminin baş döndürücü hızı karşısında yetersiz kalmaktadır. Bizim aydın dediğimiz adı belli çoğu şairimiz, sanatçımız, genelleme yapmamakla birlikte, mistik ve antik kültürün verilerini hâlâ güncelleyemediğine tanık oluruz.

Sanatın tözünü kavramadan, anlamadan, sanatta estetik değer ve estetik yargı sürecini içselleştirmeden üretilen her yapıt, yazılan her şiir, var olanların karakterine fazlaca yaslanır. Çünkü kavramlar arası ilişkilerin sağduyulu çözümleri zihne oturmadan, görme, duyma, sezme ve anlamlandırma, buna bağlı olarak sanatsal yaratıcılık istenen düzeye ulaşamaz.

Her nasıl düşünürsek düşünelim insanın gelecekte, bugün temel sorun olan pek çok şeyin üstesinden geleceğine ve daha yaşanabilir bir dünya kurmak için en doğru yolu bulacağına inananlardanım. Geçmişte yer altı şehirlerinde birbirinden saklanarak yaşayan insanların dünyasından, bugün temel sorunları çözüp daha yaşanabilir bir dünyaya ulaşmış isek savaş ve terör gibi resmi ve gayri resmi cinayetlerden şiddete kadar insana yaraşmayan pek çok şeyin varlığının da sona erdirileceğini pekâlâ düşleyebiliriz. Ancak bunun gerçekleşmesi, yine gelip sevgi kavramına dayanmaktadır. Sanat gibi duyu ve duyguları olumlu yönde işleyebilen etkinliklere gereksinim duymaktadır. Kısacası bu düş, duygudaşlık kurabilir duyunun ve bilincin geliştirilebilir olması ile ilişkilidir. Bugün düşünebildiklerimiz, gelecekte tasarımı ve yaşama geçirilmesi çoğunlukla olanaklı olanlardır. Hele özlenenler daha yakındır. Geçmişte ütopya diye adlandırılan düşlerimizin pek çoğu gerçek olmuştur; somut-soyut anlamsal bütünlük veya nesnellik kazanmışlardır.

Sonuç olarak, kitapta bir şiirin duysal ve nesnel varlık alanları katman yöntemi ile ele alınmıştır. Şiir sanatında var olan katmanların çözümüne ve bu katmanların açılımından daha önce dillendirilmemiş üç kurama ulaşılmıştır. Bunlar; Rastlantisal Anlam Kuramı, Çağrışımsal İmgelem Kuramı ve Katman Edebiyat Eleştiri Kuramı'dır. Ayrıca, saf imgelemden saf sanata ve saf sanattan daha duyarlı, estetik kaygısı gelişmiş insana varışın izdüşümü resmedilmiştir. Sanatçı, eleştirmen, akademisyen, öğrenci, şair ve okur zihnini kurcalayan sanat bilimine ilişkin pek çok konu ele alınarak yeni bir bakış açısıyla çözümlemeye ve öneriler üretmeye çalışılmıştır.

Kitabımın diğer yanı, daha bilimsel ve kuramsal eleştiri için bir arayış içindedir. Katman Edebiyat Eleştiri kuramını ileri sürer; ne var ki bununla iş tamamlanmış sayılmaz. Şimdilik ne söylersem söyleyeyim, şiirin ve sanatın nitelik ve niceliği, çağsıl bilinçle ilgili bir konudur. Sanatçı, eleştirmen, akademisyen, öğrenci, şair ve okur; hepsi birer insandır. İnsanın yargıları çoğunlukla mevcut bilgi ve alışkıllarının yansımından beslenir, ancak bunu değiştirebilen insanlar geleceği şekillendirebilirler. Sanatı ve şiiri de...

Dünyanın en güzel ve yüce duygusu sevgidir. Sevgi ise güzellik karşısında büyüyen bir duyumsama eylemidir. Pek çok düşünürün söylediği gibi sanat güzeli görünüşe çıkarmak, insanı güzel ve yetkin ruha taşımaktır. Sonuç olarak insanda sevgiyi ve yaşam sevincini yaratmaktır. Sanat sevmektir; sevmekse şiirdir, şiirselliktir.

Yaşar Özmen
26 Ağustos 2018

ŞİİRİ ŞAİRDEN KORUMAK

NOT: DENEME, Şiir/Sanat Çözümlemesi (Denemeler-2) e-kitapta ve Şiir Sarnıcı (e-dergi)'de yayımlanmıştır.

Sanat, şiir ve sanat felsefesi ile estetik konusunda kafa yormuş adı belli kişilerin geçmişte yazdıklarına ve söylediklerine bakılırsa bu kişilerin, doğru bildiğimiz pek çok yanlışın savunucuları olduğunu görürüz. Yaptıklarının yanlış olduğunu söylemiyorum. Kaldı ki yanlış olduğunu söylemem, sanat hakkında öne sürülen düşünceyi zamandan ve bilgi birikiminden bağımsız değerlendirmiş olurum ki bu da sağlıklı bir sonuç doğurmaz. Ayrıca doğrunun, doğruluk değerinin göreceli olduğunu düşünebilecek birikime sahibiz artık. 1882 yılına kadar kimse içten yanmalı motoru bilmiyordu. İki yüz elli tonluk dev bir kütlelin okyanus ötesi uçabileceğini 1900'lü yıllardan önce kimse bilemezdi. Bilinçaltının güçlü bir bilgi deposu olduğunu Sigmund Freud'dan önce ayrıntılı olarak kimse çözümlememişti. Sanatın insan aklı dışına taşma girişimi olduğunu, insanın varlığını ve sürekliliğini sağlamaya yönelik temel yönelimin bir sonucu olduğunu kimse düşünemeyebilirdi. Bugünün bilgi birikimi ile geçmiş yargılamak, geçmişte yapılanları, ileri sürülen düşünceyi önemsiz bulmak, üstünde oturduğumuz kazanımları görmezden gelmek anlamına gelir ki böyle bir tutum, metinler arası ilişkiyi ve bilginin tarihselliğini yok saymak olur.

Sanat, estetik, şiir gibi kavramlar; insan zihninin sahip olduğu bilgi yüküne, yaşam koşullarının şekillendirdiği duygu gücüne göre şekil alırlar. Bunları, bugün sahip olduğumuz teknik ve bilgi birikimi ışığında yeniden değerlendirmek gerektiğinin altını çizmeliyim. Sanat/şiir hakkında söylenmiş hiçbir çıkarıma yanlış gözüyle bakmıyorum; sadece zamanın sundukları ve bilgi birikiminin doğurduğu zihinsel gücün boyutlarına göre şekil aldığı anlatmak istiyorum. Günümüzde ise insan beyni öylesine çeşitli bilgiler ile donatılmıştır ki neyin doğru neyin yanlış olduğunu tespit edemeyecek kadar kirli bilgi bombardımanı altındadır. Aynı zamanda karmaşık olguları, çözümlemek için ayrıntılı araç ve birikime de sahiptir. Zamanın olanakları, bilginin teknolojiye dönüştürülmesinden çıkarılan sonuçlar ve aklın evrimsel gelişimine koşut, sanatı ve sanatın amacını yeniden tanımlamak durumunda kalabileceğimizi göz ardı etmemek gerektiğini düşünüyorum.

İlk Çağdan bugüne kadar üretilen bilgi, sanatsal çalışmalar, emek ve düşünce; bizler için çok değerlidir. Sanat tarihine konu olan, özellikle modern sanatın içinde var olan akımlar, diğer bir deyişle ...izm'li sanat yaklaşımları, numaralandırılmış ve ışıklı vitrinlere konmuştur. İnsan bilincine ve sanat anlayışlarına gerekli verileri kazandırmış, sanatta tarihsel bilgiyi oluşturmuş, etkilerini değerleriyle kanıtlamış ve çağdaş sanatın içerisinde verilerini yaşar kılıp köşelerine çekilmiştir. Bunlar; sanatın ve bilginin tarihselliğini; metinler arası ilişkinin anlamsal boyutunu; sanatsal yaratıların sürekliliğini ve engin bir sanat deneyimini; önümüze hazır bilgi olarak sermişlerdir. Kübizmden sürrealizme, fovizmden dadaizme kadar pek çok sanatsal yaklaşım, bugünkü sanat anlayışının bilgi birikimi ve deneyimini oluşturmuş öncü akımlardır; her biri çağdaş sanat anlayışına önemli miras bırakmışlardır.

Kabul edilmelidir ki ...izm'li sanat akımları, deneyimsel bilgi zenginliği, görme ve sezi yetisi ile sanatsal gelişmelere evrimsel bir devinim kazandırmıştır. Sanatçı, bu akımların ürettiği bilgiye dayanarak görme ve sezi yetisini güçlendirmiş, beklenenden daha hızlı gelişen bir sanatsal harekete yönelmiştir. Artık çağımızda parça bölük bilgilerle tanımlanması olası olmayan, çok boyutlu ve açık uçlu, aklın sınırlarını reddeden bir sanat yaklaşımı kucağımızdadır. Bu yüzden, şiire ilişkin eski söylemleri tarihin arka cebinden çıkarıp sorgulamadan kabul etmek, savunmak, hayran olmak ve işin magazinsel tarafıyla ilgilenmek; bugünün şairinin/yazarının kabul edebileceği bir durum olmamalıdır.

Tarihsel ve sanatsal bilgiyi yadsımadan, bilginin kullanılabilirliği, uygulanabilirliği ve sonuçlarını ince eleyip sık dokumalıyız. Bu durumda, neyin ne olduğunu, doğru bildiğimiz pek çok şeyin de yanlış olduğunu, görme şansını elde ederiz. Yeni düşünce ve sanata yeni bakış biçimleri üretebiliriz. Var olan bilginin yinelenmesi, çözümleme için gereklidir; ne var ki o bilgiden yeni bilgiler üretmiyorsak anlamı yoktur. Bugün şair-yazar-çizer dediğimiz büyük bir çoğunluk, hatta yazının hatırlı ağızları, -Türk yazınındaki metinlerden de anlaşılacağı üzere- üretilmiş bilgiyi tespit etmekle uğraşmaktadır. Birbirini yinelenmekten, küçümsemekten, birbirini överek tanınırlık devşirme arayışından fazlasını yapamamaktadır. Şiir sanatı kocaman bir dünyadır; söz bağlamlarından ve kısıtlı bilgiden genellemeye gidecek kadar sığ yargılarla hiçbir sonuç üretmeyiz. Örneğin, "Şiir dili yapay bir dildir" deme lüksünü kendimizde görmemeliyiz. En önemlisi de bunu söyleyeni alkışlamamalıyız. Her yazar/şair, dilin farkındalıklı kullanımının yapay bir dil olmadığını, estetik/sanatsal değer üreten anlatımın zaten dilin kendisinde gizli olduğunu bilmelidir.

Bilimsel ve sosyal kuramlarla uyuşmayan, bilginin, mantığın, zekânın ve aklın çıkarımı olmayan, ithal ve ezbere dönüştürülmüş her tür yaklaşımı, söyleneceyi, yargıyı ve çıkarımı; şiir sanatının gelişimi için sorgulamalıyız. Her sanatsever bu sorumluluğu duymalıdır. Yalan yanlış şeylerle, propaganda ve tebliğ mantığıyla sanat üretme, şiir yazma devri bitmiştir artık. Şiir sanatı bir düşün sanatıdır; bütün dil sanatlarında olduğu gibi. Şunu biliyorum; toplumda anlamı içselleşmemiş sanatsal yabancı terim ve kavramlardan; duygu değeri oturmamış mitler, öyküler ve kahramanlardan tanınırlık devşirmeye çalışmak; öne çıkmış kişilerin isimlerini kullanarak bir yarar sağlamaya çalışmak; yazarın yetkinliğini değil, acizliğini ve artalan bilgisinin zayıflığını gösterir. Bu yüzden, metnin konusu olan söylenece, yargı ve tamlamaların kime ait olduğu ve ne düşündükleri inceleme konum değildir. Bu metinde yapmaya çalıştığım şey; yargı, söylenece, tümce ve tamlamaları günümüz verileriyle inceleyip bilimsel ve sanatsal gerçeklikle uyuşup uyuşmadığına dikkat çekebilmektir.

Sanat biliminde yeterliliğe ulaşmadan, çok iyi bir şair de olsanız, şiir sanatı hakkında yargıda bulunmanın ve eleştirmenin altı dolu olmayan söz kalabalığından başka bir anlama gelmeyeceği kanısındayım. Şiir sanatı; kendine özgü bir sanat, sanatsal edimlerin pek çoğunu kullanabilen etkinlik; bilgi disiplinine bağlı bir bilgi bütünlüğü; gerçek katmanı yanında gerçeküstü bir arka planı; bilgi, algı, düşünme ve anlamanın duyguyla örgütlenmesi gibi kendi usul ve tekniği olan; dil ve kültür varlıklarının tamamını en çekici ve akılcı kullanan, yazınsal bir alandır. Diğer sanat alanlarının pek çoğundan daha fazla gerece sahip; ses ve sesin parçalar üstü birimlerini; duygu, akıl, bilinçaltı, bilinç üstü ve sınırsız düş ve düşün sistemini; mevcut ve öngörülebilir tüm yaşam kaynaklarını en iyi örgütleyerek kullanabilen; sınırsız bir dil, kültür ve düşün evrenidir. İşte bu gerekçelerle, “Şiir akıl dışıdır” ya da “Folklor Şiire düşman” dır, diyemeyiz.

Neden diyemeyiz? ‘Kızım sana söylüyorum, gelirim sen de dinle’ der gibi bir durum ortaya çıkıyor bunlardan. Yani, “Şiir akılla tanımlanacak bir şey değil, git otur evinde. Araştırma, inceleme ve çalışma yapmana gerek yok, gelişigüzel yaz şiirini” demekle eşdeğerdir. Örneğin küçücük bir örneklemeden “Folklor şiire düşman” diye büyük bir şey söylemiş gibi kocaman bir genelleme yaparsanız şu sonuca ulaşırsınız: “Boş ver şairim içinde doğduğun kültürü, git kendine başka bir kültür edin” demek olur. Bu sözleri, nesnel gerekçeleriyle çözümlediğinizde en iyimser haliyle ulaşacağınız sonuç bu ve buna benzer olacaktır. Çok bilinen sözler olduğu için isim kullanıyorum. Anıları güzel olsun. Bu söylemlerin sahibi, Melih Cevdet Anday ve Cemal Süreya’dır ve Türk şiirinin ustalarıdır, değerlerimizdir; şiirine şairliğine diyecek hiçbir sözümüz yoktur. Saygıyla ve hayranlıkla anıyoruz. Örneğin, Cemal Süreya’yı nasıl tanımlarsınız, diye sorsalar: Şiirde dili; asimetric, güçlü, akılcı ve farkındalıklı kullanan; folklorü şiire ustaca giydiren; döneminin gelmiş geçmiş en başarılı şairidir, diye tanımlardım. Başta söylediğim gibi, maksadım değerlerimizi eleştirmek değil; neyin ne olduğuna körü körüne inanmadan bugünün bilgisiyle sorgulama gereğinin altını çizmektir. Kaldı ki söylenceleri, zamanının birikimi ve ilgili bilimlere egemen oluşlarıyla ilgilidir; bu durum, yaşayan şairler için de geçerlidir. Küçük bir örneklemeden şiir ve folklor gibi birbirinden beslenen kocaman iki dünyayı düşman ilan eden bir söylemi hâlâ geçerli görebilen bir akıl, bilimsel süreçleri çalıştırmıyor; sağduyulu çözümler yapamıyor demektir.

Şiir yazıları, yorum ve çıkarımlarında; şiiri büyük bir sanat olarak göstermek için, atar tutar, söyler geçer, benzetir boyar türünde bir sürü söylem vardır. Bunlarla, şiir severleri ve okuru oyalamamak gerektiğini düşünenlerdenim; özellikle de lise ve lisans eğitimi alan öğrencileri. Bu maksatla; 19 ve 20. Yüzyıl sanat literatüründe, şiir, şair ve sanat adına söylenmiş; içi boş tanımlamaları, tamlamaları (“estetik soyutlama” gibi, soyutun soyutlanabildiğini daha hiçbir bilim açıklayamadı) ve tümceleri toplayıp dikkatinize sunmaya çalışıyorum. Bunlar; şiiri/sanatı etkilemiş/oyalamış ama bugünkü bilgimizle çağın boş birer söylemi olduğu anlaşılanlardır. Bir kısmının; görüş biçimi, öğreti bütünlükleri gibi bilimsel aklı sınırlayan, büyük abilerinden aldığı emirlere göre söylem geliştiren, dış kaynaklı bilgilerin gelişmişliğinden kuşku duymayan bir mantığın çıkarımlarından/yinelemelerinden ibaret olduğunu açıklıkla anlayabiliyoruz. Aşağıdaki her tümce, tamlama ya da söylemin; şiir/sanat adına yarar sağlamadığını, bir anlam içermediğini hatta bir kısmının zarar bile verdiğini; nesnel gerekçeleriyle birlikte ortaya koyabilirim. Ne var ki ilgili alanın verileriyle ortaya koyduğum sonucun, tamamıyla anlaşılmasını sağlayabilir miyim, işte bundan emin değilim. Çünkü gerekçeleriyle birlikte ortaya koyduğum sonucu okuyabilmek için, yeni bir bakış açısı gereklidir. Bunca yıldır batılılar söylemiş bizimkilerin çoğunluğu yinelemişler ve kimse bunları sorgulamamış., Tam tersi yanlışla yanlışla düzeltmek için adeta yarış yapmışlardır. Şiir felsefesine yönelik deneme kitaplarına ve şiir yazılarına baktığınızda, çoğu kitapta bu söylemlerin izlerini, övgülerini, süslenerek yeni söylenişlerini ya da yakın anlam taşıyan temelsiz yorumlarını görebilirsiniz.

Şiir sanatı ve kültürü, büyük bir evrendir. Ölçütü, değişkeni, değerler dizgesi; oldukça karmaşık bir alandır. Bu metinde amacım, şiir yazılarına ilişkin gördüğüm ve araştırma sırasında sıkıntısını çektiğim birkaç sorunu dile getirmektir. Şiirsel ezgiyi incelerken kaynak bulamadım dünya literatüründe. Yinelemeler, genellemeler, özlü sanat sözleri sayfalar dolusu; işin aslına değinen bütünlüklü metin neredeyse yok gibi. Elbette şiir sanatı hakkında önemli bilgiler üretilmiştir Türk yazınında. Geçmişten günümüze kadar çok güzel yapıtlar da ortaya konmuştur. Türk şiirine hizmeti geçen şair, yazar ve eleştirmenler; saygıyla önünde eğileceğimiz değerlerimizdir. Yapmaya çalıştığım şey, değerlerimizi eleştirmek ya da yadsımak değildir; onların o günkü bilgisinin bugünkü bilgiyle yeniden sorgulanmasının önünü açabilmektir. Şiir gelip tıkanmıştır genellemelerin kucağında. Sorgulanamaz, sorgulansa da bir sonuç çıkmaz, o zaman doğruysa bugün de doğrudur mantığından sıyrılmak için bir bakış açısı geliştirebilmektir. Tartışılan, sorgulanan her şeyin altından mutlaka dikkate değer bir şeyler çıkar. Zaten gelişim, dönüşüm ve yenilik de böyle gün yüzüne çıkar.

Şiirin felsefesinden yola çıkıp insanla olan ilişkisini bilimsel olarak çözümlersek tıkanıklığı aşamayız. Şairler arasında sağlıklı bir tartışma kültürü, iletişim ve eleştiri anlayışı yoktur. Bu şöyle olmalı dediğinde ya da söylediğini/yazdığını onaylamadığında, kendisine hakaret edildiğini düşünüyor. Ben konuya bu açıdan baktım; senin belirttiğin açıdan da sorgulanmalıdır, diyemeyecek kadar koşullanmış sıkıntılı bir anlayış çoğunlukta. Şiir; düşünceden dile, bilinçaltından bilince, dilden dilbilime, fizikten biyolojiye, soyuttan somuta, gerçeklikten gerçeküstü dünyaya ve sanattan insan ilişkisine kadar koca bir dünyadır. Ben bilirim, ben doğuştan yetenekliyim gibi sözde tutumlarla, gelecek için değer yaratılabilecek bir sanat değildir.

Sonuç olarak, aşağıdaki aforizma/tümce/tamlamaları söyleyenler, bir bakış açısından ve bağlam altında konuya yaklaşmışlar ve kendilerince haklı gerekçeleri vardır ki söylemişler. Ancak ilgili disiplinlerin ilkeleriyle yaklaştığımızda, boş söylemler olduğu hatta şiire zarar verenlerinin olduğu gün gibi ortadadır; “Folklor şiire düşman”, “Şiir akıl

dışdır” gibi... Çoğu, şiir adına hiçbir anlam çıkarımlardır. Boş yere zaman harcıyoruz; bunlarla oyalandığımız için asıl ele alınması gereken konular, havada kalıyor. Günümüz bilgisi, bunları kaldırıp atacak kadar güçlüdür ve dolaşım/iletişim olanağına sahiptir. Bunu yazarken abarttığımı düşünmüyorum; ne yazık ki yazınımızda şiir yazısı diye yayımlanmış/yayımlanan çoğu metin bu durumdadır. Neyin doğru neyin anlamsız olduğu ve neyin şiire zarar verdiği konusunda biraz çaba gerekiyor yazınımızda. İşte ben bu çabaya: Şiiri, şairden korumak, diyorum. Şiir ve şiir yazılarıyla, şiir sanatına önemli değerler kazandıran şairlerimizi, yazarlarımızı bunun dışında tutmalıyız tabii ki.

İşte bazı örnekler aşağıdadır: Kaç tanesinden şiir adına kazanım elde edebileceksiniz? Bunların büyük bir kısmının çıkış noktası, yabancı şairlerin sözleri olduğunu söylersem sizler için bir şey anlatır mı, bilemiyorum.

Şiir düşünceyle değil, sözcüklerle yazılır...

Şair, dili kullanmayı reddetmeden şiir yazamaz.

Şair, dile başkaldırarak işe başlamalıdır.

Şiirde anlam aranmaz. Şiir bilgi içermez.

İdeolojik birikimi olmayanın estetik birikimi olmaz.

Şiirin kıyasına düştü.

Sanatsal birikimi olmayanın estetik beğenisi olmaz.

Kurallar şiirden çıkar; kaç çeşit gerçek şair varsa o kadar da gerçek kural vardır.

Bir şiirde önemli olan ne söylenendir ne söyleyiştir ne anlamdır ne de musiki. Başka bir şeydir, tarif edilemez.

Şiir tarif edilebilseydi yüz türlü değil bir türlü şiir tarifi olurdu.

Gerçek şiirin, asıl sanat eserinin kendi varlığından başka bir amacı yoktur. Kendisinde başlar kendisinde biter. Bütün soyluluğu da buradan gelir.

Estetik soyutlama, Mücadele estetiği, Estetik farklılaşma

İdeolojiye hizmet etmeyen sanat, sanat değildir.

Şiir dili bir üst dildir. Şiir dili yapay bir dildir.

Şiir dikey doğruların Tanrısıdır.

Şairin en büyük yükü üstünde bir buyruğu taşımasıdır.

Şair, şiirinde kendisi olmalıdır.

Şiir, sözcüğün kavramla buluşması sürecinde oluşur.

Şiir diyalektik bir dildir.

Şiir geldi sözcüğe dayandı veya Şiir geldi dayandı kelimeye...

Folklor şiire düşman...

Sanat, sanat içindir veya sanat, toplum içindir.

Şair, dünyayı sözcüklerle gören insandır.

Şiirin konusu yoktur, hayatı vardır.

Şiir de kendisinin ne olduğunu bilmez.

Şiir yazmak sözcükleri savurma sanatıdır.

Şiirin estetiği bir matematiktir.

Şiirler, şairlere kendilerini yazdırtırlar.

Şiir imgelerin soyutta birleşmesidir.

Şiir aykırılıkların imgelenmiş halidir.

Şiir politik/apolitik olmalıdır. Şiir iktidar karşıtıdır.

Şiir asidir! Şiir her şeye muhaliftir! Şiir isyandır, başkaldırıdır!

Şiir ne söylemediğindir.

Şiir sözcüklerin arasındaki boşluklardadır.

Şiir, kendinden başka bir şey olmadan başka hiçbir şey olamaz.

(...)

TÜRK ŞİİRİ Mİ TÜRKÇE ŞİİR Mİ, TARTIŞMASI

Şiir Sarnıcı (E-Dergi) 7. Sayıda (Ocak 2021) yayımlanacak...

“Türk Şiiri” mi, “Türkçe Şiir” mi olsun diye bir tartışmaya girişmişler her nedense. Tartışma, sorunun kökenini incelemek yerine onun bunun söylemleri üzerinden sürdürülmektedir; öyle olunca da anlamsız bir gürültü kopmuş gidiyor. Çağdaş Türk Dili Dergisi’nde yayımlanmak üzere, konuya açıklık getiren ayrıntılı bir yazı yazmıştım. Şiir Sarnıcı’nın 7. Sayısı için de konuyla ilgili bir yazı kaleme alma gereği duydum.

Kim ne demişi bir yana, kimin nasıl bir aidiyet duygusuna sahip olduğunu diğer yana koyalım; bilimsel ve kavramsal bir çözümlenmeye gidelim istedim bu konuda. Dilimizdeki kavram, terim, sözcüklerin; anlamsal alanlarını, aralarındaki hiyerarşik yapıyı ve kavramlar arası ilişkiyi; mantık ve ilgili bilimlerin ilkeleriyle çözümlenme yeteneği olmayanlar; yazdıklarımı anlamakta güçlük çekebilirler. Edebiyatın önemli ilkelerinden biri; söz diziliminden doğan anlam alanını doğru kullanmaktır. Biliyoruz ki dilin uygun ve doğru kullanımı, bilimlerin ilkelerine egemen olmakla olasıdır.

Bilgi çağında olmamıza karşın yazılanlara bakınca, bilgiyi sağlıklı kullanmadığımızı ve bilgiye güvenmediğimizi anlıyorum. Bu yüzden, Türk Şiiri mi, Türkçe Şiir mi sorusunu; ayrıntılarıyla çözümlenmek için bilgiler arası eşgüdümü dikkate almamız gerektiğini düşünüyorum.

Herhangi bir sorunu ele aldığımızda, tanımlamakta ve net yanıt bulmakta sıkıntı yaşıyorsak, bu soruna değişik açılardan da bakma gereği doğar. Bazı sorular, bir konuyu örtmek için ortaya atılır; bazıları ise deşmek için. Öyle sorular vardır ki hassas olduğu kadar yanıtları da sıkıntılıdır. Sorun, sorunun içindeyse çözüm kolaydır; dışındaysa çözüm bilinmez gibi görünür; önce tanı gerektirir. Süregelen tartışmalardan anlaşılıyor ki bu isimlendirme konusu, paravandır; amaç başkadır ve çıkış kaynağı dışsaldır. Başka bir sıkıntının dışavurumudur. Her ne olursa olsun öncelikle sorunun kapsamına bakalım ve aşama aşama dışsal soruna değinelim.

Dilinize takıştırdığınız öğreti ve inanç terminolojisini unutun, önceden edindiğiniz düşünce kalıplarını da atın gitsin. Çok olası olmamakla birlikte önyargı ve saplantılarınızı da... Onun bunun söylemlerini de bilgi bazında ele alın ve geçerli olmadığını varsayın. Çünkü bu konuda ele avuca alınır şeyler söyleyen kişi, neredeyse bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Biz, gelin bilimlerle ve felsefeyle konuşalım. Kendi bilgimize güvenelim ve sağduyuyla hareket edelim.

İnsanların tutumunu belirleyen değerleri; araç değerler ve yüksek değerler (moral değerler) diye etik felsefesinde ikiye ayırarak tanımlarız. Toplumların inandığı, yaşadığı, duyumsadığı, kültür varlıklarına karşı gösterdiği saygı ve sevgi; yüksek değerler kapsamında düşünülür. Araç değerlerse beslenme ve barınma gibi konulara karşılık gelen birincil ve ikincil gereksinimlerdir. Bir anlamda maddi konulardır.

Yüksek değerler; toplumun adı, bayrağı, kurucusu, kuruluş felsefesi, inancı, tarihsel ve folklorik değerleri gibi tutkal niteliği taşıyan olgulardır. Bunlar; çoğunlukla işlenmeye, kullanılmaya ve saptırılmaya açıklardır. Çünkü kesin hükme bağlanmış kararlar değildir ve toplumlarca benimsenmiş yüce değerlerdir. Üzerine tarihsel, ruhsal, sosyal ve kültürel anlam yüklenmiş kabullerdir.

Türk Sözcüğü; köklü tarihe ve yaşam birlikteliğine sahip bir halkın kimlik tanımlamasıdır. Folklorik, sosyal, felsefi, tarihsel, ruhsal, siyasal ve toplumsal değerleri içinde taşıyan bir söz varlığımızdır. Herhangi bir ismin önüne sıfat olarak getirildiğinde o isme, içinde taşıdığı tüm değerleri yükler; folklorundan felsefesine kadar. İsmi; duygu değerini, anlam değerini ve sosyal derinliğini güçlendirir. Belirli bir saygınlık yükler. Örneğin, Türk insanı dediğimizde, insan öznesinin üzerine; tarihsel, folklorik, felsefi, fizyolojik, metinler arası bilgi ve diğer tüm yüksek değerleri yüklemiş olur. Bu sözcüğün kavram alanı; tarihsel, siyasal, metinler arası, ruhsal, sosyolojik, genetik ve toplumsaldır.

Türkçe sözcüğü ise Türk sözcüğünün bir aracıdır. Kendini tanımlamak üzere kullandığı bir gerecidir; dilidir. Yapısı ve varoluşu gereği aynı yüksek değerleri üzerinde taşıması olası değildir; zaten böyle bir anlam yüklenemez. Türkçe sözcüğü gösteren olarak; siyasal, sosyal, tarihsel ve ruhsal bir olgu değildir. Yüksek ve araç değerlerin anlatımı için bir gereçtir. Sıfat olarak bir ismin önüne getirildiğinde, Türk sözcüğündeki gibi toplam yüksek değerleri değil, kendi kapsamındaki değerleri o isme yükleyebilir. Sonuç olarak aynı anlam uzayını ve derinliğini oluşturamaz.

Basit bir çözümlenmeden sonra, Türk yerine Türkçe sözcüğü (kavramı), şiir veya edebiyat sözcüğünün önünde eş anlamlı olarak kullanılamaz. Bu kullanım; gerçek durumu, aynı duygu ve anlam değerini veremez. Öyleyse anlamsız tartışmanın altında yatan gerçek nedir? Bu tartışmanın çıkış gerekçesi; tamlamanın anlam uzayı, dilbilim kurallarına uygunluk kaygısı ya da yeni bir yorum değildir. Açıkça anlaşılıyor ki; yetkin olmayan, güdülenen, bilinçsiz insanlar ile konunun duyarlılığından nemalanma amacı taşıyan insanlar; Türk şiiri tamlamasından sıkıntı duyduklarını anlatmaya çalışmışlardır. Toplumları niteleyen tanımlardan rahatsız olmak, basit ve dayanaksız bir düşüncenin mengenesinde sıkıştırılmış olmak, sağduyulu düşünememek anlamına gelir. Peki bunun altında ne yatar?

Bilindiği gibi bu ve buna benzer tartışmaları, Ergenekon davaları sürecinde yaşadık, daha öncesi de var; deneyimliyiz. Sonra açığa çıktı ki; yandan çarklı, güdülenmiş bilir kişiler; birilerinin emirlerini uygulamak üzere birtakım senaryolar yazıp topluma şırınga etmeye çalışıyorlarmış. Tepemize bomba yağdırıldığında anladık bunları. Zor da olsa anlamış olduk. Türk Şiiri mi, Türkçe Şiir mi olsun tartışması da buna benzer bir amaca yöneliktir; birileri tarafından yazdırılan senaryoların replikleridir. Öylesine ortaya atılmış replikler değil; üzerinde çalışılmış, denenmiş, bir amaca yönelik replikler.

“Öğreti ve inanç terminolojisini, önceden edindiğiniz düşünce kalıplarını atın gitsin” dedim başlangıçta. İşte bunu yapabildiyseniz ortada tartışılacak bir konu kalmamıştır. Her şey açıktır. Türk şiiri isimlendirmesi, doğal bir süreçte oluşmuştur ve dilin oluşum sürecine müdahale edilemez; etsek de bir anlam taşımaz. Tartıştığımız konu için de geçerlidir; doğal oluşan bir tanıma karşı yapay bir girdi yapamazsınız dil oluşum ilkelerine göre.

Yaparsanız ne olur? Yanlış yanıyla doğrulamak için takla atanlara tanık olursunuz; kuklaları tanımış olursunuz. Bilinci oluşmamış, yorum yeteneği gelişmemiş, bilgiden bilimden bir haber; şairim yazarım diye dolaşan piyonlar görürsünüz. Konuyu şovenizm, ırkçılık ve faşizme kadar taşıyan faşist anlayışa sahip sepetler görürsünüz. Hatta bu konuyu kullanarak, nemalanmak isteyen bir yığın piyasa çakalları tanırırsınız.

Aidiyet duygusu, sömürülmeye açık bir duygudur. Her tür kötülüğü olağan gösterebildiği gibi her tür güzelliği de nefret edilen bir olgu olarak duyumsatabilir. Bu duygu durumundan dolayı, kendinizi Türk tanımının çatısı altında görmüyor olabilirsiniz. Herkesin aidiyetine saygı duymak çağdaş insan olma gereğidir. İnsan, evrensel değerlere ve evrensel haklara tabidir. Ne var ki toplumsal bütünlüğün göstereni olan yüksek değer taşıyan bir ismi yadırgamak; bundan kaçınmak için anlamsız çıkarımlarla boy göstermek; oturmuş kavramları değersizleştirmeye çalışmak; amaçlı, yapmacık ve anlamsız bir tutumdur. Günümüz insanı, bunlara değer vermez. Anlamsız bir isimlendirmeyi önümüze sürenleri de “Bilinci bu kadar demek ki ne yapsa yeridir” diyerek gülümser geçer. Bu konuda olduğu gibi aklıyla dalga geçmeye kalkılırsa, işte o zaman payına düşeni vermekte geçikmez. Bilgi yükünüz, bilgiyi kullanma gücünüz, yorum ve analitik çözümlene yeteneğiniz; yetkin değilse, onun bunun söylemleriyle toplumun önüne çıkmamak gerekir. Çünkü yüksek değer kabul edilen bir sözcük üzerinde konuşuyorsunuz.

Ayrıca, kendisine dayatılmış düşünce kalıplarından kurtulamayan yorum fukaraları için şunu da eklemeliyim: Türk şiiri demenin, ırkçılık olacağını söyleyecek kadar bilinçsiz ve cahil sözde şairlerimiz varmış. İngiliz, Ermeni, Türk, Kürt gibi tanımlamalar, ırkçılığın söylemi değildir; toplumsal ve tarihsel bir kimliğin yıllar içinde oluşmuş bir adıdır. O toplumun folklorik değerlerini taşır. Bu adların kullanılması, ırkçılığı ve şovenizmi değil; bir toplumun folklorunu, anlayışını ve değerlerinin anlatımını içerir. ırkçılık ve şovenizm başka bir şeydir. Felsefesi gereği, sanatın içinde zaten kullanılamaz.

Bilim ve sanat, insanlığın ortak dilidir; yalan söyleme yetenekleri yoktur. Bir konuyu tartışacaksa bu iki alanın diline önem vermek zorundayız. Sanatı ve onun alt dallarını, küçük hesapların bir gereci yapmak gelişmemiş insan işidir. Toplumsal kimlik ve sanat gibi moral değer kabul edilen kavramlar; incelik, duyarlılık ve ruh gerektirir. Toplumların tutkalıdır; tarihsel bilgisidir; folklorudur. Ruh ve özünün aynasıdır. Önemsizleştirilecek kavramlar değillerdir; zaten yapamazsınız.

İsimlendirmeler, hiçbir sorunu çözmezler. İsme, biçime, tutuma; evrimsel gelişime ayak uyduramamış kafalar takılırlar. Şiir sanatını, yazını ve toplumun duyarlı olduğu değerleri; yormamak gerek isim-cisim görünümü altında. Örneğin, Türk şiiri, magazinsel söylem ve dedikodular üzerinden kendine yol bulmaya çalışan bir sanat dalıdır. Şiirle ilgili Türk yazınında elle tutulur kaynak, nerdeyse yok gibidir; varsa da bir elin parmaklarını geçmez. Anlamsız işlerle uğraşmak yerine şiirin eksik yanlarıyla uğraşmak daha akıllıca ve uygar bir tutum olur. 16.12 2020 Yaşar Özmen Narlıdere/İzmir

ELEŞTİRİ VE ELEŞTİRİNİN ELEŞTİRİSİ

Konumuz şiirse, bir de şiir eleştirisiyse oturup biraz düşünmemiz gerekiyor. Şiir sanatı, açık dokuludur. Oldukça fazla parametreye sahiptir ve kendine özgü değerler dizgesi vardır. İnsan, yaşam, nesne ve evren arasındaki ilişkinin tüm boyutlarını kullanabildiği için, bütün disiplinlerin ilkelerini bilmeyi/okuyabilmeyi, eşgüdümle kullanabilmeyi gerektirir. Şair-şiir-okur arasındaki somut ve soyut ilişkinin tanımlanması, çoğu bilimlerin ilgi ve etki alanına girer. Psikolojiden sosyolojiye, tarihten antropolojiye, fizikten kimyaya, estetik biliminden felsefeye kadar. Böylesi geniş bir alanda, şu şöyledir diyebilmek için elinizde sağlam veriler olmalıdır. Daha doğrusu; en uygun, uygulanabilir ve estetik değer taşıdığı söyleyebilmek için, bilimsel ve sanatsal veri ve yetkinlik gerektirir. Düşünceden dile, bilinçaltından bilince, dilden dilbilime, gerçeklikten gerçeküstü dünyaya ve sanattan insan ilişkisine kadar koca bir dünyadır üzerinde sallana sallana gezindiğiniz yer. Boş atıp dolu tutmanın olası olmadığı; bilgi, kültür, bilim ve sanat dünyasıdır eleştirinin alanı. Şiir eleştirisinin; ben şucuyum bucuyumla, ben iyi edebiyat tarihi bilirimle, ben iyi şiir bilgisine sahibimle yapılacak bir iş olmadığını önce kabul etmek zorundayız. Bilgi, deneyim, sistem, uzmanlık ve bütün disiplinlerin eşgüdümü şeklinde eleştiriye formüle edebiliriz. Bundan gerisi lafûğüzaftır...

Eleştiri konusunda önemli bir nokta daha var ki biz de hiç sözü edilmez: Eleştirinin eleştirisi. Eleştirisi olmayan, tartışma kültürü ağır aksak yürüyen bir alanda, eleştirinin eleştirisi söylemi bana fazladan bir konu gibi geliyor. Ne var ki dünyadaki bütün sistemler, kendi içerisinde bir denge ve birbirine bağımlı şekilde biçimlenmiştir. O denge ve zorunlu bağımlılığın işleyişine çomak soktuğunuzda işler kötüye gitmeye başlar. Çevrenizdeki olay ve olgulardan örneklerini görebilirsiniz... Eleştiri evreninde de birbirine bağımlı böyle bir denge kurulmalıdır. Hiçbir sistem birilerinin düşünsel dünyasına, önyargı ve saplantılarına bırakılamaz. Hele tekelleşmiş bir duruma hiçbir şekilde. Kaldı ki ben kaygısı ve kazanç kaygısının en yoğun olduğu böyle bir ortamda, rastlantıya bırakılamaz. Sanat gibi kocaman bir dünyada, eleştirmenin de önünü açacak, ona yol gösterecek, eksiklerini gösterecek, yanlış yaptığında oturup çağdaş bir şekilde tartışabilecek, bir üst sistem olmak zorundadır. Ne var ki burada konumuz eleştiri olduğu için, bunun üzerinde fazla durmayacağım. Eleştirinin kendisi sağlıklı olmadan eleştirinin eleştirisi olmaz, bunu da belirtmeliyim.

Eleştiri dünyasını; tartışmadan, güçlü bir eleştiri kültürü oluşturmadan, eleştiriye yönelik iyi bir eğitim sistemi kurmadan, bilgiyi/deneyimi daha sağlıklı aktarmadan; gelişime, dönüşüme ve yeniliğe açık tutamayız. Ben bilirim, en uzman kişiyim, ben şu tür bilinç sahibiyim, ben bu işe yıllarımı verdim, ben doğuştan yetenekliyim gibi sözde tutumlarla, gelecek için değer yaratacak eleştiri kültürü oluşturamayız. Görüyoruz ki ben deneyimliyim diyen bir yazar bile "İdeolojik birikimi olmadan estetik birikim olmaz" gibi baştan sona yanlış bir söz söyleyebiliyorsa insan bilincine güvenmemek gerekir. Eleştiri; bir yapıtı yermek, sahibini gömmek, bir öğretinin/inancın gözünden bakmak değildir; yazarı, toplum gözünde küçük düşürmek ya da övgüyle onu göklere çıkarıp anlamsız değer yüklemek değildir. Bir metni okuyup, gelenekten aldığı bilgilerle deneme yazmak ya da metin üzerinden edebiyat yapmak da eleştiri değildir.

Eleştiri ve tartışma kültürünün olmadığı yerlerde, ben bilirimden doğan sağlıklı bilgiler ve uygulamalar, anlamsız karışıklıklar yaratır; ülkemizde olduğu gibi. Ben bilirimciliğin en önemli çıktısı, egemenlik kaygısıdır; öğretici/taarif kayırmacılığıdır; yani basmakalıp düşünce ve egonun ilkel biçimidir. Körü körüne inanmış insanların şiir tarihi bilgisiyse inanç ve saplantılarını birleştirdiği varoşlar, şiir ve eleştirinin başat değerleri olarak karşımıza çıkar. Sanat ve toplum yararı için ortaya koydukları söylemler, çağdaş değerlerle örtüşür gibi görünse de baskıcı bir ortamı doğururlar. Hem kendilerine hem de çevresindekilere sağlıklı bir sanat ve şiir görüşü dayatırlar. Bu tür düşün dünyasında olanlar, bildiri dışında sanat üretmezler. Pohpohlama ya da yerme dışında eleştiri yapamazlar. Sanatın amaç ve hedefini; inanç sistemlerini, herhangi bir düşünceyi veya öğretileri egemen kılmak için kurgulamak anlamsız bir çabadır. Çağdaş sanatla, bilgiyle, bugünün çağdaş bilinciyle çelişen durumları artık tırpanlamalıyız. Bunları aşmalıyız. Şiirin ve eleştirisinin amacı başka bir şeydir.

Şiir varsa eleştirisi; eleştiri varsa eleştirinin eleştirisi, olmak zorundadır. Bilgi çağındayız. Bilimlerin ortasında duruyoruz. Düşünmek, sorgulamak, oturup ayrıştırmadan bölüştürmeden adam gibi tartışmak zorundayız. Herkesin çok şey bildiği ama şiir eleştirisiyle ilgili elle tutulur bir şeyin olmadığına bakılırsa kimsenin; çok şey bilmediği, çok şey yapmadığı bir gerçektir.

Öyleyse şiir eleştirisinin kapsamında bulunması gerekenler nelerdir, şöyle bir bakalım, ondan sonra değerlendirelim:

a. Eleştirinin önceliği; yazarın/şairin, sanat bilgisi ve yeteneğini kendi gözüyle görmesini sağlamaktır. Bir anlamda, yazdığı şiir veya metindeki eksiklikleri, fazlalıkları yerinde göstermek ve farkındalığını güçlendirmektir. Eksikliğin farkına varmasını sağlayarak, kendisini eğitmesi için itici güç oluşturmaktır. Geri besleme kültürünü kurumsallaştırmaktır. Şairin kendi kendini sorgulamasının yollarını göstermektir. Ona çağdaş şiir anlayışına ulaşacağı yoldaki aydınlığı göstermektir. Bu durum, paha biçilemez bir şair/yazar eğitimidir. Onun vazgeçilemez okuludur. Yoksa bugün olduğu gibi, bu bizden tut ucundan destek ol; bu bizim köyden değil görmezden gel; ödünçtür birbirimizi kaşıyalım, diyerek yapılan/yapılacak bir iş değildir. Eleştirinin odak noktası yapıttır. Kişiler değildir. Şair ve okurun durumu, eleştirinin bazı aşamalarında ele alınmak zorundadır. Bu; şairin çıkış kaynaklarını ve okurun algı

olanaklarını ortaya koymak içindir.

b. Eleştirinin ikinci konusu; yapıttaki örtülü bölgeleri görebilmesi, çağrışım yelpazesini yakalayabilmesi ve ayrıntıların farkına varabilmesi için okura rehberlik etmektir. Şiirin kapalı yüzünü, duyuşal dünyasının ayrıntılarını okura göstermektir. Yani yapıtın karnını deşip içindekileri göstermek, zaman ve ortamla ilişkisini çözmektir. Bu, eleştirel denemelerde kısmen yapılmaya çalışılmaktadır. Ne var ki gelenekten alınan bilgilerle yapılmaktadır; en doğru yol benim yolumdur, en sağlıklı düşünce benim düşüncemdir mantığıyla yapılan öznel bir değerlendirmeden öteye geçmemektedir. Bunların hepsini yapabilmek için elimizde sağlıklı bir sistem ya da yöntem yoktur. Deneyime bağımlı, inanç ve öğretilerin gölgesinde gruplaşmış, salt bir dünya görüşüyle yapıtı ele almış; edebiyat tarihçiliğiyle eleştiri yapılabileceğini sanan; sanat biliminden uzak bir eleştiri dünyası karşımızda duruyor.

c. Üçüncüsü ise Oscar Wild'ın dediğı gibi eleştirinin amacı, yapıtın etkinliğini ve yetkinliğini ortaya koymaktır. Eleştirinin bu kısmı, asıl üzerinde durulması gereken konulardan bir diğeriştir. Yapıtın etkinlik ve yetkinliğinin somut olarak saptanması, bir sistem ve sağlıklı bir sanat çözümlenmesi gerektirir. Elbette yapıtın çözümlenmesinde, kural, bağlayıcı ve sınırlayıcılık kabul edilemez; buna karşın yetkin bir sistemin ışığında bu işe girişmenin yararlı olacağını düşünüyorum. Toplumumuzda hatta dünyada, öğretici ve inanç gibi göreceli konular, eleştirmenleri kontrolü altına alıp onları biçimlendirilmiş algı ve yargılarına göre hareket etme zorunda bırakmaktadırlar. Böyle bir yaklaşım, en yetkin bir yapıta olumsuz diyebilme riskini doğurur ki yakın tarihimizde yaşanan ve üzüntü duyulan örnekleriyle doludur. Estetik değer varlığını ve yapıtın yetkinliğini-etkinliğini ortaya çıkaracak tek yöntem, bana göre bilimsel verilerle yapıtı çözümlenmek ve çözümlenme verilerine dayanarak eleştiri yapmaktır. Sanat bilimi ve diğeri disiplinlerin ışığında ele almayı gerektirir bu tür bir eleştiri sistemi. Bu da ancak ve ancak; polimat ve deneyimli eleştirmen ile sağlıklı bir yöntem işidir.

d. Eleştiride asıl amaç, yapıttaki estetik değer ve sanatsal değer varlığını olabildiğince somutlaştırmak; ortaya koymaktır. Şiirdeki estetik değer insan estetik algısıyla olan ilişkisini anlamlandırmaktır. Yazılarında estetik terimini güzellikle eş tutan bir yığın eleştirmen gerçeğinden, bir eserin estetik değerini ortaya koymasını bekleyemeyiz. Estetik bilimi, ruhbilimi ve bunların insandaki yaşanma sürecine vakıf olmadan, eleştirel bir tavır ortaya konamaz; konya bile söyledikleriniz sıradan söylemden oluşur. Bu ve buna benzer gerekçeleri, dikkate aldığımızda şu karşımıza çıkıyor. Sağlıklı bir eleştiri için kapsamlı bir sistem gerekmektedir. Kapsamlı sistemi işletecek, bilimsel ve sanatsal gerekçelerle donatılmış sanat duyarlılığına sahip çağdaş insan istemektedir.

e. Eleştirinin diğeri bir görevi; uzun yıllar önce yazılmış bir şiirin bugünkü bilgi düzeyi ile zamanının bilgi düzeyi arasındaki anlamsal devinimini ortaya koymalıdır. Ya da bugün yazılmış bir şiirin gelecekte alacağı kalıcılık ve estetik değeri hakkında yorum olanağına sahip olmalıdır. Geçmişte yazılmış şiiri, zamanının bilgisiyle değerlendirip bu günkü bilgiyle ona yeni anlamlar yükleyebilirsiniz. Bu kolay bir şeydir. Ancak bugün yazılan bir şiirin, gelecekte taşıyacağı anlam, estetik ve kalıcılık değeri hakkında da bir şeyler söyleyebilmelidir eleştirmen. Şiirin ve şairin kaygı duyduğu en önemli ölçüt, gelecektir; gelecekte kalıcı olup olamayacağıdır. Şiirin veya herhangi bir sanat dalının önünü ve ufkunu açıcı değerler; yorumlanmalı, açılmalı, ortaya bir görüş olarak konmalıdır. Eleştiri yaparken dikkate alınmalı ve buna göre şaire ufuk açılmalıdır.

f. Amacı gereğı eleştiri kurumu, sanat için bir okul niteliğine dönüşmelidir. Yukarıda söz ettiğim konular dahil olmak üzere, sanatçının yetiştiğı, piştiğı, yeniliklere uyum sağladığı bilgi-deneyim dünyasını daha kullanılabilir hale dönüştürmelidir. Sanatın her alanı, özelliğı gereğı kendi malzemesini kullanır. Örneğın şiirin dil, resmin ışığı kullandığı gibi. İlgili sanat malzemesinin, teknik gerekleri konusunda aydınlatıcı ve yol açıcı olunmalıdır. Şiirin dilsel tekniğı ve ayrıntıları dile getirilmelidir. Dil konusunda öncülük edilmelidir. Teknolojik uyum, dilsel teknikler ve deneyimin; bütünleştirilmesi, yorumlanması gerekmektedir. Şiir, bütün bilimlerin kucağında büyüyen duyarlı ve yaramaz bir teknolojidir. Bu şekilde geleceğın şiirine hazırlık yapmak ve rehberlik etmek olmalıdır, eleştirinin diğeri görevi. Ve yapıtın, teknolojik gücün; tanınırlık ve eşgüdümünü üstlenmelidir eleştiri kurumu.

Eleştiriden ve eleştirinin amacından anladığım bunlardır. Saptadığım durumlara, yeni durumlar daha özgün gerekçeler ekleyebilirsiniz. Göremediğim, gerekliliğinin ayırđına varamadığım yerler olabilir. Ne var ki gördüğüm eleştiri dünyası iç açıcı durmuyor ve bu saptamanı altında bilimsellik, tarafsızlık gibi önemli gerekçeler yatmaktadır. Bugüne kadar yapılanları elbette yadsımıyorum, bu konuda emek harcamış sanatçı, akademisyen ve eleştirmenler de bilgilerimizin temelini oluşturmaları açısından önemli katkı sağlamışlardır. Eleştiri alanında kafa yormuş emekçilerimiz, yanlış anlamasın ve alınmasınlar. Ben işin daha düşünsel, sanatsal, bilimsel ve teknik yönünü ortaya koymaya çalışıyorum. Eleştiri kurumunun, bugüne kadar neden sistemli bir hale dönüştürülemediğinden söz ediyorum. Şöyle düşünelim: En azından, yukarıda ayrıntılarını açıkladığım altı konuya yanıt veren bir eleştirel deneme okuduysanız, eleştiri sürecine tanık olduysanız, Türk sanatında eleştiri kültürü oluşmuş demektir. Eleştiriye ilişkin ortaya atılan kuram ve yöntemler bu işi kısmen çözmüş demektir. Eğer okumadıysanız, görmediyseniz; daha alınacak çok yol, değıştirilecek çok at var demektir. Bunlara dayanarak: Eleştiri ve eleştirinin eleştirisi, sistemli ve güvenilir bir kurumsal bütünlüğe kavuşturulmalıdır. Dil sanatları alanında, okul niteliğı kazandırılmalıdır. Bu, ütopyik bir şey değıildir; gerekliliktir. Şair ve yazarlar, içsel duyarlılığı oluşmuş kişilerdir; gereklilikleri algılayıp ego ve ilkel düşüncelerinden kolayca kurtulabilirler.

Katman Edebiyat Eleştiri Kuramı ve yine benim öne sürdüğüm Şiir/Sanat Çözümlenme Tekniğı, eleştiri konusuna kısmen katkı sağlayabileceğini düşünüyorum. Şöyle ki: Eleştirmenin önüne bir teknik koyuyor ve sistemli bir süreç izlemesini sağlıyor. Ondandır, sistemi kendi deneyimlerine göre düzenlemesini istiyor. Öznel yargı alanlarını daraltıyor, ilgili bilim, disiplin ve yaklaşımın ışığı altında şiiri/yapıtı çözümlenmek zorunda bırakıyor. Delilsiz yargıya neden olacak

yorumlara açık kapı bırakmıyor; bazı öznel yargı gerektiren durumlar hariç. Sanatsal ve estetik değerler ortaya çıkarılması için gerekli verileri sağlıyor. Sonra ilgili sanata yönelik deneyim, bilgi, bilimler arası eşgüdüm, sanatsal değer ve estetik değer gerekçelerine göre yapıtı incelemesini istiyor.

Bu sistem; toplumcuymdu, gerçekçiydi, yaşamın içindeydi, dışındaydı, onun tarafındaydı, bunun yanındaydı, dindardı, faşistti, devrimciydi gibi yakıştırmaları asıl çıktığı tarih olan 19. Yüzyıl karanlığına geri gönderiyor. Çağdaş sanat anlayışı gereği olması gerekenleri önüne sürüyor. Eleştirmene şunu diyor: Sanat bilimi diye bir bilim var; diğer bilimlerle eşgüdümlü kullanmak zorundasın; işte önünde algoritmasını senin belirleyebileceğin bir sistem var. Önyargılı, saplantılı, tutucu, taraflı davranırsan; ilgili alanları bilimsel verileriyle incelemeyiz, delilsiz atar, tutarsan; senin saygınlığını elinden almak için benim sistemimde yeteri kadar delil ve gerekç olacaktır.

Sonuç olarak; eleştiri sanatı ve eleştirinin eleştirisi, sanat dünyasında kurumsallaşmalıdır; yani okul niteliği kazanmalıdır. Şair, kendisini sorgularken okulun değerlendirme ve çözümlerinden yararlanabilmelidir. Eleştiri ve eleştirinin eleştirisi, sanatın laboratuvarıdır. Sanatın yolunu aydınlatan fener gibidir. Görücüye çıktığı sahnedir. Ağırlığı, güvenilirliği, saygınlığı olmalıdır. Sevgi ve saygı olmadan vicdanın sağlıklı görüşü olmaz. Bilim dışında başka bir şey de vicdanı adil çalıştıramaz. Kısaca söylemek gerekirse, "Eleştiri bir sanattır", sanat olması bir yana sanatların üstünde bir değer taşımalıdır. Ütopik ve biraz da ideal düşünüyor olabilirim; ne var ki insanoğlu bunları yapabilecek zekâyâ sahiptir. Gerekliliğine inanacak bilgiye sahiptir. Eleştiri ve eleştirinin eleştirisini, insan hırslarının önünde tutmak zorundayız. İnanç ve saplantıların gölgesinden uzaklaştırmalıyız. Çünkü; bu işin altında kişisel saygınlık kaygısı vardır, onur kaygısı vardır, parasal kaygı vardır, ben kaygısı vardır, emek kaygısı vardır; en önemlisi insan olma ve üstünlük kaygısı vardır. İnsan vardır. Bu nedenle, eleştiri ve eleştirinin eleştirisi, sanatsal çabanın başvuru noktası olmak zorundadır...

Başat soru şudur? Bunu gerçekleştirmek için yıkmamız gereken kaç duvar vardır?